

Ogólnokrajowe egzaminowanie uczniów w Europie: cele, organizacja i wykorzystanie wyników

Ogólnokrajowe egzaminowanie uczniów w Europie: cele, organizacja i wykorzystanie wyników

Niniejsze opracowanie zostało po raz pierwszy opublikowane w języku angielskim w 2009 roku (tytuł oryginału **National Testing of Pupils in Europe: Objectives, Organisation and Use of Results**) przez

EACEA, P9 – Eurydice
Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1140 Brussels

© **Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (EACEA)**

ISBN dla angielskiej wersji językowej 978-92-9201-036-2
DOI dla angielskiej wersji językowej 10.2797/18294
ISBN dla polskiej wersji językowej 978-92-9201-072-0
DOI dla polskiej wersji językowej 10.2797/32328

Przetłumaczono i opublikowano za zgodą EACEA.
Pełną odpowiedzialność za polską wersję ponosi:
Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

Z języka angielskiego przetłumaczyła
Małgorzata Kowalczyk– *Atominium* Biuro Tłumaczeń Specjalistycznych

© **Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji**

00-551 Warszawa
ul. Mokotowska 43

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

Warszawa 2010

ISBN 978-83-60058-88-6

Z wyjątkiem celów komercyjnych, przedruk fragmentów dokumentu dozwolony pod warunkiem podania źródła.

Tłumaczenie publikacji sfinansowano ze środków Komisji Europejskiej.
Druk publikacji sfinansowano ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

PRZEDMOWA

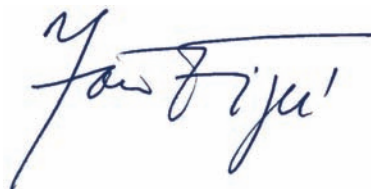

Debata o polityce edukacyjnej w poszczególnych krajach, jak i w skali całej Unii Europejskiej toczy się wokół poprawy jakości i efektywności edukacji. Jest to niezwykle ważny problem w kontekście przyjętej przez Europę strategii lizbońskiej, zorientowanej na budowę przyszłego dobrobytu i spójności społecznej. Najważniejszym celem UE w zakresie edukacji i kształcenia do roku 2020 jest poprawa efektywności kształcenia obowiązkowego, zwłaszcza jeśli chodzi o odsetek piętnastolatków uzyskujących słabe wyniki w czytaniu, matematyce i naukach ścisłych. Ogólnie – celem jest przygotowanie młodych ludzi do życia w społeczeństwie XXI wieku opartym na wiedzy.

Rzetelne informacje na temat efektów kształcenia uczniów są kluczem do sukcesu we wdrażaniu ukierunkowanej polityki edukacyjnej krajów UE. Dlatego nie jest zaskoczeniem, że w ciągu dwóch ostatnich dekad ogólnokrajowe egzaminy stały się ważnym narzędziem pomiaru osiągnięć w nauce.

Przygotowany przez Eurydice raport zawiera analizę kontekstu i organizacji egzaminów ogólnokrajowych w 30 krajach europejskich, prezentuje także sposoby wykorzystania ich wyników z odniesieniem do poszczególnych uczniów oraz szkoły i kraju. Przedstawia decyzje podjęte przez kraje europejskie dotyczące celów, częstotliwości oraz zakresu egzaminów ogólnokrajowych i pokazuje ważne aspekty egzaminów, aby kraje mogły wzajemnie korzystać ze swoich doświadczeń. Podkreśla także konieczność opracowania spójnych systemów oceny, które pomagają zachować równowagę między egzaminami ogólnokrajowymi a innymi formami oceniania. Ich celem będzie nie tylko wystawianie stopni, lecz także wspomaganie uczniów w osiąganiu lepszych wyników.

Jestem przekonany, że nowa publikacja Eurydice odegra ważną rolę w dyskusji na temat znaczenia egzaminów ogólnokrajowych, która toczy się w wielu krajach Europy, stając się użytecznym i aktualnym źródłem wartościowych informacji dla osób uprawnionych do podejmowania decyzji dotyczących edukacji – zarówno ekspertów, jak i praktyków.

A handwritten signature in black ink, reading 'Ján Figel'.

Ján Figel'
Komisarz do spraw
edukacji, kształcenia, kultury i młodzieży

SPIS TREŚCI

Przedmowa	3
Spis treści	5
Wstęp	7
Rozdział 1: Ocenianie uczniów w Europie – kontekst i początki egzaminów ogólnokrajowych	11
1.1 Krótki przegląd najważniejszych form oceniania uczniów	11
1.2. Egzamininy ogólnokrajowe – tło historyczne	14
1.3 Egzamininy ogólnokrajowe a ramy polityczne	18
Rozdział 2: Cele i organizacja egzaminów ogólnokrajowych	23
2.1 Cele egzaminów ogólnokrajowych w Europie	23
2.2 Organizacja i cechy egzaminów ogólnokrajowych	25
2.3. Uczestnicy i organy odpowiedzialne	42
Rozdział 3: wykorzystanie i wpływ wyników egzaminów ogólnokrajowych	49
3.1 Wykorzystanie wyników egzaminów ogólnokrajowych w odniesieniu do poszczególnych uczniów	49
3.2. Wyniki egzaminów a kształtowanie polityki szkolnej	52
3.3. Wykorzystanie wyników egzaminów przez władze lokalne	57
3.4. Wykorzystanie wyników egzaminów przez rządy centralne lub organy władz oświatowych najwyższego szczebla	58
3.5. Badania i dyskusja	60
Najważniejsze zagadnienia	63
Glosariusz	67
Bibliografia	69
Spis rysunków	71
Podziękowania	105

WSTĘP

Ogólnokrajowe egzaminy uczniów w Europie zyskują coraz większe znaczenie jako narzędzie pomiaru i monitorowania jakości edukacji oraz organizacji europejskich systemów edukacyjnych. Niniejsze opracowanie wykonano na wniosek Prezydencji Czech w Radzie Unii Europejskiej w pierwszej połowie 2009 roku. W Republice Czeskiej zainteresowanie tematem ma związek z krajową debatą polityczną o możliwości wprowadzenia ogólnokrajowych egzaminów w funkcji narzędzia pozwalającego poprawić skuteczność kształcenia.

Opracowanie przedstawia analizę porównawczą rozwoju, celów i organizacji egzaminów ogólnokrajowych w krajach sieci Eurydice⁽¹⁾ oraz pokazuje, w jaki sposób wykorzystuje się wyniki egzaminów w karierze szkolnej poszczególnych uczniów, a także na poziomie szkół i systemów.

Na potrzeby tego raportu egzaminy ogólnokrajowe – które są tylko jedną z form oceniania uczniów – definiuje się jako „standaryzowane sprawdziany i centralnie ustalone egzaminy przeprowadzane na szczeblu krajowym”. Egzaminy te przygotowane są zgodnie ze standardami ustalonymi przez krajowe organy władz oświatowych lub, jak w przypadku Belgii, Hiszpanii i Niemiec, przez organy najwyższego szczebla do spraw edukacji, określane tutaj jako „centralne”. Egzaminy są przeprowadzane i organizowane zgodnie z centralnie ustalonymi procedurami w zakresie treści, przeprowadzania i oceniania, a także interpretacji i wykorzystywania wyników. Egzaminy ogólnokrajowe są prowadzone pod egidą krajowego lub centralnego organu, a wszystkie przystępujące do nich osoby zdają je w możliwie podobnych warunkach. Nie uwzględniono w raporcie egzaminów diagnozujących problemy rozwojowe, jakie przeprowadza się wśród niektórych dzieci na początku kształcenia obowiązkowego, oraz egzaminów wstępnych do szkół średnich, specjalizujących się w nauczaniu określonych przedmiotów. Poza zakresem opracowania pozostają także różne standaryzowane wytyczne i narzędzia, które mają pomóc nauczycielom w ocenianiu innym niż egzaminy ogólnokrajowe.

W opracowaniu omówiono zagadnienie egzaminów ogólnokrajowych przeprowadzanych w celach sumujących i kształtujących. Zaprezentowano cele i zastosowania związane zarówno z karierą poszczególnych uczniów – na przykład przyznawanie świadectw, podział na grupy lub pomoc w procesie uczenia się – jak i z łącznymi wynikami grup uczniów, wykorzystywanymi jako jedno z kryteriów oceny szkół, nauczycieli bądź władz lokalnych, a także do monitorowania całego systemu edukacji. Uwzględniono zarówno obowiązkowe, jak i fakultatywne egzaminy ogólnokrajowe, na przykład ogólnokrajowe egzaminy prowadzone na próbie reprezentatywnej.

Niniejsze opracowanie odwołuje się do roku szkolnego 2008/09, a informacje odnoszą się do kształcenia na poziomach ISCED 1 (szkolnictwo podstawowe) i 2 (szkolnictwo średnie I stopnia). Egzaminy ogólnokrajowe, których nie wdrożono w pełni w roku szkolnym 2008/09, również zostały uwzględnione. W zdecydowanej większości krajów poziomy ISCED 1 i 2 odpowiadają okresowi kształcenia obowiązkowego. W krajach, gdzie kształcenie obowiązkowe obejmuje część poziomu ISCED 3, nie uwzględniono egzaminów wykraczających poza poziom ISCED 2. Wzięto natomiast pod uwagę reformy planowane na kolejne lata. Opisano wyłącznie sektor szkolnictwa publicznego; jedynie w przypadku Belgii, Irlandii i Holandii uwzględniono dotowany sektor prywatny, ponieważ korzysta z niego większość uczniów. Ponadto w Irlandii zdecydowana większość szkół to placówki w świetle prawa prywatne, które jednak są w pełni finansowane przez państwo i nie wymagają opłacania

(¹) Turcja nie uczestniczyła w przygotowaniu tego raportu.

czesnego przez rodziców. W Holandii konstytucja gwarantuje szkolnictwu prywatnemu i publicznemu równe traktowanie oraz równy dostęp do środków finansowych.

Na potrzeby niniejszego opracowania egzaminy ogólnokrajowe w Europie podzielono na trzy kategorie:

- Pierwsza grupa obejmuje egzaminy podsumowujące osiągnięcia poszczególnych uczniów na koniec roku szkolnego lub na koniec danego etapu edukacji, mające istotny wpływ na ich karierę szkolną. W literaturze określa się je niekiedy mianem egzaminów sumujących lub „oceniających efekty kształcenia”. Na podstawie wyników tych egzaminów przyznaje się świadectwa lub podejmuje ważne decyzje o podziale na grupy, wyborze szkoły, promocji na następny rok itp.
- Rolą egzaminów ogólnokrajowych, tworzących drugą kategorię, jest przede wszystkim monitorowanie i ewaluacja szkół i/lub całego systemu edukacji. „Monitorowanie i ewaluacja” to proces gromadzenia i analizowania informacji, na podstawie których można określić efekty kształcenia, odnosząc je do celów, a w razie potrzeby podjąć działania naprawcze. Wyniki egzaminów ogólnokrajowych traktowane są jako wyznaczniki jakości procesu nauczania i efektywności nauczycieli, a także mierzą ogólną skuteczność praktyki i polityki w dziedzinie edukacji.
- Trzecia kategoria obejmuje egzaminy ogólnokrajowe służące przede wszystkim wspieraniu poszczególnych uczniów w procesie uczenia się dzięki rozpoznawaniu ich konkretnych potrzeb edukacyjnych oraz dostosowywaniu metod nauczania. Te egzaminy skupiają się na idei „oceny służącej uczeniu się” i można je ogólnie określić jako „egzaminy kształtujące”.

Niniejsze opracowanie składa się z trzech rozdziałów, podsumowania najważniejszych zagadnień oraz załącznika zawierającego tabele z informacjami na temat poszczególnych krajów.

W rozdziale 1 zatytułowanym „Ocenianie uczniów w Europie – kontekst i początki egzaminów ogólnokrajowych” opisano ewolucję tego rodzaju egzaminów w ostatnich dekadach oraz przyczyny coraz bardziej powszechnego stosowania takich rozwiązań.

Rozdział 2, „Cele i organizacja egzaminów ogólnokrajowych”, obejmuje szczegółowe informacje o celach tego rodzaju egzaminów oraz trybie, w jakim są realizowane, w o tym częstotliwości, uwzględnianych przedmiotach, rodzajach pytań, zastosowaniu technologii informatycznych i komunikacyjnych (*Information and Communication Technology – ICT*), o organach odpowiedzialnych itp.

Rozdział 3 „Wykorzystanie i wpływ wyników egzaminów ogólnokrajowych” zawiera analizę wyników egzaminów z odniesieniem do poszczególnych uczniów, szkół, lokalnych władz oraz całego systemu edukacji – ze szczególnym uwzględnieniem sposobów raportowania wyników. Omówiono w nim takie konsekwencje zastosowania egzaminów ogólnokrajowych w krajach, które przeprowadziły odpowiednie badania lub dyskusje polityczne na ten temat.

Na stronie internetowej Eurydice dostępny jest szczegółowy opis kontekstu i organizacji egzaminów ogólnokrajowych w większości opisywanych krajów. Znajduje się tam także przegląd wyników badań

nad konsekwencjami stosowania egzaminów ogólnokrajowych, które zostały przeprowadzone przez zewnętrznego eksperta⁽²⁾.

Biuro Eurydice przy Agencji Wykonawczej ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (*Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*) w bliskiej współpracy z czeskim biurem Eurydice oraz ekspertami z Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu Republiki Czeskiej i z Instytutu Informacji o Edukacji przygotowało „informacje na temat opracowania”, w której zaprezentowano metodologię zastosowaną przy gromadzeniu danych. Analiza porównawcza powstała na podstawie odpowiedzi na ten dokument uzyskanych z biur Eurydice w poszczególnych krajach. Opracowanie zostało sprawdzone przez wszystkie biura krajowe z wyjątkiem bułgarskiego. Podmioty i osoby zaangażowane w prace wymieniono w oddzielnej części na końcu dokumentu.

⁽²⁾ Mons, Nathalie, *Theoretical and Real Effects of Standardised Assessment* (Teoretyczne i rzeczywiste konsekwencje oceny standaryzowanej), sierpień 2009.

ROZDZIAŁ 1: OCENIANIE UCZNIÓW W EUROPIE – KONTEKST I POCZĄTKI EGZAMINÓW OGÓLNOKRAJOWYCH

Egzaminy ogólnokrajowe, definiowane jako sprawdziany standaryzowane i egzaminy ustalone centralnie, przeprowadzane na szczeblu krajowym, są narzędziem systematycznego pomiaru i monitorowania efektów kształcenia poszczególnych uczniów, szkół i krajowych systemów edukacji. Egzaminy ogólnokrajowe są przygotowywane i ewoluują zgodnie z planami polityki poszczególnych krajów i kontekstem strukturalnym. Często łączą się z innymi formami oceniania.

Niniejszy rozdział zwięźle przedstawia najważniejsze formy oceniania uczniów, a także sposoby ich organizowania w Europie. Opisano w nim także proces wdrażania egzaminów ogólnokrajowych w każdym z uwzględnionych krajów. Ostatnia część rozdziału dotyczy związków między wprowadzeniem egzaminów ogólnokrajowych a zmianą założeń politycznych, które kształtowały europejskie systemy edukacji w ostatnich dekadach.

1.1 Krótki przegląd najważniejszych form oceniania uczniów

Ocenianie uczniów w Europie przybiera różnorodne formy. Prowadzone jest z wykorzystaniem rozmaitych metod i narzędzi oceny. Może mieć charakter wewnętrzny albo zewnętrzny, kształtujący albo sumujący, a także różnić się znaczeniem. Mimo różnic w podejściu do oceniania uczniów proces oceny efektywności kształcenia jest częścią ogólnej struktury systemów edukacyjnych. We wszystkich krajach ocenianie uczniów jest integralnym składnikiem procesu nauczania i uczenia się, a tym samym umożliwia poprawienie skuteczności kształcenia.

Proces oceniania uczniów jest zwykle regulowany przez specjalne akty prawne lub zalecenia krajowych programów nauczania, a także zasady zawarte w poradnikach dla nauczycieli. Regulacje dotyczą podstawowych zasad oceniania, w tym celów, a czasami również zakresu zalecanych metod. Innymi aspektami oceniania bardzo często regulowanymi dokumentami prawnymi są stopnie przyznawane uczniom, kryteria promocji do kolejnych klas, ustalenia i komunikowanie się z rodzicami.

W kształceniu obowiązkowym najczęściej stosowana jest ocena ciągła. Polega na ocenianiu: uczestnictwa uczniów w codziennych zajęciach szkolnych, pracy w klasie, egzaminów, zadań ustnych i pisemnych oraz prac praktycznych lub projektowych. Ocena ciągła może być wykorzystywana zarówno do celów oceniania kształtującego, jak i sumującego. We wszystkich krajach ocena kształtująca prowadzona jest przez nauczycieli na bieżąco – jako integralna część działań w całym roku szkolnym. Jej celem jest monitorowanie i poprawa zarówno procesu nauczania, jak i uczenia się przez dostarczanie informacji zwrotnych nauczycielom i uczniom⁽³⁾. Chociaż przeprowadzanie oceny kształtującej należy zwykle do obowiązków poszczególnych nauczycieli, w proces ten mogą być również zaangażowane inne osoby. Na przykład w Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna) ocena kształtująca dostarcza radzie klasowej (złożonej z dyrektora szkoły oraz wszystkich pracowników odpowiedzialnych za nauczanie i edukację określonej grupy uczniów) ważnych informacji na temat organizacji podnoszącej efektywność pracy uczniów. W Portugalii za ocenę kształtującą odpowiedzialni są poszczególni nauczyciele, którzy prowadzą dialog z uczniami i współpracują zarówno z innymi nauczycielami – zwłaszcza w ramach wydziałów programowych i rad klasowych,

⁽³⁾ Więcej informacji na temat oceny formatywnej można znaleźć w publikacji: OECD, *Formative Assessment – Improving Learning in Secondary Classrooms* (Ocena formatywna – poprawa procesu uczenia się w klasach szkoły średniej), 2005.

które przygotowują projekty programowe na podstawie krajowego programu nauczania i zarządzają nimi – jak i ze specjalistycznymi służbami wspierania edukacji, rodzicami lub opiekunami.

W niektórych krajach ocena kształtująca przeważa w pierwszych latach edukacji, zwłaszcza na poziomie podstawowym. W miarę jak uczniowie przechodzą na każdy kolejny rok uzupełniana jest ona oceną sumującą. Ocena sumująca polega na systematycznym i okresowym zbieraniu informacji. Pozwala określić zakres i jakość wykształcenia uczniów w odpowiednim momencie procesu kształcenia. Zwykle jest przeprowadzana na zakończenie semestru, roku szkolnego lub etapu edukacji i wykorzystywana przez nauczycieli w celu złożenia sprawozdania o osiągnięciach uczniów zarówno rodzicom, jak i samym uczniom, lub do podejmowania decyzji, które mogą wpłynąć na karierę szkolną uczniów⁽⁴⁾. Ocenie sumującej towarzyszą zwykle oficjalne spotkania nauczycieli z rodzicami (na przykład podczas specjalnych wieczorów w szkole) lub inne formy komunikacji, takie jak świadectwa szkolne, korespondencja z rodzicami bądź biuletyny omawiające postępy uczniów.

W sprawozdaniach na temat wyników oceny sumującej lub kształtującej można uwzględnić dodatkowe informacje o motywacji uczniów, a nawet o ich zachowaniach społecznych. Na przykład prawie w połowie landów w Niemczech wystawia się uczniom szkół podstawowych ocenę zachowań społecznych i związanych z pracą. W Holandii stale wykorzystuje się egzaminy, aby sprawdzić postępy w nauce oraz rozwój społeczno-emocjonalny ucznia. W szkołach średnich w Liechtensteinie na świadectwach szkolnych poza wynikami w nauce, nawykami w pracy i sprawowaniem odnotowywane jest podejście do uczenia się.

W niektórych krajach szkoły i nauczyciele mają względną dowolność co do stosowania w praktyce zasad oceniania. Nauczyciele i rady nauczycielskie są z reguły w większym zakresie odpowiedzialne za ocenianie uczniów i za decyzje dotyczące ich dalszej nauki⁽⁵⁾. Na przykład szkoły w Bułgarii mogą organizować egzaminy z dowolnego przedmiotu w wybranym przez siebie czasie. Podobnie w Holandii, gdzie zarówno szkolnictwo podstawowe, jak i średnie zachowuje wysoką autonomię, egzaminy przeprowadzane wśród uczniów podlegają niewielu oficjalnym regulacjom. Niemal we wszystkich szkołach stosuje się określoną formę oceniania, by stwierdzić, czy uczniowie osiągnęli oczekiwany poziom po ustalonym czasie, przy czym o sposobie realizacji tego zadania decydują same szkoły. W Hiszpanii kryteria oceny uczniów są regulowane oficjalnymi programami nauczania, przy czym oficjalne programy nauczania wspólnot autonomicznych także mogą zawierać ważne wytyczne. Jednak szkoły i nauczyciele podejmują własne decyzje co do stosowanych narzędzi i sposobów oceniania, częstotliwości oceny o charakterze ciągłym, promowania uczniów i przyznawanych im kwalifikacji. W Rumunii, chociaż zgodnie z oficjalnymi regulacjami za formalne procedury oceniania i promocji uczniów odpowiedzialne są szkoły, nauczyciele mają swobodę wyboru narzędzi i sposobów oceniania, mogą o nich decydować, a także stosować je i składać sprawozdania na temat wyników. W Islandii szkoły i nauczyciele nie przeprowadzają standaryzowanej oceny uczniów, a sprawozdania z postępów uczniów również są składane na wiele różnych sposobów.

Egzaminy ogólnokrajowe oparte na procedurach ustalanych centralnie często stosuje się dlatego, że ułatwiają ocenę skuteczności kształcenia poszczególnych uczniów. Wyniki takich egzaminów można porównywać pod różnymi względami. Dostarczają one uczniom informacji o opanowanej wiedzy.

⁽⁴⁾ Dalsze informacje na temat oceny sumatywnej można odnaleźć w publikacji: Harlen, W., *Assessment of Learning* (Ocena uczenia się), 2007

⁽⁵⁾ Informacje na temat odpowiedzialności nauczyciela i szkoły za ocenianie ucznia można znaleźć w publikacji: Eurydice, *Level of Autonomy and Responsibility of Teachers in Europe* (Zakres autonomii i odpowiedzialności nauczycieli w Europie), 2008, s. 30-37.

Mogą je porównać z wynikami swoich kolegów i średnią w kraju. Egzaminy ogólnokrajowe wywierają istotny wpływ na późniejszą karierę uczniów, ponieważ (na przykład) od ich wyników zależy ocena końcowa, świadectwa szkolne pozostają porównywalne bez względu na to, która placówka je wydała. To z kolei wpływa na przyszłą ścieżkę kariery uczniów, która może zależeć, na przykład, od dokumentacji dotyczącej wykształcenia udostępnionej potencjalnym pracodawcom. Nauczyciele wykorzystują ponadto wyniki niektórych egzaminów ogólnokrajowych, by porównywać osiągnięcia w nauce poszczególnych uczniów, rozpoznawać konkretne potrzeby edukacyjne i odpowiednio dostosować metody nauczania. Należy wreszcie wspomnieć, że szkoły mogą używać tych informacji, by określić swoją pozycję na tle innych placówek i efektów kształcenia w całym kraju.

Kraje o dłuższej tradycji egzaminowania ogólnokrajowego – pomagającego szkołom i nauczycielom ocenić wiedzę, umiejętności i kompetencje uczniów, jak również poprawiać edukację w sensie ogólnym – przygotowują politykę edukacyjną i strategie, które mają na celu przede wszystkim zachowanie równowagi między oceną przeprowadzaną przez nauczyciela lub szkołę oraz sprawdzianami i egzaminami ogólnokrajowymi. Jak wspomniano wyżej, szkoły w Holandii mają znaczną autonomię w zakresie oceniania uczniów. Wiele stawia pośrednie cele i stosuje sprawdziany, by zmierzyć ich postępy. Częścią *Leerling- en Onderwijsvolgsysteem* (LVOS, czyli systemu monitorowania edukacji i uczniów) jest *Entreetoets* (egzamin wstępny), który umożliwia ocenę postępów uczniów i efektywność kształcenia w zakresie umiejętności językowych, arytmetyki/matematyki i metodyki pracy umysłowej. *Eindtoets Basisonderwijs* (egzamin końcowy – edukacja podstawowa) to egzamin ogólnokrajowy, który nie jest obowiązkowy, lecz przystępuje do niego większość uczniów. Jego celem jest dostarczenie rodzicom niezależnych informacji potwierdzających zalecenia co do wyboru jednej z form zróżnicowanego szkolnictwa średniego. Dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych, którzy mają prawny obowiązek składać sprawozdania z osiągnięć uczniów przy zapisach do szkół średnich, w swoich działaniach opierają się na poglądach rodziców i dzieci, ocenie szkoły oraz często na wynikach niezależnego egzaminu dla absolwentów. Jednak głównym celem szkół jest integracja metod stosowanych w ramach *Leerlingvolgsysteem*, *Entreetoets* oraz *Eindtoets Basisonderwijs*. Ponadto edukację uczniów od piątego do 18 roku życia monitoruje Badanie Kohortowe Karier Edukacyjnych (COOL), skupiające się na ich rozwoju poznawczym, społecznym i emocjonalnym. W tym celu uczniowie okresowo wypełniają testy i kwestionariusze, poza tym cała ich kariera szkolna jest systematycznie dokumentowana.

W Zjednoczonym Królestwie opracowano system ewaluacji w zakresie krajowego programu nauczania złożony z różnych form oceniania, w tym egzaminów ogólnokrajowych. W Anglii, Walii i Irlandii Północnej ustanowione prawnie procedury oceniania, obejmujące wszystkich uczniów szkół podstawowych (ISCED 1) i średnich I stopnia (ISCED 2), są ściśle powiązane z programem nauczania. System ten został wprowadzony, aby poprawić osiągnięcia w nauce, wspomóc rodziców w wyborze szkoły i stworzyć system sprawozdawczości szkół. Początkowo ważny element stanowiły egzaminy formalne, ale system się zmieniał i obecnie procedury opierają się na ocenie nauczycieli – w Walii całkowicie, w Anglii zaś na niektórych etapach. Mimo odmiennej formy system oceniania w zakresie krajowego programu nauczania w Anglii, Walii i Irlandii Północnej obowiązuje nadal, zachowując podobne cele i standaryzowane procedury przygotowywania treści, przeprowadzania egzaminów oraz oceniania i interpretacji wyników.

W Szkocji różne rodzaje oceny wspierają w procesie uczenia się poszczególnych uczniów, a także szkoły i władze lokalne oraz całą szkocką edukację jako jeden spójny system. Promuje się przeprowadzanie oceny kształtującej oraz wykorzystywanie informacji uzyskanych dzięki ocenianiu –

pierwszą z tych czynności w odniesieniu do poszczególnych uczniów i ich postępów, drugą natomiast w zakresie oceny i poprawy jakości procesu uczenia się w całym systemie. Ocena sumująca poszczególnych uczniów w dużej mierze zależy od tego, w jaki sposób nauczyciele fachowo oceniają ich pracę. W tym przypadku wyniki egzaminów ogólnokrajowych z języka angielskiego i matematyki można wykorzystać do potwierdzenia takiej oceny. Natomiast celem szkockiego badania osiągnięć (*Scottish Survey of Achievement – SSA*) jest ocena osiągnięć reprezentatywnej w skali kraju próby badawczej uczniów – w zakresie języka angielskiego/umiejętności czytania i pisania, matematyki/umiejętności liczenia, nauk ścisłych oraz przedmiotów społecznych w cyklu czteroletnim. Egzaminacje ogólnokrajowe są zatem wbudowane w szerszą politykę, polegającą na ocenie *uczenia się*, *służącej uczeniu się* i *podczas uczenia się*, przy czym nawet w zakresie pierwszego z wymienionych punktów pełnią ograniczoną rolę wśród innych ważnych form oceniania.

W krajach europejskich używa się rozmaitych narzędzi oceny, by gromadzić informacje na temat procesu nauczania oraz uczenia się. Należy do nich zarówno ocena ciągła, której dokonują nauczyciele w celach kształtujących lub sumujących, jak i egzaminacje ogólnokrajowe. Te ostatnie mogą przyczynić się do uzyskania pełniejszego obrazu wiedzy i umiejętności uczniów, ponieważ dostarczają dodatkowych informacji rodzicom, nauczycielom, szkołom oraz całemu systemowi edukacji. W ciągu ostatnich 30 lat egzaminacje ogólnokrajowe zostały wprowadzone niemal we wszystkich krajach Europy i stały się ważnym elementem w organizacji systemów kształcenia. Przyczyny wprowadzenia i wykorzystywania takich narzędzi są różne, zależnie od kraju i okresu.

1.2. Egzaminacje ogólnokrajowe – tło historyczne

Egzaminacje ogólnokrajowe – z wyjątkiem kilku krajów – są względnie nową formą oceniania uczniów w Europie (zob. rys. 1.1). Zaczynano je stosować powoli i stopniowo, a ich liczba znacząco wzrosła dopiero w latach 90. XX wieku. W obecnym dziesięcioleciu niektóre kraje wciąż znajdują się na etapie wprowadzania tego rodzaju narzędzi oceny, inne zaś, które wdrożyły je wcześniej, dalej rozwijają swoje systemy egzaminów ogólnokrajowych.

Egzaminacje ogólnokrajowe wprowadziły kraje, które mają znormalizowany proces podejmowania decyzji o karierze szkolnej uczniów. Były to egzaminacje uprawniające do otrzymania świadectwa, a także stanowiące podstawę promocji uczniów na koniec roku szkolnego bądź dzielenia ich na grupy po zakończeniu szkoły podstawowej lub średniej I stopnia, czyli odpowiednio poziomów ISCED 1 lub 2 (zob. rozdział 2). Już w 1946 roku Islandia wprowadziła koordynowane na szczeblu krajowym egzaminacje końcowe dla poziomu ISCED 1 (w 1977 roku zastąpione przez podobne egzaminacje dla poziomów ISCED 1 i 2), które wykorzystywano do podejmowania decyzji o promocji uczniów na następny rok szkolny. W Portugalii egzaminacje ogólnokrajowe, wprowadzone w 1947 roku dla uczniów na poziomach ISCED 1 i 2 (lecz zniesione w 1974 roku), stanowiły podstawę promocji na kolejny etap oraz uzyskania świadectwa. Również w 1947 roku w Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna) na mocy ustawy o edukacji wprowadzono egzaminacje transferowe, decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych. W 1962 roku w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) zastosowano egzaminacje „poziomu zwykłego” (*ordinary grade*) na poziomie ISCED 2, na podstawie których przyznawano świadectwa uczniom w wieku 16 lat. W Luksemburgu egzaminacje wstępne wdrożone po raz pierwszy w 1968 roku (zastąpione w 1996 roku przez „egzaminacje standaryzowane z procedurą podziału na grupy”) wykorzystano przy przejściu uczniów ze szkoły podstawowej do średniej. Podobnie w Holandii egzaminacje na zakończenie poziomu ISCED 1, przeprowadzony po raz pierwszy w 1970 roku, stanowi podstawę zaleceń co do wyboru szkoły przy promocji uczniów do szkoły średniej. Na Malcie i w Danii

egzaminy ogólnokrajowe wprowadzono w 1975 roku w formie corocznych egzaminów dla uczniów szkół podstawowych i średnich (Malta) oraz egzaminów na zakończenie szkoły średniej (Dania).

Stosunkowo wcześniej pięć krajów – Irlandia, Francja, Węgry, Szwecja i Zjednoczone Królestwo – zapoczątkowało egzaminy ogólnokrajowe służące do innych celów niż kształtowanie indywidualnej kariery szkolnej, przeprowadzane głównie na próbach reprezentatywnych. W Szwecji egzaminy ogólnokrajowe na poziomie ISCED 2 zostały wdrożone w 1962 roku po to, by pomóc nauczycielom porównywać wyniki w ich klasach ze standardem krajowym. Irlandia przeprowadziła ogólnokrajowe egzaminy z czytania w języku angielskim (poziom ISCED 1) w 1972 roku w wyniku debaty na temat standardów tego przedmiotu. We Francji egzaminy ogólnokrajowe zostały wprowadzone po reformie edukacji w 1977 roku, najpierw w szkołach podstawowych, a później w średnich, po części w celu udoskonalenia ewaluacji systemu edukacji. W 1978 roku uruchomiono w Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Irlandia Północna) Jednostkę ds. Oceny Efektów Kształcenia (*Assessment of Performance Unit – APU*). Badała ona grupy uczniów zazwyczaj w wieku 11 i 15 lat (niekiedy również 13), aby ustalić zależność między różnicami w osiągnięciach a okolicznościami, w jakich dzieci się uczą, takich jak częstotliwość występowania niedostatecznych osiągnięć w nauce, a także udostępnić wyniki jednostkom odpowiedzialnym za alokację zasobów w Ministerstwie Edukacji i Nauki, lokalnych organach władz oświatowych oraz szkołach. W 1985 roku po przyjęciu ustawy o edukacji Węgry zaczęły regularne „monitorujące” badania zarówno na poziomie ISCED 1, jak i ISCED 2. Badania te dostarczyły treści i narzędzi potrzebnych do monitorowania, ewaluacji i kontroli jakości szkolnictwa publicznego.

W latach 90. XX wieku egzaminy ogólnokrajowe stały się bardziej rozpowszechnione, ponieważ tę formę oceny wprowadziło kolejnych 10 krajów lub regionów. Na przykład w Hiszpanii ustawa z 1990 roku o ogólnych regulacjach systemu edukacji (LOGSE) przyniosła istotne zmiany w zakresie ewaluacji systemu, ustanawiając między innymi pierwsze ogólnokrajowe egzaminy sprawdzające osiągnięcia uczniów na poziomie podstawowym w 1994 roku. Belgia (Wspólnota Francuska) zaczęła przeprowadzać egzaminy ogólnokrajowe w tym samym roku, najpierw w szkołach podstawowych, a później w średnich, celem gromadzenia informacji o efektach kształcenia uczniów. Łotwa i Estonia wkrótce po uzyskaniu niepodległości w 1991 roku przystąpiły do tworzenia krajowych systemów oceniania uczniów na poziomach ISCED 1 i 2, które wdrożono odpowiednio w 1994 i 1997 roku. W Rumunii egzaminy ogólnokrajowe zainicjowano w 1995 roku, aby ocenić uczniów po zakończeniu kształcenia podstawowego.

W obecnym dziesięcioleciu egzaminy ogólnokrajowe wdrożono w kolejnych 11 krajach lub regionach. W 2002 roku egzaminy ogólnokrajowe zostały w pełni wdrożone w Belgii (Wspólnota Flamandzka), na Litwie i w Polsce, w Norwegii zaś w 2004 roku. Pozostałe kraje muszą jeszcze dokończyć proces wdrażania. Od 2003 roku Słowacja przeprowadza projektowe egzaminy ogólnokrajowe uczniów na koniec szkoły średniej I stopnia, a ich pełne wdrożenie jest planowane na 2009 rok. Austria i Niemcy rozpoczęły ocenianie uczniów na podstawie ogólnokrajowych standardów kształcenia odpowiednio w 2003 i 2005 roku. Poprawka do austriackiej ustawy o edukacji szkolnej z 2008 roku zapewniła podstawę prawną do wprowadzenia standardów kształcenia, a egzaminy standaryzowane (na poziomach ISCED 1 i 2) są w fazie testów; pierwsze regularne ogólnokrajowe egzaminy oparte na standardach odbędą się w roku szkolnym 2011/12 i 2012/13. Standardy przyjęte w Niemczech w 2004 roku zostały wdrożone wraz z egzaminami ogólnokrajowymi w szkolnictwie średnim we wszystkich landach w roku szkolnym 2005/06. Oprócz egzaminów pozwalających porównać landy na szczeblu centralnym w każdym landzie od 2009 roku będą organizowane egzaminy porównawcze oparte na

standardach kształcenia. Bułgaria wprowadziła egzaminy ogólnokrajowe na zakończenie kształcenia podstawowego w 2006 roku i planuje rozszerzyć system takich egzaminów na kolejne lata szkolne w roku szkolnym 2009/10. Również na Cyprze Ministerstwo Edukacji od 2007 roku przeprowadza ogólnokrajowe egzaminy na zakończenie kształcenia podstawowego. Ich celem jest identyfikacja uczniów zagrożonych analfabetyzmem funkcjonalnym na koniec kształcenia obowiązkowego, dzięki której można zapewnić im dodatkowe wsparcie w szkole średniej I stopnia. Rozszerzenie egzaminów na klasę II i IX jest obecnie w fazie pilotażowej. W Danii egzaminy ogólnokrajowe mają być w pełni wdrożone w 2010 roku. We Włoszech egzaminy ogólnokrajowe na poziomach ISCED 1 i 2 zostały opracowane w 2008 roku. Od tamtej pory podlegają dalszym udoskonaleniom i mają uzyskać pełną funkcjonalność w roku szkolnym 2009/10 i 2010/11.

W sześciu z krajów, które wprowadziły egzaminy ogólnokrajowe we wcześniejszych dekadach, do obowiązujących na początku egzaminów dodano kolejne. Do pierwszego egzaminu ogólnokrajowego przeprowadzonego w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) w 1983 roku dołączył Program Oceny Osiągnięć (*Assessment of Achievement Programme – AAP*), który na podstawie oceny prób badawczych wszystkich uczniów na poszczególnych poziomach kształcenia podstawowego i średniego sprawdza ogólne osiągnięcia w kraju. Oprócz tego w ramach reformy 5-14, obejmującej program nauczania i oceniania, wdrożono w 1991 roku ogólnokrajowy egzamin pozwalający rozpoznawać indywidualne potrzeby edukacyjne (na poziomie ISCED 1 i w pierwszej połowie poziomu ISCED 2). Na Malcie, po wprowadzeniu corocznych egzaminów dla szkół podstawowych i średnich, opracowano dwa kolejne egzaminy na poziomach ISCED 1 (1981) i 2 (1994), wspomagające decyzję o karierze szkolnej uczniów. Jako narzędzie rozpoznawania indywidualnych potrzeb edukacyjnych Irlandia zastosowała egzaminy ogólnokrajowe w zmienionej formie – są to egzaminy przeprowadzane na koniec szkoły średniej I stopnia (wiek 14/15 lat), pozwalające uzyskać świadectwo *junior certificate* (1992), oraz obowiązkowe ogólnokrajowe standaryzowane egzaminy z umiejętności czytania w języku angielskim i z matematyki (2006) w dwóch punktach poziomu ISCED 1. Na drugim z wymienionych celów skupiają się także wspomniane wyżej dodatkowe egzaminy ogólnokrajowe w Danii (egzaminy ogólnokrajowe, pełne wdrożenie w 2010 roku) i Luksemburgu (egzaminy standaryzowane, rok 2008). We Francji, po przyjęciu ustawy o edukacji w lipcu 1989 roku, w tym samym roku wprowadzono system ocen diagnostycznych, obowiązkowy dla wszystkich uczniów przechodzących z poziomu ISCED 1 na 2, pozwalający nauczycielom ocenić poziom osiągnięć uczniów oraz ich słabe i mocne strony. Do systemu egzaminów ogólnokrajowych dodano cykl ocen monitorujących na poziomach ISCED 1 i 2 (2003-2008), który od 2009 roku pozwoli określać zmiany w nowym cyklu.

Inne zmiany w systemie egzaminów ogólnokrajowych to wymiana lub zniesienie niektórych egzaminów. Doszło do tego w Irlandii, gdzie zniesiono fakultatywny ogólnokrajowy egzamin certyfikacyjny dla uczniów kończących szkołę podstawową. W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) egzaminy „poziomu zwykłego” (*ordinary grade*) zastąpiono w 1984 roku egzaminami ogólnokrajowymi i programami „poziomu standardowego” (*standard grade*) dla wszystkich uczniów w wieku 14-16 lat (poziom ISCED 2); w 1999 roku wprowadzono alternatywny system programów, pozwalający uzyskać nowe „kwalifikacje państwowe” (*national qualifications*); obecnie funkcjonuje on równolegle z „poziomem standardowym”. Również na Węgrzech pierwszy ogólnokrajowy egzamin na poziomie ISCED 2 został w 2001 roku zastąpiony innym egzaminem ogólnokrajowym o podobnym celu, jakim jest monitorowanie i ewaluacja szkół. Oprócz tego egzamin na poziomie ISCED 1 zmieniono tak, by pozwalał rozpoznawać indywidualne potrzeby edukacyjne. Podobnie jest w kilku innych krajach, w których pierwsze egzaminy ogólnokrajowe zastąpiono nowymi o innych celach. Odnosi się to po części do Islandii. W 1977 roku pierwsze takie egzaminy, mające znaczny wpływ na karierę szkolną poszczególnych uczniów,

zastąpiono koordynowanymi na szczeblu krajowym egzaminami przeprowadzanymi w 4. i 7. roku nauki, pomagającymi w rozpoznawaniu potrzeb edukacyjnych. Dopiero w roku 10. egzaminy te miały decydujące znaczenie, ponieważ wyniki były uwzględniane przy wydawaniu świadectw ukończenia kształcenia obowiązkowego. Mimo że zarzucono je w 2008 roku, egzamin roku 10. zostanie ponownie wprowadzony w roku szkolnym 2009/10. Jego celem będzie rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych oraz monitorowanie szkół i całego systemu edukacji.

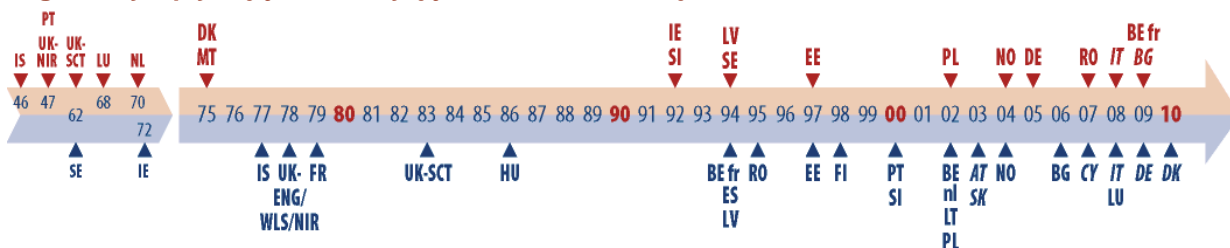
W Portugalii egzaminy ogólnokrajowe na poziomach ISCED 1 i 2 zostały zniesione 35 lat temu. Jednak w 2000 roku opracowano nową metodę oceniania dla 4. i 6. roku nauki (poziom ISCED 1), a także ponownie wprowadzono egzaminy ogólnokrajowe, by monitorować szkoły i system edukacji. W 2005 roku przywrócono egzaminy na poziomie ISCED 2, pozwalające podejmować decyzje o karierze szkolnej uczniów. Na Litwie w 1998 roku po raz pierwszy sprawdzono osiągnięcia poszczególnych uczniów w trybie obowiązkowym po ukończeniu edukacji elementarnej, co miało istotny wpływ na ich karierę szkolną. W 1999 roku wraz z reformą kształcenia elementarnego egzaminy stały się narzędziem monitorowania szkół i systemu edukacji – zostały one w pełni wdrożone w 2002 roku. Od 2003 roku egzaminy w ramach edukacji na poziomie elementarnym nie są już obowiązkowe i sami uczniowie decydują, czy do nich przystąpić. Ponadto w 2002 roku wprowadzono egzamin w ramach ogólnokrajowego badania osiągnięć uczniów. W 2000 roku w Słowenii pierwszy grupowy egzamin koordynowany na szczeblu krajowym, stanowiący jeden z elementów procedury kwalifikacji do szkoły średniej II stopnia, a tym samym w istotny sposób wpływający na karierę szkolną uczniów, zastąpiono inną formą oceny ogólnokrajowej, której celem było monitorowanie szkół i systemu edukacji. Sytuacja w Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Irlandia Północna) jest bardziej skomplikowana. W 1988 roku dobiegła końca praca Jednostki ds. Oceny Efektów Kształcenia (*Assessment of Performance Unit – APU*). W tym samym roku ustawą o reformie edukacji (*Education Reform Act – ERA*) wprowadzono ogólnokrajowy program nauczania, a wraz z nim system oceny ogólnokrajowej. Ustanowiono egzaminy pod koniec pierwszych trzech „etapów kluczowych” ogólnokrajowego programu nauczania (co obejmowało poziomy ISCED 1 i 2) z 1991 roku. W 1999 roku rząd Zjednoczonego Królestwa przekazał Walii i Irlandii Północnej zdecentralizowane uprawnienia do wprowadzania własnych procedur krajowych również w zakresie edukacji i od tego czasu drogi, jakimi podążały zdecentralizowane administracje w zakresie oceniania uczniów, znacznie się rozeszły. W Walii egzaminy ogólnokrajowe zostały zastąpione regulowaną prawnie oceną dokonywaną przez nauczycieli. Podobnie w Irlandii Północnej zamiast systemu oceniania na „etapach kluczowych” (1-3, to jest w wieku od 5 do 14 lat) wprowadzono ocenianie przez nauczycieli oraz standaryzowany coroczny raport. W Anglii egzaminy ogólnokrajowe na koniec „3. etapu kluczowego” (w wieku 14 lat) zniesiono jako wymóg prawny w roku szkolnym 2008/09. Zastąpi je bardziej intensywna i poprawiona ocena w sali lekcyjnej oraz częstsze sprawozdania dla rodziców. Egzaminy ogólnokrajowe pozostawiono na koniec „1. i 2. etapu kluczowego” (w wieku 7 i 11 lat) jako główny element struktury sprawozdawczości w szkołach podstawowych. Szkoły wciąż mogą korzystać z fakultatywnych egzaminów w ramach ogólnokrajowego programu nauczania. Wykorzystuje się je do rozpoznawania mocnych i słabych stron klasy oraz poszczególnych uczniów – nie są jednak wymagane prawem ani centralnie oceniane, a wyników nie podaje się do wiadomości publicznej.

W pięciu krajach, czyli w Belgii (Wspólnota Niemieckojęzyczna), Republice Czeskiej, Grecji, Zjednoczonym Królestwie (Walia) i Liechtensteinie, nie przeprowadza się obecnie egzaminów ogólnokrajowych. Zamiast tego szkoły stosują wewnętrzną ocenę ciągłą uczniów przy użyciu zarówno kształtującego, jak i sumującego sposobu oceniania oraz rozmaitych narzędzi. Jej głównym celem jest zbadanie procesu uczenia się i określenie poziomu osiągnięć. W Grecji odbywają się coroczne

„egzamin podsumowujące” zgodnie ze standaryzowanymi wytycznymi obowiązującymi nauczycieli podczas przeprowadzania oceny ciągłej. W Liechtensteinie wyniki oceny uczniów dostarczają informacji zwrotnych dla systemu edukacji, co umożliwia jego nieustanne udoskonalanie. Obecnie omawia się plany wprowadzenia do końca roku szkolnego 2010/11 egzaminów ogólnokrajowych do celów monitorowania, jak również po to, by uzyskać wyniki poszczególnych uczniów. Podobnie w Republice Czeskiej standaryzowane egzamin ogólnokrajowe są jednym z długoterminowych celów polityki edukacyjnej. W ostatnich latach Ministerstwo Edukacji stosowało projekty pilotażowe na poziomach ISCED 1 i 2, aby ocenić możliwości wprowadzenia egzaminów ogólnokrajowych, a obecnie analizuje wyniki tych eksperymentów.

Rys. 1.1: Rok pierwszego pełnego wdrożenia egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2

Egzaminy wpływające na decyzję o karierze szkolnej uczniów

Egzaminy przeprowadzane do innych celów

Kraje, których nazwy zapisano pismem pochylonym, są w trakcie pełnego wdrażania.

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Belgia (BE de), Republika Czeska, Grecja, Zjednoczone Królestwo (WLS) oraz Liechtenstein: Brak egzaminów ogólnokrajowych na poziomach ISCED 1 i 2 w 2008/09 roku.

Dania: W 2003 roku wprowadzono „egzamin X klasy”, do którego mogą przystąpić uczniowie fakultatywnego roku 10. Egzamin ogólnokrajowe mają być w pełni wdrożone w 2010 roku.

Irlandia: Do 1967 roku przeprowadzano fakultatywny ogólnokrajowy egzamin certyfikacyjny dla uczniów kończących szkołę podstawową.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych zostały przeprowadzone w 2008 roku dla przyjęć w 2009 roku.

Objaśnienia

Niniejszy zarys historyczny dla każdego z krajów uwzględnia rok pierwszego pełnego wdrożenia egzaminów ogólnokrajowych, wspomagających decyzje o karierze szkolnej poszczególnych uczniów, w tym egzaminów pozwalających uzyskać świadectwo lub promocję na zakończenie roku szkolnego lub decydujących o podziale na grupy po ukończeniu poziomów ISCED 1 i 2, oraz rok, w którym dany kraj wprowadził egzamin ogólnokrajowe do innych celów, takich jak rozpoznawanie potrzeb edukacyjnych poszczególnych uczniów bądź monitorowanie szkół i/lub systemów edukacji. Późniejsze zmiany w zakresie liczby lub celów nie zostały uwzględnione.

1.3 Egzamin ogólnokrajowe a ramy polityczne

W większości krajów europejskich szkoły wraz z nauczycielami od lat mają niewielki wpływ na przygotowywanie programu nauczania i ustalanie celów dydaktycznych. Mimo to na nich w pierwszym rzędzie spoczywa obowiązek oceniania poszczególnych uczniów⁽⁶⁾. W miarę rozwoju reform dążących do większej decentralizacji i autonomii szkół, jak również w związku z większym wyborem

⁽⁶⁾ Por. Eurydice, *Levels of Autonomy and Responsibilities of Teachers in Europe* (Zakres autonomii i odpowiedzialności nauczycieli w Europie), 2008.

szkół i ścieżek edukacyjnych, egzaminy ogólnokrajowe coraz częściej służą do monitorowania efektów kształcenia w szkołach i systemach edukacji⁽⁷⁾, zachowując przy tym swój potencjał jako narzędzia do oceniania uczniów w trakcie lub pod koniec kształcenia obowiązkowego.

W przeszłości głównym celem egzaminów ogólnokrajowych było stworzenie standaryzowanej metody oceniania o istotnym wpływie na karierę szkolną uczniów. Do tej grupy należały egzaminy ogólnokrajowe, będące podstawą uzyskania świadectwa na zakończenie danego etapu kształcenia, na przykład egzaminy na „świadectwo podstawowe” (*primary certificate*) przeprowadzane w Irlandii do 1967 roku lub egzaminy końcowe *Folkeskole* wprowadzone w 1975 roku w Danii. Oprócz tego stosowano inne egzaminy ogólnokrajowe wpływające na karierę szkolną, gdyż od nich zależała promocja na koniec roku szkolnego lub podział na grupy po ukończeniu danego etapu kształcenia. Na przykład zarówno w Luksemburgu, jak i w Holandii uczniowie przechodzą ze szkoły podstawowej do średniej I stopnia na podstawie egzaminów ogólnokrajowych wdrożonych odpowiednio w 1968 i 1970 roku. Podobnie na Malcie wprowadzone w 1975 roku pierwsze egzaminy ogólnokrajowe, określane mianem „egzaminów rocznych” (*annual examinations*), decydowały o promocji ucznia na następny rok, jak również o podziale na grupy w obrębie podstawowych przedmiotów. W Islandii egzaminy koordynowane na szczeblu krajowym, którymi w 1977 roku zastąpiono wcześniejsze egzaminy decydujące o selekcji, zostały zastosowane w celu określania poziomu osiągnięć uczniów na pewnych etapach kształcenia obowiązkowego. W późniejszym czasie głównymi powodami wykorzystywania egzaminów ogólnokrajowych w niektórych krajach były: promocja, podział na grupy oraz przyznawanie świadectw. W systemie egzaminów zewnętrznych – wprowadzonych w Polsce w 2002 roku – celem egzaminu na koniec szkoły średniej I stopnia było ocenienie uczniów po zakończeniu tego etapu kształcenia. Także w Niemczech obowiązujące od 2005 roku egzaminy ogólnokrajowe są podstawą do przyznawania świadectw, oceniania uczniów i przyznawania promocji na następny etap kształcenia.

Obok egzaminów ogólnokrajowych, pozwalających podejmować decyzje o karierze szkolnej uczniów, zmianom w systemie towarzyszyło pojawianie się i szersze stosowanie innych egzaminów. Tendencja do decentralizacji i zwiększenia autonomii szkół w Europie z lat 80. XX wieku i później⁽⁸⁾ charakteryzowała się ogólnym przejściem systemów edukacji od normatywnych ram prawnych do ram politycznych, które z jednej strony zapewniały większą demokratyzację i wolność szkół, z drugiej tworzyły nowe narzędzia oceny skuteczności kształcenia. Tak było we Francji, gdy w ramach unowocześniania i demokratyzowania systemu edukacji w 1979 roku przeprowadzono pierwszy ogólnokrajowy egzamin, który mierzył wyniki kształcenia uczniów w odniesieniu do celów programów nauczania, a także różnice w efektywności kształcenia w poszczególnych szkołach. Również na Węgrzech powstanie demokratycznego systemu edukacji wraz z jego decentralizacją doprowadziło w 1986 roku do utworzenia systemu standaryzowanej ewaluacji szkół i osiągniętej przez nie efektywności kształcenia.

Od lat 90. XX wieku decentralizacja i autonomia szkół stały się coraz bardziej powszechne. Tymczasem założenia polityki dotyczące egzaminów ogólnokrajowych w Europie coraz bardziej koncentrowały się na monitorowaniu działań mikro w skali makro, czyli na systematycznym wykorzystywaniu oceny uczniów w szkołach do monitorowania całego systemu edukacji. W

⁽⁷⁾ Szczegółowe informacje na temat historycznego kontekstu egzaminów ogólnokrajowych można znaleźć w publikacji: N. Mons, *Theoretical and Real Effects of Standardised Assessment* (Teoretyczne i rzeczywiste konsekwencje oceny standaryzowanej), sierpień 2009, na stronie www.eurydice.org.

⁽⁸⁾ Por. Eurydice, *School Autonomy in Europe: Policies and Measures* (Autonomia szkół w Europie – strategie i działania), 2007.

Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Irlandia Północna) ustawa o reformie edukacji z 1988 roku wraz z rozporządzeniem w sprawie reformy edukacji w Irlandii Północnej z 1989 roku rozszerzyły autonomię wszystkich szkół, zwiększając centralną kontrolę nad programem nauczania w szkołach i wzmacniając struktury sprawozdawczości przez ocenianie uczniów na szczeblu krajowym. Wszystkie narzędzia miały na celu podniesienie standardów szkolnych. Podobnie w Szwecji system egzaminów ogólnokrajowych w wyniku reform z 1991 roku został przekształcony w system zarządzania szkolnictwem, co przyniosło zmiany w podziale obowiązków między rządem centralnym a gminami oraz spowodowało przejście od regulowanego kształcenia formalnego do zarządzania opartego na wynikach. Na Łotwie i w Polsce reformy w zakresie zarządzania szkołami, polegające na zwiększeniu niezależności nauczyciela i szkoły, wymusiły opracowanie na szczeblu krajowym metod i mechanizmów pozwalających zmierzyć efektywność kształcenia w poszczególnych placówkach. Również Finlandia na początku lat 90. XX wieku rozpoczęła decentralizację zarządzania edukacją, skupiając się na odpowiedzialności lokalnej i wprowadzając regulacje prawne dotyczące egzaminów ogólnokrajowych, które pozwalały na ocenę kształcenia (ustawa o edukacji elementarnej z 1998 roku). Ponadto ogólnokrajowa ocena efektów kształcenia w Finlandii wiąże się z zagadnieniami równości i porównywalności regionalnej. W Hiszpanii, gdzie ustawa z 1990 roku formalnie uznawała, że ewaluacja systemu edukacji jest niezbędna do utrzymania i poprawy jego jakości, egzaminy ogólnokrajowe wprowadzono wtedy, gdy odpowiedzialność za edukację została przekazana wspólnotom autonomicznym jako narzędzie oceny wspólnych ogólnokrajowych celów systemu.

O ile wcześniej egzaminy ogólnokrajowe wprowadzano ogólnie w ramach odnowy struktur politycznych i administracyjnych, to po 2000 roku większość krajów zaczęła wykorzystywać je do monitorowania i poprawy jakości kształcenia oraz do zwiększenia skuteczności i efektywności swoich systemów edukacji. W niektórych krajach egzaminy ogólnokrajowe są rzeczywiście wykorzystywane do pomiaru jakości względem standardów kształcenia, przygotowanych specjalnie do tego celu. Na przykład Belgia (Wspólnota Flamandzka) wdrożyła egzaminy po ustanowieniu „krajowego programu nauczania” jako systemu pomiaru efektów kształcenia w stosunku do założonych celów w zakresie osiągnięć i rozwoju. W Niemczech egzaminy ogólnokrajowe wprowadzono po tym, jak Stała Konferencja Ministrów Edukacji i Kultury w 2003 roku przyjęła narzędzia pozwalające rozwijać i utrzymywać we wszystkich landach edukację na wysokim poziomie dzięki standardom wprowadzonym do szkół. Próby pomiaru i poprawy jakości opierały się ponadto na wynikach międzynarodowych badań, takich jak Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (*Programme for International Student Assessment – PISA*), Międzynarodowe Badanie Umiejętności Czytania ze Zrozumieniem (*Progress in International Reading Literacy Study – PIRLS*) oraz Badanie Trendów w Międzynarodowej Matematyce i Naukach Ścisłych (*Trends in International Mathematics and Science Study – TIMSS*), które ożywiły dyskusję na temat systemów edukacji w Europie. W około jednej trzeciej krajów europejskich wpłynęło to na wzrost zapotrzebowania na pełniejsze informacje o programie i metodach nauczania. Na przykład na Węgrzech i w Austrii dzięki wynikom badań zwrócono większą uwagę na jakość pracy szkół (procesu nauczania), w związku z czym Austria wprowadziła – a Węgry przywróciły – egzaminy ogólnokrajowe jako sposób monitorowania umiejętności uczniów w obiektywny i regularny sposób. W niektórych krajach, takich jak Litwa oraz Islandia, celowi, jakim jest poprawa jakości edukacji, towarzyszyły starania o promocję rozwoju kultury opartej na autoewaluacji. Innymi słowy egzaminy ogólnokrajowe miały być „zwierciadłem” dla szkół i nauczycieli, pozwalającym im podnosić efektywność kształcenia z własnej inicjatywy ⁽⁹⁾ – mówi o tym

⁽⁹⁾ Thélot C., *Évaluer l'École*, Études 2002/10, tom 397, s. 323-334.

rozdział 3. W tym kontekście egzaminy ogólnokrajowe coraz częściej są wykorzystywane do wspierania poszczególnych uczniów w procesie uczenia się dzięki rozpoznawaniu ich potrzeb i dostosowaniu metod nauczania. Na przykład w Danii i Luksemburgu tego rodzaju egzamin został włączony do ogólnokrajowego systemu oceniania, aby monitorować postępy i osiągnięcia uczniów oraz dostarczać odpowiednich informacji, pozwalających nauczycielom trafniej reagować na ich potrzeby, a szkołom – poprawiać jakość oferowanego kształcenia. Dokonywane zmiany świadczą o aktualnych tendencjach egzaminów ogólnokrajowych, które polegają na tym, że zewnętrzne standaryzowane narzędzia ewaluacji, monitorujące system edukacji, są powiązane z wewnętrznymi narzędziami ewaluacji lub autoewaluacją szkół. Ma to na celu połączenie tradycyjnych odgórnych modeli monitorowania z oddolnymi metodami oceniania uczniów na poziomie szkoły, aby bardziej efektywnie mierzyć jakość kształcenia i dzięki temu je doskonalić.

*

* *

Podsumowując, egzaminy ogólnokrajowe w Europie w ostatnich dekadach podlegały systematycznym zmianom. Na początku tylko kilka krajów stosowało takie egzaminy, ale od lat 90. XX wieku stały się one bardziej popularne. Obecnie w niektórych krajach egzaminy ogólnokrajowe nadal są na etapie przygotowywania i wprowadzania. Przyczyny wdrożenia tych egzaminów różnią się w zależności od kraju. W ciągu ostatnich 20 lat egzaminy ogólnokrajowe stają się coraz bardziej powszechne w związku z rosnącą autonomią szkół. Autonomia wymusza systematyczne monitorowanie systemów edukacji oraz zachęca do pracy nad poprawą jakości kształcenia. W ostatnich latach cele te zbiegły się ze sobą. Rozdział 2 prezentuje organizację egzaminów ogólnokrajowych w systemach edukacji.

ROZDZIAŁ 2: CELE I ORGANIZACJA EGZAMINÓW OGÓLNOKRAJOWYCH

W niniejszym rozdziale omówiono cele, zakres i organizację egzaminów ogólnokrajowych w Europie, starając się odnaleźć wspólne wzorce oraz rozwiązania właściwe dla poszczególnych krajów, wykorzystując informacje uzyskane od krajowych organów władz oświatowych dotyczące roku szkolnego 2008/09 ⁽¹⁰⁾. Uwzględniono w nim również egzaminy, które nie zostały w pełni wdrożone w trakcie wskazanego roku referencyjnego (zob. rozdział 1).

2.1 Cele egzaminów ogólnokrajowych w Europie

Przyjmując za główne kryterium deklarowane cele egzaminów ogólnokrajowych, egzaminy można podzielić na trzy ogólne kategorie. Wiążą się one z najbardziej popularnymi grupami docelowymi uczniów w obrębie całej kohorty bądź prób reprezentatywnych oraz kształcenia na poziomie podstawowym lub średnim I stopnia (odpowiednio poziom ISCED 1 lub 2). Zastosowanie wyników egzaminów, które często wykracza poza główne zadeklarowane cele, zostanie omówione w rozdziale 3.

Egzaminy w pierwszej z kategorii podsumowują osiągnięcia uczniów na koniec określonego etapu kształcenia i mogą w istotny sposób wpływać na ich karierę szkolną. Na przykład na podstawie wyników tych egzaminów przyznaje się świadectwa lub podejmuje ważne decyzje, dotyczące podziału na grupy, promocji na kolejny rok nauki lub oceny końcowej ucznia. Egzaminy te określane są jako sumujące lub „oceniające efekty kształcenia”. W połowie uwzględnionych krajów głównym celem przynajmniej jednego egzaminu ogólnokrajowego jest przyznawanie świadectw. Ponadto Luksemburg, Malta i Holandia organizują egzaminy ogólnokrajowe, które mają za zadanie selekcję uczniów lub ich podział na grupy.

Ogólnie rzecz biorąc, egzaminy o istotnym wpływie na karierę szkolną są obowiązkowe dla wszystkich uczniów bez względu na rodzaj szkoły, do której uczęszczają, oraz dla osób uczących się w szkołach publicznych. Nawet jeśli egzaminy są fakultatywne, jak w przypadku egzaminu pozwalającego uzyskać kwalifikacje państwowe (*national qualifications examination*) w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) lub holenderskiego egzaminu CITO, w praktyce przystępują do nich niemal wszyscy uczniowie.

Z reguły egzaminy przeprowadza się na koniec szkoły średniej I stopnia, co w większości krajów zbiega się z zakończeniem kształcenia obowiązkowego. Tylko nieliczne kraje organizują dla uczniów szkół podstawowych egzaminy, od których wiele zależy. W Belgii (Wspólnota Francuska) i w Polsce na zakończenie kształcenia podstawowego przeprowadzane są egzaminy ogólnokrajowe pozwalające uzyskać świadectwo. W Holandii egzamin CITO na zakończenie kształcenia podstawowego informuje rodziców o najbardziej odpowiednim rodzaju szkoły średniej dla ich dzieci. Również w Luksemburgu wyniki uzyskane przez uczniów w egzaminach ogólnokrajowych na koniec szóstego roku kształcenia podstawowego znajdują się wśród kryteriów, na podstawie których podejmuje się decyzję, czy dany uczeń powinien zostać zakwalifikowany do szkoły średniej ogólnokształcącej czy technicznej. Na Malcie egzaminy przeprowadzane na koniec szkoły podstawowej są jednocześnie egzaminami wstępnymi do *junior lyceums*.

⁽¹⁰⁾ Informacje na temat egzaminów znajdujących się poza zakresem tego opracowania znajdują się we wstępie.

Druga z wyróżnionych kategorii to standaryzowane egzaminy ogólnokrajowe, których głównym celem jest monitorowanie i ewaluacja szkół lub całego systemu edukacji. Ponad połowa badanych krajów zgłasza stosowanie takich egzaminów. Najczęściej celem jest porównywanie efektów kształcenia w poszczególnych szkołach, dostarczanie danych potrzebnych do sprawozdawczości szkół oraz ewaluacja całego systemu pod kątem efektów kształcenia. Wyniki egzaminów są wykorzystywane w połączeniu z innymi parametrami jako wskaźniki jakości procesu nauczania oraz – nieco rzadziej – efektywności nauczycieli. Służą one ponadto jako wyznaczniki ogólnej skuteczności praktyki i polityki edukacyjnej, które pomagają stwierdzić, czy w określonej szkole lub na danym poziomie systemu nastąpiła poprawa.

Jeśli chodzi o cele egzaminów w tej kategorii, niektóre kraje kładą większy nacisk na wyniki kształcenia w poszczególnych szkołach i skuteczność edukacyjną szkół. Tak jest w przypadku Łotwy, Węgier, Austrii oraz Zjednoczonego Królestwa (Anglia).

Inne kraje bardziej koncentrują się na systemie edukacji niż na monitorowaniu efektów kształcenia w szkołach. Wyniki egzaminów ogólnokrajowych są wykorzystywane do ogólnokrajowego monitorowania w Belgii (Wspólnota Flamandzka), Estonii, Irlandii, Hiszpanii, Francji, Litwie, Rumunii, Finlandii oraz w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja).

O ile egzaminy ogólnokrajowe monitorujące szkoły są często obowiązkowe dla wszystkich uczniów, to egzaminy dotyczące całego systemu przeprowadza się zwykle na próbie reprezentatywnej.

Głównym celem egzaminów ogólnokrajowych w trzeciej i ostatniej kategorii jest wspieranie procesu uczenia się przez rozpoznawanie konkretnych potrzeb edukacyjnych oraz wskazywanie odpowiedniego podejścia i metod nauczania. Egzaminy w tej grupie skupiają się głównie na „ocenie służącej uczeniu się” i można je ogólnie określić jako „ocenę kształtującą”. Choć takie egzaminy mają o wiele mniejsze znaczenie z punktu widzenia poszczególnych uczniów niż egzaminy pozwalające uzyskać świadectwo, to tego typu standaryzowane egzaminy – w połączeniu z oceną ciągłą⁽¹¹⁾ – są ważnym narzędziem podnoszącym efektywność kształcenia i mogą przynieść edukacji istotne korzyści.

Egzaminy ogólnokrajowe do celów kształtujących są organizowane w 12 krajach lub regionach: Belgia (Wspólnota Francuska)⁽¹²⁾, Dania, Irlandia, Francja, Cypr, Luksemburg, Węgry, Szwecja, Zjednoczone Królestwo (Anglia i Szkocja), Islandia i Norwegia. Egzaminy te mogą być obowiązkowe, jak na przykład na Węgrzech, w Szwecji i Norwegii, lub fakultatywne, jak w Zjednoczonym Królestwie (Anglia i Szkocja). Od 2007 roku we Francji udział w diagnostycznej ocenie w trakcie kształcenia podstawowego jest fakultatywny, natomiast egzaminy diagnostyczne na początku szkoły średniej I stopnia pozostają obowiązkowe.

Egzaminy ogólnokrajowe często służą kilku celom z trzech powyższych kategorii. Na przykład, Estonia, Irlandia, Włochy, Łotwa, Polska i Portugalia podają, że egzaminy pozwalające uzyskać świadectwo są również wykorzystywane do monitorowania systemu edukacji. Inne kraje, między innymi Bułgaria, Włochy i Słowenia, deklarują, że te same egzaminy ogólnokrajowe wykorzystuje się

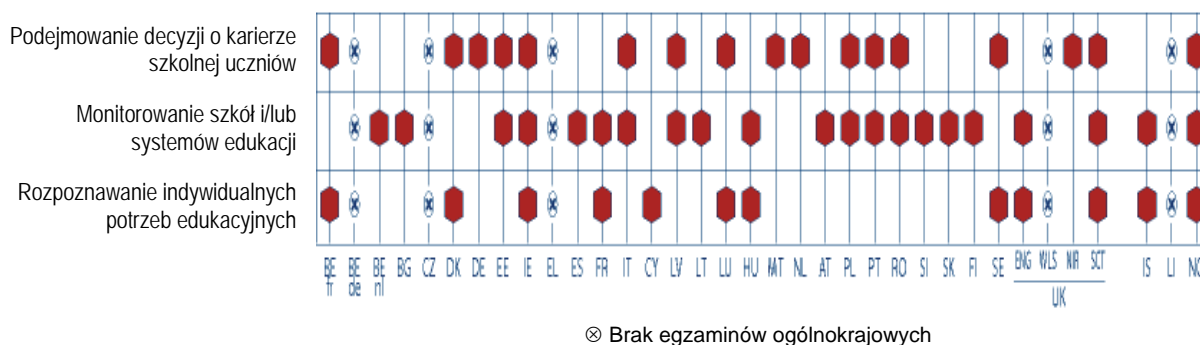
⁽¹¹⁾ Więcej informacji na temat oceny służącej uczeniu się można znaleźć w opracowaniu: Paul Black, Dylan William, *Assessment for Learning: Beyond the Black Box* (Ocena służąca uczeniu się: poza czarną skrzynką), Assessment Reform Group, University of Cambridge, 1999.

⁽¹²⁾ Egzaminy formatywne w roku 2. i 5. szkoły podstawowej oraz w roku 2. szkoły średniej zostały przeniesione na rok szkolny 2009/10.

do monitorowania zarówno poszczególnych szkół, jak i całego systemu. Egzaminy w Belgii (Wspólnota Francuska), Austrii i Słowenii mają za zadanie rozpoznawać indywidualne potrzeby edukacyjne oraz monitorować efektywność kształcenia.

Specjaliści do spraw ewaluacji ostrzegają, że wykorzystanie jednego egzaminu do kilku celów może nie być właściwym rozwiązaniem, jeśli informacje potrzebne w każdym z ocenianych obszarów nie są takie same. W takich przypadkach organom władz oświatowych zaleca się uszeregowanie różnych celów według ich ważności i odpowiednie dostosowanie egzaminów ⁽¹³⁾.

Rys. 2.1: Główne cele egzaminów standaryzowanych na szczeblu krajowym, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice

Dodatkowe uwagi

Francja: Pisemny egzamin o treści standaryzowanej na szczeblu krajowym obejmuje kilka przedmiotów i pozwala uzyskać świadectwo państwowe (*brevet*) na koniec szkoły średniej I stopnia. Mimo istnienia centralnych procedur przeprowadzania i oceniania tego egzaminu nie można go uznać za formę egzaminu standaryzowanego na szczeblu krajowym z uwagi na szeroki zakres praktyk stosowanych przy jego ocenianiu i interpretacji wyników.

Polska i Islandia: Jeden lub kilka egzaminów ogólnokrajowych ma dwa równie ważne cele.

Objaśnienia

Na rysunku uwzględniono tylko jeden najważniejszy cel każdego z egzaminów ogólnokrajowych. Krajom przypisano więcej niż jedną kategorię, jeśli przeprowadzają kilka egzaminów o różnych celach głównych. Więcej informacji na temat każdego egzaminu ogólnokrajowego i jego najważniejszego celu znajduje się w załączniku.

2.2 Organizacja i cechy egzaminów ogólnokrajowych

W tej części omówiony zostanie tryb przeprowadzania egzaminów ogólnokrajowych, czyli terminy i częstotliwość, grupy docelowe, uwzględnione przedmioty, rodzaje narzędzi egzaminacyjnych, wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych (*Information and Communication Technology – ICT*) oraz udziału uczniów mających specjalne potrzeby edukacyjne (*special educational needs – SEN*).

⁽¹³⁾ Więcej informacji na temat wykorzystania egzaminów ogólnokrajowych do różnych celów można znaleźć w publikacji: Paul E. Newton, *Evaluating assessment systems* (Ewaluacja systemów oceniania), Qualification and Curriculum Authority (Urząd ds. Kwalifikacji i Programu Nauczania), czerwiec 2007.

2.2.1 Terminy i częstotliwość egzaminów ogólnokrajowych

Wśród badanych krajów występują istotne różnice, jeśli chodzi o częstotliwość przeprowadzania egzaminów ogólnokrajowych oraz podlegające ocenie kohorty lub lata. Niektóre z tych różnic mogą odzwierciedlać krajowe priorytety edukacyjne, inne natomiast należy częściowo wiązać z odmiennymi strukturami organizacyjnymi europejskich systemów edukacji. W przypadku drugiego z czynników należy pamiętać, że niektóre kraje zapewniają kształcenie obowiązkowe w ramach jednolitej struktury, w innych zaś jest wyraźny podział na szkolnictwo podstawowe i średnie I stopnia. Oprócz tego – choć z reguły uczniowie realizują ten sam ogólny program nauczania do końca szkoły średniej I stopnia – kilka krajów zobowiązuje ich do wyboru określonej gałęzi lub rodzaju edukacji na początku tego poziomu lub przed jego ukończeniem. Należy zaznaczyć, że w większości krajów kształcenie obowiązkowe obejmuje 9 lub 10 lat nauki, zaś w Belgii, Luksemburgu, Holandii, Zjednoczonym Królestwie i na Węgrzech trwa ono dwa do trzech lat dłużej aż do szkoły średniej II stopnia na poziomie ISCED 3. Jednak egzaminy ogólnokrajowe organizowane po ukończeniu poziomu ISCED 2 nie zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu ⁽¹⁴⁾.

Poszczególne kraje znacznie się różnią co do liczby lat nauki, po których organizowane są egzaminy ogólnokrajowe, pomijając kwestię, czy każdy uczeń jest egzaminowany w danym roku. Na przykład Dania, Malta oraz Zjednoczone Królestwo (Szkocja) przygotowały egzaminy ogólnokrajowe dla niemal każdego roku kształcenia obowiązkowego. Francję oraz Zjednoczone Królestwo (Anglia) można uznać za kraje, w których egzaminy ogólnokrajowe są szeroko stosowane, ponieważ organizują one w ciągu całego kształcenia podstawowego, na różnych jego etapach, odpowiednio sześć i siedem tego rodzaju egzaminów.

Niektóre kraje przeprowadzają egzaminy o wiele rzadziej. Należą do nich Belgia (Wspólnota Flamandzka), Niemcy, Hiszpania, Cypr, Holandia, Słowacja oraz Zjednoczone Królestwo (Irlandia Północna), gdzie jest tylko jeden egzamin ogólnokrajowy na poziomach ISCED 1 i 2. Jeśli dany kraj organizuje jeden egzamin ogólnokrajowy w trakcie kształcenia obowiązkowego, odbywa się on zwykle w ostatnim roku szkoły podstawowej lub średniej I stopnia.

Większość pozostałych krajów europejskich przeprowadza egzaminy ogólnokrajowe podczas dwóch lub trzech określonych lat szkolnych w ramach kształcenia obowiązkowego. Można to uznać za model dominujący w Europie (zob. rys. 2.2).

Wśród decydentów politycznych i innych specjalistów do spraw edukacji toczy się dyskusja na temat korzyści i ewentualnych negatywnych konsekwencji częstych egzaminów. Debata skupia się na konieczności znalezienia równowagi między uzasadnionym celem, czyli uzyskaniem aktualnego obrazu osiągnięć uczniów, a obciążeniem, jakie powodują egzaminy dla uczniów i nauczycieli, ograniczając ilość efektywnego czasu nauczania oraz wywołując nadmierne obciążenie i stres. Na przykład eksperci i nauczyciele na Malcie, w Holandii, Słowenii oraz w Zjednoczonym Królestwie stwierdzili, że niektóre egzaminy – a zwłaszcza takie, które mają duże znaczenie dla uczniów – wywołują niewspółmiernie duży stres, który może źle wpłynąć na motywację uczniów (zob. rozdział 3).

⁽¹⁴⁾ Dokładny opis europejskich systemów edukacji znajduje się w Eurybase na stronie Eurydice: www.eurydice.org.

Rys. 2.2: Liczba i rodzaj egzaminów ogólnokrajowych oraz lata nauki, w których są przeprowadzane, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

	CT	ST	OT	Liczba egzaminów oraz lata nauki, w których są przeprowadzane		CT	ST	OT	Liczba egzaminów oraz lata nauki, w których są przeprowadzane
BE fr	1			Rok 6. szkoły podstawowej	HU	3			Rok 4., 6. i 8.
BE de				–	MT	8			Rok 4., 5. i 6. szkoły podstawowej; klasy I-V szkoły średniej
BE nl		2		Rok 6. i 8.				2	Rok 6. szkoły podstawowej; zakończenie szkoły średniej
BG	3			Rok 4., 5. i 6.	NL			1	Ostatni rok szkoły podstawowej
CZ				–	AT		2		Rok 4. i 8.
DK	10			Między rokiem 2. i 8.	PL	2			Rok 6. szkoły podstawowej; rok 3. szkoły średniej I stopnia
	1			Rok 9.	PT	3			Rok 4., 6. i 9.
DE	1			Rok 9.	RO		1		Rok 4.
EE		2		Rok 3. i 6.		2			Rok 7. i 8.
	1			Rok 9.	SI			1	Rok 6.
IE	3			Koniec I klasy / rozpoczęcie II klasy; koniec IV klasy lub rozpoczęcie V klasy; rok 3. edukacji ponadpodstawowej		1			Rok 9.
		2		Klasa II i VI	SK	1			Rok 9.
EL				–	FI		2		Rok 6. i 9.
ES		1		Rok 4. szkoły podstawowej	SE	3			Rok 3., 5. i 9.
FR		4		Dwa na koniec szkoły podstawowej i dwa na koniec edukacji obowiązkowej	UK-ENG	2			Rok 2. i 6.
			1	Rok 3. szkoły podstawowej (znany jako „CE2”)				5	Rok 3., 4., 5., 7. i 8.
	1			Pierwszy rok szkoły średniej I stopnia	UK-WLS				–
IT		3		Dwa w roku 5. szkoły podstawowej; jeden w roku 1. szkoły średniej I stopnia	UK-NIR			1	Rok 6.
	1			Rok 3. szkoły średniej I stopnia	UK-SCT			6	Pięć egzaminów w ramach bazy oceny ogólnokrajowej 5-14 (<i>National 5-14 Assessment Bank</i>) i jeden w roku 4. szkoły średniej
CY	1			Rok 6.			4		Rok 3., 5. i 7. szkoły podstawowej; rok 2. szkoły średniej
LV	3			Rok 3., 6. i 9.	IS	2			Rok 4. i 7.
		2		Każdego roku w latach 4. i 8. lub latach 6. i 10.	LI				–
LT			1	Rok 10.	NO	4			Rok 2., 5., 8 i 10.
	3			Rok 3. i 6. szkoły podstawowej oraz rok 5. szkoły średniej					

CT = egzaminy obowiązkowe

ST = egzaminy na próbie badawczej

OT = egzaminy fakultatywne

Źródło: Eurydice

Dodatkowe uwagi

Belgia (BE fr): Egzaminy obowiązkowe w roku 2. i 5. szkoły podstawowej oraz w roku 2. szkoły średniej zostały przeniesione na rok szkolny 2009/10.

Irlandia: Egzaminy na próbie badawczej są przeprowadzane co pięć lat. Ostatnie odbyły się w roku szkolnym 2008/09.

Hiszpania: Egzamin w roku 4. szkoły podstawowej odbędzie się po raz pierwszy w roku szkolnym 2008/09. Drugi egzamin w roku 2. szkoły średniej I stopnia zostanie po raz pierwszy przeprowadzony w roku szkolnym 2009/10. Oba te egzaminy będą organizowane co trzy lata. Oprócz tego wszystkie wspólnoty autonomiczne w tych samych latach szkolnych przeprowadzą egzaminy obowiązkowe dla wszystkich uczniów.

Litwa: W nieparzystych latach kalendarzowych egzaminy na próbie reprezentatywnej są przeprowadzane w 4. i 8. roku nauki, a w latach parzystych w roku 6. i 10.

Holandia: O udziale w egzaminach decyduje dana szkoła lub organ, lecz w praktyce przystępują do nich niemal wszyscy uczniowie.

Finlandia: W większości przypadków co roku przeprowadza się jeden lub dwa egzaminy na próbie badawczej. Ogólnie egzaminy odbywają się w 6. i 9. roku nauki lub w innych punktach przejściowych programu nauczania.

Zjednoczone Królestwo (ENG): Egzaminy na koniec 2. roku wspierają ocenę nauczycieli i nie ma oddzielnych sprawozdań na ich temat. Egzaminy fakultatywne przeprowadza się w większości szkół, lecz nie są one wymagane przez prawo.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe odbyły się w listopadzie 2008 roku dla przyjęć we wrześniu 2009 roku.

Zjednoczone Królestwo (SCT): W trakcie dziewięciu lat edukacji większość uczniów zależnie od postępów w nauce przystępuje do pięciu egzaminów z bazy oceny ogólnokrajowej 5-14 (*National 5-14 Assessment Bank*). Choć takie egzaminy oraz egzaminy ogólnokrajowe w roku 4. szkoły średniej są z zasady fakultatywne, przystępują do nich niemal wszyscy uczniowie.

Islandia: Egzaminy koordynowane na szczeblu krajowym w 10. roku nauki zostaną przywrócone w 2009/10 roku.

Objaśnienia

Egzaminy obowiązkowe to egzaminy, do których muszą przystąpić wszyscy uczniowie bez względu na rodzaj szkoły lub tylko uczniowie ze szkół publicznych. O przystąpieniu do egzaminów fakultatywnych decyduje dany uczeń lub szkoła.

Rozpatrując najwcześniejszy rok szkolny, w którym odbywają się egzaminy ogólnokrajowe, można stwierdzić, że jedynie w kilku krajach jest to rok pierwszy, a egzaminy mają na celu rozpoznanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych. Na przykład w Szkocji egzaminy z bazy oceny ogólnokrajowej (*National Assessment Bank*) są dostępne od 1. roku nauki dla dzieci w wieku pięciu lat, choć normalnie pierwszy egzamin odbywa się w roku 2. lub 3. W Irlandii uczniowie przystępują do egzaminu ogólnokrajowego wspierającego indywidualny proces uczenia się na koniec I klasy (w wieku 6-7 lat) lub na początku II klasy (w wieku 7-8 lat), a w ramach krajowej oceny umiejętności czytania w języku angielskim (*National Assessment of English Reading – NAER*) próby reprezentatywne uczniów w II klasie są egzaminowane po raz drugi. Belgia (Wspólnota Francuska), Dania, Włochy, Zjednoczone Królestwo (Anglia) oraz Norwegia rozpoczynają egzaminowanie w 2. roku nauki, przy czym tylko dwa ostatnie kraje realizują inne cele niż rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych.

W Europie częściej przeprowadza się pierwsze egzaminy standaryzowane na szczeblu krajowym w 4. roku nauki (Bułgaria, Hiszpania, Litwa, Węgry, Malta, Austria, Portugalia, Rumunia i Islandia) lub o rok później, co odpowiada zakończeniu szkoły podstawowej, na przykład w Belgii (Wspólnota Flamandzka), Francji, Holandii, Polsce i Słowenii. Ogólnie w obu przypadkach do egzaminów przystępują uczniowie w wieku od 10 do 12 lat. Egzaminy te najczęściej służą do monitorowania i, z wyjątkiem Malty i Holandii, nie mają decydującego wpływu na przyszłą karierę szkolną.

Władze oświatowe w większości przypadków organizują egzaminy ogólnokrajowe pod koniec roku szkolnego. Do wyjątków należy holenderski egzamin CITO, który odbywa się w lutym, oraz francuska „ocena podstawowych kompetencji” w języku francuskim i matematyce, przeprowadzana w marcu. Z uwagi na szczególną funkcję, jaką jest dostarczanie danych do późniejszych działań, niektóre egzaminy pozwalające rozpoznawać indywidualne potrzeby edukacyjne są przeprowadzane na początku lub w trakcie roku szkolnego, jak w Belgii (Wspólnota Francuska), Francji, Luksemburga oraz Islandii.

Niejednokrotnie termin egzaminów nie jest ustalany centralnie, lecz zasadniczo zależy od decyzji władz szkoły lub nauczycieli. Dotyczy to egzaminu w roku 2. (ostatni rok „1. etapu kluczowego”) w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) lub bazy oceny ogólnokrajowej 5-14 (*National 5-14 Assessment Bank*) w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja). Wydaje się jednak, że przynajmniej w przypadku szkockiej bazy oceny ogólnokrajowej (*Assessment Bank*) preferowanym terminem jest maj lub czerwiec.

2.2.2. Przedmioty objęte egzaminem

Egzaminy ogólnokrajowe oparte są na programach nauczania i powiązane z ogólnokrajowymi standardami kształcenia w zakresie przedmiotów podlegających egzaminom. Na przykład w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) egzaminy z krajowego programu nauczania mają na celu ocenę osiągnięć uczniów względem „założeń w zakresie krajowego programu nauczania”. W Portugalii na podstawie egzaminów ogólnokrajowych ocenia się i monitoruje realizację programu nauczania. W Belgii (Wspólnota Flamandzka) egzaminy sprawdzają wyłącznie obowiązkowe cele kształcenia i rozwoju, wskazane w programie nauczania. Austriackie i rumuńskie egzaminy ogólnokrajowe również są wyraźnie powiązane ze standardami kształcenia w zakresie przedmiotów objętych egzaminem. Egzamin, po zdaniu którego uzyskuje się niemieckie świadectwo ukończenia szkoły w roku 9. i 10., odzwierciedla program nauczania danego landu, a także ogólnokrajowe standardy kształcenia, ustalone na szczeblu federalnym.

W minionej dekadzie krajowe programy nauczania w coraz mniejszym stopniu koncentrowały się na wiedzy z danego przedmiotu, przyjmując stopniowo podejście oparte na kompetencjach. Jeśli chodzi o egzaminy ogólnokrajowe, tendencję tę prawdopodobnie najlepiej ilustruje sytuacja w Hiszpanii i na Węgrzech. W ramach węgierskiej ogólnokrajowej oceny podstawowych kompetencji (*National Assessment of Basic Competences – NABC*) sprawdzany jest nie tyle stopień opanowania materiału w ramach przedmiotów, co wykorzystanie wiedzy oraz umiejętności czytania i pisanie w praktyce (6. i 8. rok nauki). Także Hiszpania wprowadziła pojęcie kompetencji i stosuje o wiele mniej sztywny podział na przedmioty w egzaminach ogólnokrajowych, koncentrując się przede wszystkim na zastosowaniu wiedzy.

Na szczeblu europejskim zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie⁽¹⁵⁾ zawiera definicję ośmiu kompetencji, które łączą wiedzę, umiejętności i postawy uznawane za niezbędne w społeczeństwie opartym na wiedzy. Wśród tych kompetencji tylko trzy, czyli porozumiewanie się w języku ojczystym, porozumiewanie się w językach obcych oraz kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne, da się bezpośrednio powiązać z poszczególnymi przedmiotami. Są to najczęściej oceniane kompetencje w egzaminach ogólnokrajowych, co zostanie omówione poniżej. Natomiast pozostałe kompetencje kluczowe, takie jak umiejętność uczenia się lub kompetencje społeczne i obywatelskie, które obejmują więcej niż jeden przedmiot, w wielu krajach europejskich nie są obecnie poddawane ocenie w egzaminach ogólnokrajowych.

Analiza przedmiotów podlegających egzaminom ogólnokrajowym pokazuje, że na ogół uwzględniono mniej przedmiotów na poziomie podstawowym oraz że kładzie się nacisk na język nauczania (czytanie i pisanie) oraz matematykę. Nie dziwi zatem fakt, iż niektóre egzaminy niezbędne do uzyskania świadectwa na zakończenie szkoły średniej I stopnia obejmują znacznie szerszą grupę przedmiotów.

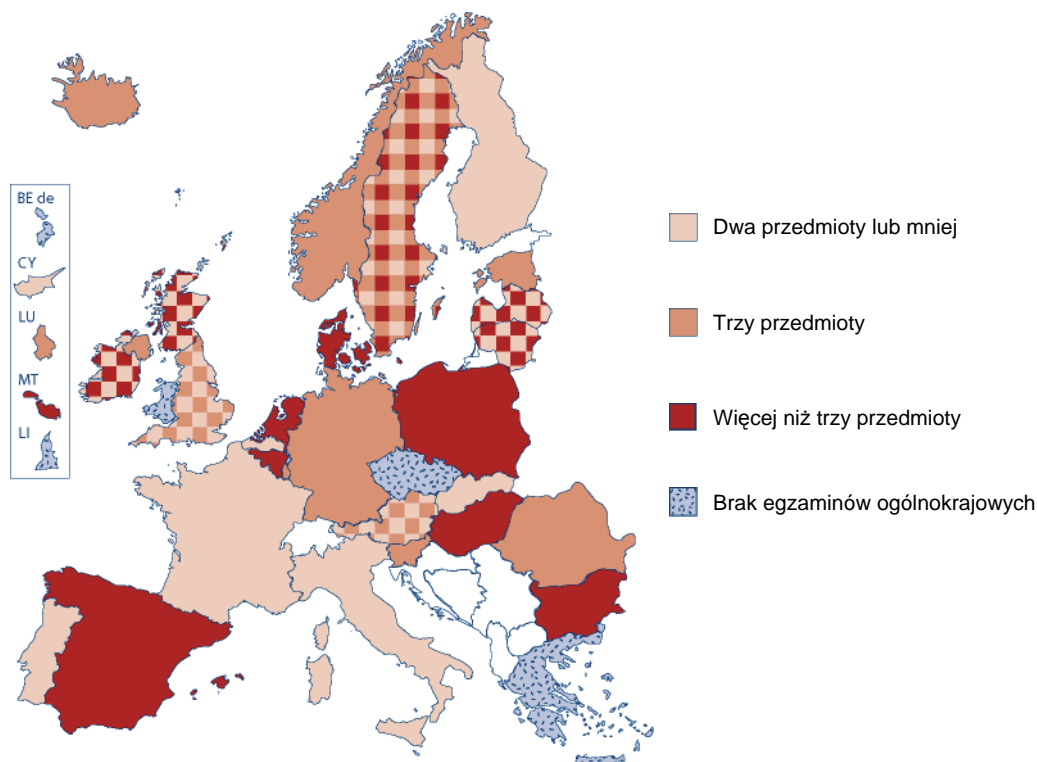
Poza tym ogólnym wzorcem można wyróżnić wiodące modele, pamiętając, że liczba przedmiotów objętych egzaminem może się różnić w poszczególnych krajach, zależnie od egzaminu lub roku szkolnego. Niektóre kraje ograniczają egzaminy ogólnokrajowe do dwóch lub trzech przedmiotów, choć kilka ogłosiło, że planuje poszerzyć zakres egzaminów o kolejne przedmioty. W innych egzaminy

⁽¹⁵⁾ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (L394).

obejmują o wiele bardziej rozległy obszar programu nauczania. Część krajów robi to każdego roku, inne zaś zmieniają przedmioty lub łączą przedmioty obowiązkowe i fakultatywne objęte egzaminem.

Wśród krajów z pierwszej grupy Włochy, Cypr, Portugalia i Słowacja informują, że uwzględniają w egzaminach tylko dwa podstawowe przedmioty – język nauczania i matematykę. Do tych dwóch przedmiotów Niemcy, Austria, Słowenia (egzamin w 6 roku nauki), Islandia i Norwegia dodają język obcy. Luksemburg przeprowadza egzaminy z dwóch języków urzędowych (niemieckiego i francuskiego) oraz z matematyki. We Włoszech od roku szkolnego 2010/11 egzaminami objęte będą również nauki ścisłe oraz angielski jako język obcy.

Rys. 2.3: Liczba przedmiotów objętych egzaminami ogólnokrajowymi, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Łotwa i Słowacja: Do egzaminów z języka urzędowego przystępują także uczniowie objęci mniejszościowymi programami edukacyjnymi.

Objaśnienia

Rysunek wskazuje liczbę przedmiotów objętych egzaminem w każdym roku szkolnym. Kraje, gdzie różni się ona zależnie od egzaminu lub roku szkolnego, zaliczono do więcej niż jednej kategorii. W niektórych krajach i w przypadku określonych egzaminów liczba przedmiotów może się różnić zależnie od roku, ponieważ przedmioty podlegają rotacji. Więcej informacji na temat przedmiotów uwzględnionych w poszczególnych egzaminach i latach szkolnych znajduje się w załączniku.

Kraje należące do drugiej kategorii stosują egzaminy dla szerszej grupy przedmiotów w sposób jednolity w każdym roku lub zmieniając przedmioty w niektórych egzaminach. Jednak egzaminy obejmujące cały program nauczania są stosowane niezwykle rzadko, a kraje, które to robią, z reguły organizują je na zakończenie kształcenia obowiązkowego. Co ciekawe, Dania i Malta – dwa kraje,

które częściej niż pozostałe egzaminują uczniów przy użyciu standaryzowanych narzędzi – zdecydowały się również uwzględnić w egzaminach szeroki zakres przedmiotów.

Tak więc w ramach kształcenia podstawowego na Malcie uczniowie przystępują do maksymalnie czterech egzaminów (zob. rys. 2.2), z których każdy obejmuje pięć przedmiotów, czyli dwa języki urzędowe (maltański i angielski), matematykę, religię i nauki społeczne. Pięć „egzaminów corocznych” (*annual examinations*) sprawdza uczniów w zakresie około 10 przedmiotów, w tym: języka maltańskiego, języka angielskiego, matematyki, religii, nauk społecznych, nauk ścisłych oraz innych obowiązkowych i fakultatywnych przedmiotów z obszaru wychowania artystycznego, nauk ścisłych, języków i nauk humanistycznych.

Podobnie w Danii od 2. roku nauki do końca kształcenia obowiązkowego uczniowie muszą przystąpić do 10-36 egzaminów: z języka duńskiego, matematyki, języka angielskiego, biologii, fizyki/chemii i geografii. Egzaminy z każdego z powyższych przedmiotów są obowiązkowe w określonych latach szkolnych. Ponadto przeprowadza się fakultatywne egzaminy z duńskiego jako drugiego języka.

Dla porównania Irlandia, która również przeprowadza wiele egzaminów ogólnokrajowych – choć nie wszystkie każdego roku – skupia się wyłącznie na osiągnięciach w czytaniu w języku angielskim i w matematyce w ramach odbywających się co pięć lat egzaminów na próbie reprezentatywnej oraz ogólnokrajowych corocznych egzaminów standaryzowanych na poziomie ISCED 1. Jednak aby uzyskać świadectwo *junior certificate* na koniec 3. roku kształcenia ponadpodstawowego, uczniowie przystępują do egzaminu w zakresie obowiązkowych przedmiotów podstawowych, czyli z języka irlandzkiego i angielskiego, matematyki oraz wychowania obywatelskiego z wiedzą o społeczeństwie i polityce (*civic, social and political education – CSPE*), do których dodaje się ponad 20 innych przedmiotów. Większość uczniów zdaje w tym egzaminie 9-10 przedmiotów.

Egzaminy prowadzące do uzyskania świadectwa na koniec szkoły średniej I stopnia często obejmują bardzo szeroką grupę przedmiotów, które nie podlegają egzaminom ogólnokrajowym przed tym etapem. Tak jest w przypadku „egzaminów ogólnokrajowych” na Łotwie oraz „kwalifikacji państwowych” w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja). Ta sama ogólna tendencja widoczna jest na Malcie i w Danii, gdzie odpowiednio egzamin certyfikacyjny szkoły średniej i egzamin końcowy *Folkeskole* obejmują rozszerzoną listę przedmiotów w porównaniu z i tak szerokim zakresem przedmiotów, podlegających egzaminom we wcześniejszych latach szkolnych.

Jeśli chodzi o egzaminy monitorujące i kształtujące, kilka krajów zmienia przedmioty objęte egzaminem, dzięki czemu uwzględnia więcej przedmiotów bez istotnego zwiększania obciążenia uczniów i nauczycieli związanego z egzaminami. Na przykład w przypadku egzaminów monitorujących w Belgii (Wspólnota Flamandzka) uczniów w 6. i 8. roku nauki (próby reprezentatywne) są oni egzaminowani tylko z jednego przedmiotu, wybranego corocznie przez Ministerstwo Edukacji z grupy obejmującej matematykę, język holenderski, francuski jako język obcy oraz „naukę o środowisku – czas, przestrzeń, społeczeństwo oraz wykorzystanie źródeł informacji”. W roku szkolnym 2008/09 uczniowie 6. i 8. roku przystąpili do egzaminu z matematyki.

Egzaminy monitorujące w Finlandii, najczęściej na próbach reprezentatywnych, sprawdzają osiągnięcia uczniów tylko z jednego przedmiotu, którym jest język ojczysty lub matematyka, rzadziej trzeci przedmiot lub grupa przedmiotów ustalonych zgodnie z priorytetami krajowymi. W roku szkolnym 2008/09 uczniowie w 6. roku nauki przystąpili do egzaminu z matematyki, zaś ci w 9. roku – ze szwedzkiego jako drugiego języka obcego oraz z języka ojczystego.

W kształtującej „zewnątrznej ocenie osiągnięć uczniów” w Belgii (Wspólnota Francuska) przedmioty są zmieniane w 3-letnich cyklach. Na przykład w roku szkolnym 2008/09 uczniowie trzech różnych lat szkolnych byli egzaminowani z nauk ścisłych, historii i geografii (choć egzaminy zostały ostatecznie przełożone na rok szkolny 2009/10); w roku szkolnym 2009/10 odbędą się egzaminy z czytania, pisania i języków obcych (sprawdzanych tylko w 6. roku nauki w szkole podstawowej); w roku szkolnym 2010/11 będzie to matematyka i języki obce (sprawdzane tylko w 2. roku nauki w szkole podstawowej).

Ogólna ocena diagnostyczna w Hiszpanii ma za zadanie cyklicznie sprawdzać 8 kluczowych kompetencji. W roku szkolnym 2008/09 w 4. roku nauki w szkole podstawowej oceniane były kompetencje komunikacji językowej, kompetencje matematyczne, wiedza i kompetencje w zakresie interakcji ze światem fizycznym oraz kompetencje społeczne i obywatelskie. W 2010 roku te same kompetencje będą oceniane w 2. roku nauki w szkole średniej. Plany na pozostałe lata cyklu będą zależały od rady krajowego Instytutu Ewaluacji (*Institute of Evaluation – IE*). W ocenach diagnostycznych przeprowadzanych we wspólnotach autonomicznych, o planie egzaminów sprawdzających osiem kluczowych kompetencji będzie decydowała każda ze wspólnot. Większość będzie każdego roku oceniać kompetencje komunikacji językowej i kompetencje matematyczne. Niejednokrotnie wszystkie kluczowe kompetencje będą oceniane w tym samym roku.

We Francji w ogólnokrajowych egzaminach monitorujących, przeprowadzanych na koniec szkoły podstawowej i średniej, przedmioty są zmieniane w ramach 5-letniego cyklu. Cykl ten obejmują wszystkie wykładane przedmioty z wyjątkiem wychowania artystycznego i wychowania fizycznego. Tak więc w pierwszym roku cyklu uczniowie są egzaminowani z języka francuskiego, w drugim z języków obcych (angielski, niemiecki i hiszpański), w trzecim z wychowania obywatelskiego i życia w społeczeństwie, w czwartym z nauk o życiu i Ziemi, w piątym zaś z matematyki. W roku szkolnym 2008/09 uczniowie kończący zarówno szkołę podstawową, jak i średnią I stopnia przystąpili do egzaminu z języka francuskiego.

Niektóre kraje każdego roku zmieniają jeden z przedmiotów objętych egzaminem. W Estonii standaryzowany egzamin na próbie reprezentatywnej w 6. roku nauki obejmuje język estoński lub rosyjski jako język ojczysty, matematykę oraz przedmiot, który zmienia się każdego roku, przy czym jego wybór jest ogłaszany przez Ministerstwo Edukacji na miesiąc przed egzaminem. Również w Słowenii egzamin ogólnokrajowy na koniec trzeciego etapu jednolitej struktury (rok 9.) ocenia osiągnięcia w języku słoweńskim (lub węgierskim albo włoskim na terenach zróżnicowanych etnicznie), w matematyce oraz trzecim przedmiocie wybieranym co roku przez Ministerstwo Edukacji z grupy obejmującej języki obce (angielski i niemiecki), biologię, chemię, fizykę, technikę, geografię, historię, wychowanie obywatelskie i etykę oraz wychowanie muzyczne, wychowanie artystyczne i wychowanie fizyczne.

W Danii, Estonii, Irlandii oraz Holandii egzaminy obejmują kombinację przedmiotów obowiązkowych i fakultatywnych. Na przykład na holenderski egzamin CITO składają się trzy przedmioty obowiązkowe i jeden fakultatywny. Irlandzki egzamin na *junior certificate* obejmuje przedmioty obowiązkowe i inne, które zasadniczo nie są obowiązkowe, choć część z nich zależnie od rodzaju szkoły może być obowiązkowa. Na estoński egzamin, pozwalający uzyskać świadectwo przyznawane na koniec kształcenia obowiązkowego, składają się trzy przedmioty. Dwa ustalone centralnie są obowiązkowe: pierwszy to literatura i język estoński w estońskich szkołach średnich oraz estoński jako drugi język w rosyjskich szkołach średnich, drugi to matematyka. Trzeci przedmiot jest wybierany przez uczniów z listy przedmiotów fakultatywnych.

Na egzaminie najczęściej oceniane są: język nauczania i matematyka oraz jeden lub kilka języków obcych i nauki ścisłe, lecz niektóre kraje przyjęły podejście polegające na sprawdzaniu określonych umiejętności międzyprzedmiotowych. Tak więc egzaminy w ramach szkockiego badania osiągnięć (*Scottish Survey of Achievement – SSA*) oraz szkockich kwalifikacji państwowych (*National Qualifications*) opierają się przede wszystkim na przedmiotach, ale obejmują także niektóre aspekty podstawowych umiejętności, takich jak rozwiązywanie problemów, praca w grupie oraz ICT. Od roku 2009 do 2011 fińska „ogólnokrajowa ocena wyników kształcenia” sprawdza osiągnięcia w zakresie zagadnień międzyprzedmiotowych uwzględnionych w edukacji elementarnej, które obejmują rozwój człowieka, tożsamość kulturową i internacjonalizm, umiejętności medialne i komunikację, zaangażowane obywatelstwo i przedsiębiorczość, odpowiedzialność za środowisko, dobrobyt i zrównoważoną przyszłość, bezpieczeństwo i ruch drogowy oraz technikę i jednostkę. W egzaminach monitorujących w Belgii (Wspólnota Flamandzka) przedmioty „nauki o środowisku – czas, przestrzeń, społeczeństwo i wykorzystanie źródeł informacji” oraz „zdobywanie i przetwarzanie informacji” są objęte egzaminami odpowiednio od roku szkolnego 2009/10 i 2010/11.

W Polsce egzamin na koniec kształcenia podstawowego jest w całości oparty na materiałach międzyprzedmiotowych i ocenia efektywność kształcenia w zakresie czytania, pisania, rozumowania, wykorzystywania informacji oraz praktycznego zastosowania wiedzy. Drugi egzamin na koniec szkoły średniej I stopnia składa się z trzech odrębnych części, to jest nauk humanistycznych, nauk ścisłych (matematyka i nauki przyrodnicze) oraz nowożytnego języka obcego, przy czym dwie pierwsze części mają charakter międzyprzedmiotowy.

2.2.3. Rodzaje pytań egzaminacyjnych

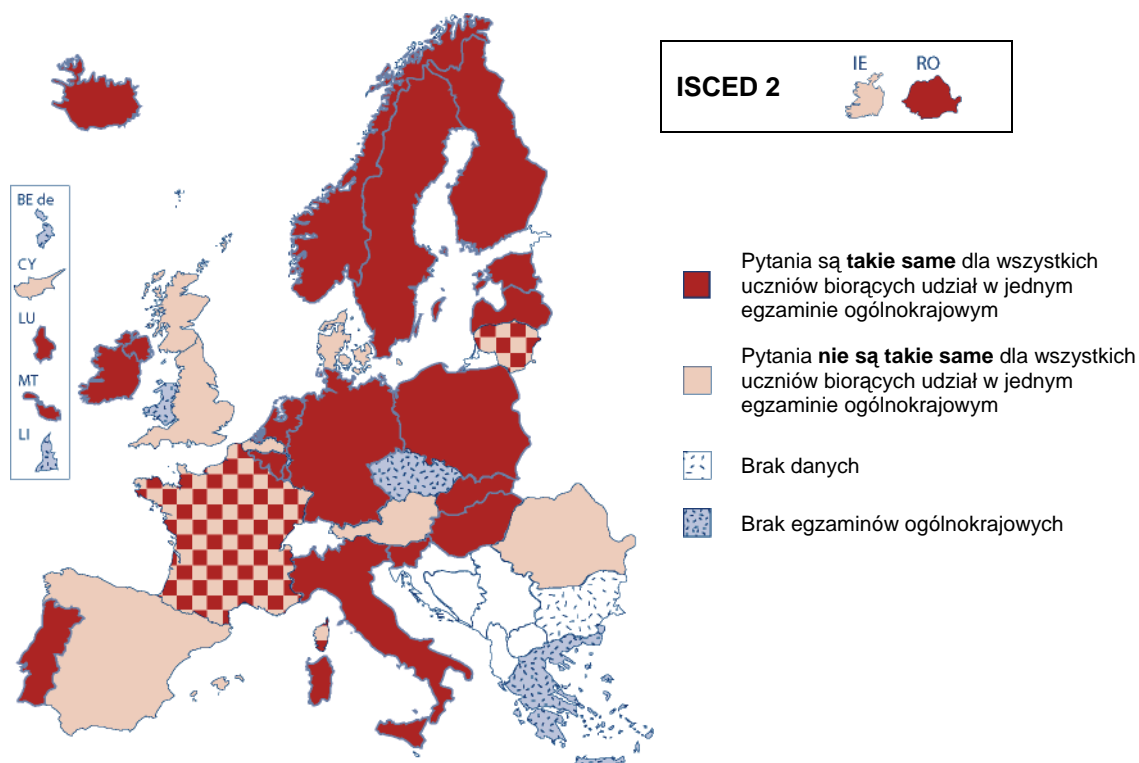
W zdecydowanej większości krajów egzaminy ogólnokrajowe składają się z pytań i zadań dotyczących różnych przedmiotów i umiejętności. Jeśli chodzi o konkretne rodzaje pytań testowych, w zależności od przedmiotu i roku szkolnego stosuje się najczęściej połączenie testów wielokrotnego wyboru, krótkich wypowiedzi lub esejów oraz pytań otwartych. Jednak na holenderskim egzaminie CITO i niektórych egzaminach organizowanych we Francji i Włoszech stosowane są wyłącznie testy wielokrotnego wyboru. Jest to również dominujący rodzaj pytań testowych w Bułgarii i Norwegii.

Najbardziej popularne są egzaminy pisemne typu „papier i ołówek”, ale niekiedy przeprowadza się egzaminy ustne. Niektóre kraje, na przykład Belgia (Wspólnota Flamandzka), Dania, Francja i Łotwa, dają do wykonania zadania praktyczne.

W 13 krajach lub regionach – Belgii (Wspólnota Flamandzka i Wspólnota Francuska), Estonii, Irlandii, Hiszpanii, Francji, na Litwie, na Węgrzech, w Austrii, Rumunii, Finlandii, Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) i Islandii – testy egzaminacyjne są uzupełniane dodatkowymi kwestionariuszami dla dyrektorów szkół, nauczycieli, rodziców i/lub uczniów. W Estonii stosuje się tylko kwestionariusze dla nauczycieli. Takie praktyki najczęściej prowadzone są na egzaminach monitorujących. Zgromadzone dane dostarczają informacji na temat społeczno-ekonomicznej sytuacji uczniów, ich motywacji, narzędzi wsparcia i atmosfery w szkole. Pytania dla nauczycieli obejmują praktykę pedagogiczną, działania w zakresie doskonalenia zawodowego, metody nauczania i inne tematy. Na podstawie zebranych informacji można przeprowadzić analizę kontekstualną wyników egzaminów i określić wpływ czynników związanych ze szkołą, nauczycielami, środowiskiem domowym oraz samymi uczniami na wyniki kształcenia.

Na przykład w Finlandii kwestionariusz wypełniany przez dyrektorów szkół i nauczycieli zawiera prośbę o informacje na temat szkół oraz sposobu zarządzania procesem kształcenia przez nauczycieli. Inny kwestionariusz, wypełniany przez uczniów, koncentruje się na ich podejściu do przedmiotu objętego egzaminem, poglądach na temat jego użyteczności oraz względnym poziomie trudności. Nieobowiązkowy kwestionariusz dla uczniów jest też częścią węgierskiej ogólnokrajowej oceny podstawowych kompetencji (*National Assessment of Basic Competences – NABC*). Rodzice i uczniowie wypełniają kwestionariusz przed egzaminem. Służy on do zbierania podstawowych informacji o sytuacji uczniów oraz do oceniania społecznego, ekonomicznego i kulturalnego kapitału ich, a także ich rodzin.

Rys. 2.4: Standaryzacja pytań egzaminacyjnych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Francja: Pytania są takie same dla wszystkich uczniów biorących udział w „systemie ocen diagnostycznych” oraz „ocenie kompetencji podstawowych”, zaś cykl ocen monitorujących na koniec szkoły podstawowej i średniej I stopnia zawiera zróżnicowane pytania zgodnie z teorią wyniku zadania testowego.

Litwa: Na egzaminie w ramach „ogólnokrajowych badań osiągnięć uczniów” pytania nie są jednakowe dla wszystkich, natomiast na egzaminach z osiągnięć w zakresie edukacji elementarnej wszyscy zdający dany egzamin ogólnokrajowy odpowiadają na takie same pytania.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Wszyscy uczniowie przystępują do takiego samego egzaminu transferowego. Ostatnie centralne egzaminy transferowe, decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych, zostały przeprowadzone w 2008 roku dla przyjęć w 2009 roku.

Objaśnienia

Przyczyny różnicowania pytań w egzaminach ogólnokrajowych – czyli w sytuacji, gdy nie wszyscy uczniowie przystępujący do jednego egzaminu ogólnokrajowego odpowiadają na takie same pytania – mogą być różne. Są to na przykład próby zwiększenia efektywności egzaminów przez dostosowanie ich do poziomu wiedzy i umiejętności każdego ucznia lub przez takie ustalenie zakresu sprawdzanej wiedzy i umiejętności, które pozwoli uzyskać wyniki zadowolające pod względem metodologicznym i statystycznym.

W obrębie jednego egzaminu poszczególne kraje stosują różną liczbę pytań jednakowych dla wszystkich. W pierwszej grupie, obejmującej większość krajów, wszyscy uczniowie przystępujący do określonego egzaminu odpowiadają na takie same pytania. Jednakże w Irlandii, Francji, Rumunii i na Litwie jest tak tylko na niektórych egzaminach ogólnokrajowych, w innych natomiast pytania mogą się różnić.

W drugiej grupie krajów pytania na każdym egzaminie są zmieniane i nie są jednakowe dla wszystkich uczniów. Takie rozwiązanie stosuje się między innymi po to, by zbadać indywidualne różnice i potrzeby edukacyjne⁽¹⁶⁾, ze względu na sposób sprawdzania i oceniania egzaminów lub by zapobiec oszustwom wśród uczniów i nauczycieli. Dostosowując egzaminy do indywidualnego poziomu i potrzeb edukacyjnych, cztery kraje stosują zróżnicowane pytania. Na przykład w Danii egzaminy ogólnokrajowe oparte na ICT są ściśle związane z indywidualnym poziomem uczniów, którzy do nich przystępują. Każdy uczeń na każdym poziomie zdaje zatem egzamin dostosowany do swoich możliwości (zob. część 2.2.4). W Irlandii uczniowie ubiegający się o świadectwo *junior certificate* (poziom ISCED 2) otrzymują arkusze egzaminacyjne o różnych poziomach trudności (wyższy, zwykły, podstawowy). Uczniowie mogą także dokonywać wyboru wśród pytań egzaminacyjnych. Fakultatywna (obecnie) „ocena w zakresie krajowego programu nauczania” (*national curriculum assessment*) w wieku 14 lat („3. etap kluczowy”) w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) na egzaminie z matematyki obejmuje cztery stopnie trudności, z których każdy określa poziom osiągnięć ucznia zgodnie z oceną możliwą do uzyskania w danej kategorii trudności. Nauczyciele decydują, która kategoria będzie najlepiej odpowiadała możliwościom ucznia. W przypadku nauk ścisłych są dwie kategorie, oceniające różne poziomy wiedzy. Tak jak poprzednio nauczyciele decydują o kategorii trudności egzaminu, do którego uczeń ma przystąpić.

W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) szkockie egzaminy 5-14 również obejmują elementy o różnych poziomach (od A do F, powiązane z poziomem osiągnięć większości uczniów na poszczególnych etapach kształcenia). Mimo iż istnieją różne egzaminy/pytania dla poszczególnych poziomów, baza oceny ogólnokrajowej (*National Assessment Bank*), z której nauczyciel pobiera test egzaminacyjny, zawiera kilka równoważnych egzaminów dla każdego poziomu, zatem uczniowie egzaminowani na tym samym poziomie w różnych szkołach niekoniecznie będą odpowiadać na takie same pytania. Taka organizacja ogranicza ryzyko, że uczniowie z jednej szkoły poinformują kolegów z innych szkół o treści egzaminu.

Pytania na egzaminach ogólnokrajowych różnią się ze względów metodologicznych. W Belgii (Wspólnota Flamandzka) i Francji (cykl ocen monitorujących na koniec szkoły podstawowej i średniej I stopnia) nie wszyscy uczniowie odpowiadają na jednakowe pytania z powodu zastosowanej metody statystycznej (zgodnie z teorią wyniku zadania testowego). W Hiszpanii ewaluacja ogólnokrajowa korzysta z metody losowania macierzowego pytań – wszyscy uczniowie odpowiadają na wspólny zestaw pytań oraz na różne (wylosowane) dodatkowe pytania. W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) nie wszyscy uczniowie w obrębie ogólnokrajowej monitorującej próby reprezentatywnej przystępujący do SSA rozwiązują wszystkie zadania egzaminu. Rozłożenie zadań w obrębie próby reprezentatywnej ma zapewnić zadowolające pod względem statystycznym ujęcie obszaru wiedzy i zakresu umiejętności bez przeciążania poszczególnych uczniów. Podobnie jest na Litwie, gdzie nie wszyscy uczniowie przystępujący do egzaminu w ramach „ogólnokrajowych badań osiągnięć uczniów” odpowiadają na ten sam zestaw pytań. Egzaminy są skonstruowane w taki sposób, by w zakresie jednego przedmiotu nie różniły się poziomem. W Rumunii egzamin ogólnokrajowy (4. rok nauki) na

⁽¹⁶⁾ Ta część dotyczy wyłącznie standaryzacji/zróżnicowania pytań egzaminacyjnych w ramach egzaminów ogólnokrajowych głównego nurtu. Informacje na temat organizacji egzaminów ogólnokrajowych dla uczniów mających specjalne potrzeby edukacyjne znajdują się w podrozdziale 2.2.5.

poziomie ISCED 1 – przeprowadzany na próbie reprezentatywnej – ma konstrukcję rotacyjną, co oznacza, że pytania dla uczniów przystępujących do określonego egzaminu ogólnokrajowego nie są takie same dla wszystkich.

2.2.4. Zastosowanie ICT w egzaminach ogólnokrajowych

Technologie informatyczne i komunikacyjne, w tym zastosowanie komputerów, specjalnego oprogramowania i Internetu, mogą w egzaminach ogólnokrajowych służyć do różnych celów. W zależności od dostępnej aplikacji ICT może wspomóc albo nauczyciela w przeprowadzaniu egzaminów, albo uczniów przez dostosowywanie pytań egzaminacyjnych do ich możliwości edukacyjnych, na przykład wybierając pytania ambitne, lecz nie nadmierne wymagające. Może również skrócić czas potrzebny na odczytanie odpowiedzi, podliczenie punktów i przygotowanie raportu.

W Europie ICT stosuje się na różnych etapach egzaminów ogólnokrajowych. Niektóre kraje wykorzystują ICT w trakcie egzaminu (uczniowie zdają egzamin przy użyciu komputera) oraz do oceniania egzaminów, inne zaś wyłącznie w fazie oceniania.

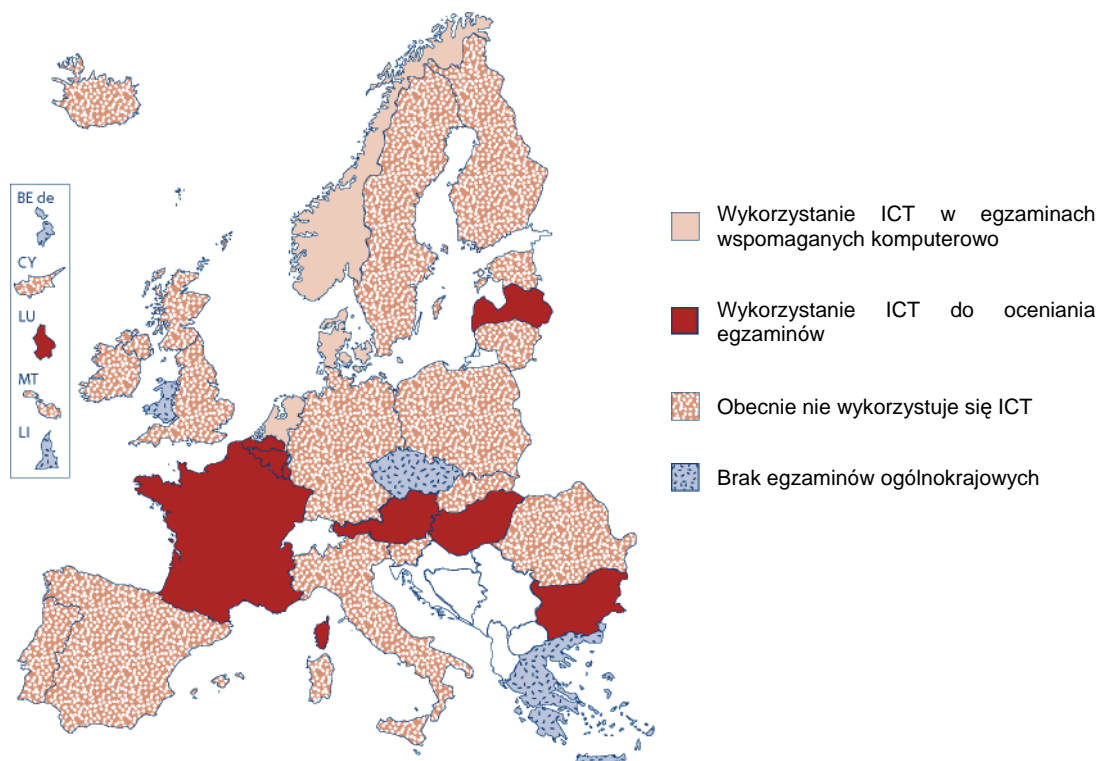
Kraje przeprowadzające egzaminy z użyciem komputera i wykorzystujące ICT do ich oceniania można podzielić na te, które stosują tradycyjne metody egzaminowania wspomaganego komputerowo (jak Holandia i Norwegia), oraz te, które wdrażają metody bardziej innowacyjne, elastyczne (jak Dania). Obok papierowego „egzaminu końcowego szkoły średniej” w Holandii są jego dwie elektroniczne wersje, czyli „elektroniczny egzamin końcowy”, a także tzw. *level test* oraz *levelplus test*. Wersje elektroniczne, które rozwiązują się przy użyciu komputera i Internetu, składają się z takich samych komponentów i pytań, co zwykle egzaminy. Każda szkoła może wybrać „elektroniczny egzamin końcowy”, szczególnie przydatny przy nieobecności uczniów w chwili przeprowadzania zwykłego egzaminu. Może także służyć jako egzamin powtórkowy. Egzaminy typu *level test* i *levelplus test*, zawierające obszerniejszą część dotyczącą techniki czytania oraz dodatkowe pytania z ortografii, są przeznaczone dla uczniów, którzy mają duże problemy w nauce. W Norwegii uczniowie używają komputerów, by odpowiadać na pytania egzaminacyjne, a oceny egzaminów i raporty są generowane automatycznie. Poza tym, że uczniowie w Holandii i Norwegii mogą używać komputera w ogólnokrajowych egzaminach pisemnych, w drugim z tych krajów mają także możliwość korzystania z ICT w trakcie przygotowywania do egzaminu ustnego i podczas prezentacji.

W „egzaminach ogólnokrajowych” w Danii uczniowie używają komputerów, aby odpowiadać na pytania za pośrednictwem strony internetowej, a wyniki i raporty dla nauczycieli i rodziców są generowane automatycznie. W Danii system egzaminów wspomaganym komputerowo nosi nazwę „egzaminów dostosowywanych komputerowo” (*computer-adaptive testing – CAT*), co oznacza, że pytania są dopasowane do indywidualnych poziomów umiejętności. Po udzieleniu poprawnej odpowiedzi uczeń otrzymuje trudniejsze pytanie i na odwrót. Uzasadnienie jest takie, że egzaminy są najbardziej efektywne, jeśli „poziom trudności elementu” odpowiada zdolnościom ucznia. Taki rodzaj egzaminów jest trudny pod względem technicznym zarówno w zakresie możliwości i stabilności systemu, jak i ze względu na konieczność zorganizowania bardzo dużych banków danych z odpowiednim zasobem elementów wysokiej jakości.

Wykorzystanie ICT w egzaminach ogólnokrajowych powoduje pewne trudności. Na przykład problemy z Internetem mogą opóźnić egzaminy w sieci. Niekiedy pojawiają się także inne problemy techniczne związane z komputerami lub specjalnym oprogramowaniem.

Belgia (Wspólnota Flamandzka i Wspólnota Francuska), Francja, Łotwa, Luksemburg i Austria wykorzystują ICT do oceniania egzaminów. Zastosowanie ICT polega na użyciu arkuszy egzaminacyjnych z kratkami do zaznaczania odpowiedzi, co umożliwia ich sprawdzanie przez komputer lub na użyciu różnego rodzaju oprogramowania. Pomaga to obliczać wyniki poszczególnych uczniów lub całej klasy, a także wyniki dla określonych pytań bądź całego egzaminu. Od 2009 roku we Francji ICT używa się na egzaminach. W Bułgarii technologie informatyczne i komunikacyjne wykorzystywane są głównie do oceniania egzaminów i przetwarzania wyników. Na Węgrzech w ramach ogólnokrajowej oceny podstawowych kompetencji (*National Assessment of Basic Competences – NABC*) analiza centralna przeprowadzana jest przy wsparciu ICT, natomiast prezentacja rezultatów uzyskanych przez szkoły odbywa się za pomocą specjalnego oprogramowania. To samo oprogramowanie udostępnione przez wydział do spraw oceny i ewaluacji Urzędu ds. Edukacji pozwala szkołom samodzielnie przeprowadzać dalszą analizę.

Rys. 2.5: Zastosowanie ICT w egzaminach ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Belgia (BE nl): ICT w ramach egzaminów wspomaganych komputerowo zastosowano tylko raz w 2007 roku, aby sprawdzić rozumienie ze słuchu w języku francuskim.

Francja: Od 2009 roku ICT jest stosowane także na etapie egzaminacyjnym.

Malta: Obecnie ICT jest wykorzystywane w tylko egzaminach z technologii informatycznych i komunikacyjnych podczas corocznych egzaminów dla szkół średnich (*Annual Examinations for Secondary Schools*).

Słowacja: Egzaminy internetowe zostały przetestowane w roku szkolnym 2007/08 podczas pierwszej części egzaminu z literatury i języka słowackiego.

Zjednoczone Królestwo (SCT): ICT obecnie wykorzystuje się do wyboru egzaminów przez Internet. Zadania w ramach oceny ogólnokrajowej 5-14 (*National 5-14 Assessment*) są pobierane z zasobów internetowych Szkockiego Biura ds. Ucznienia się i Nauczania (*Learning and Teaching Scotland*), a następnie drukowane/kopiuwane przez szkołę. Szkocki Urząd ds. Kwalifikacji (*Scottish Qualification Authority*) przeprowadza próby egzaminu internetowego z niektórych przedmiotów na potrzeby egzaminu pozwalającego uzyskać kwalifikacje państwowe (*National Qualifications*).

Islandia: Egzaminy wspomagane komputerowo będą stopniowo wprowadzane w 2009 i 2010 roku.

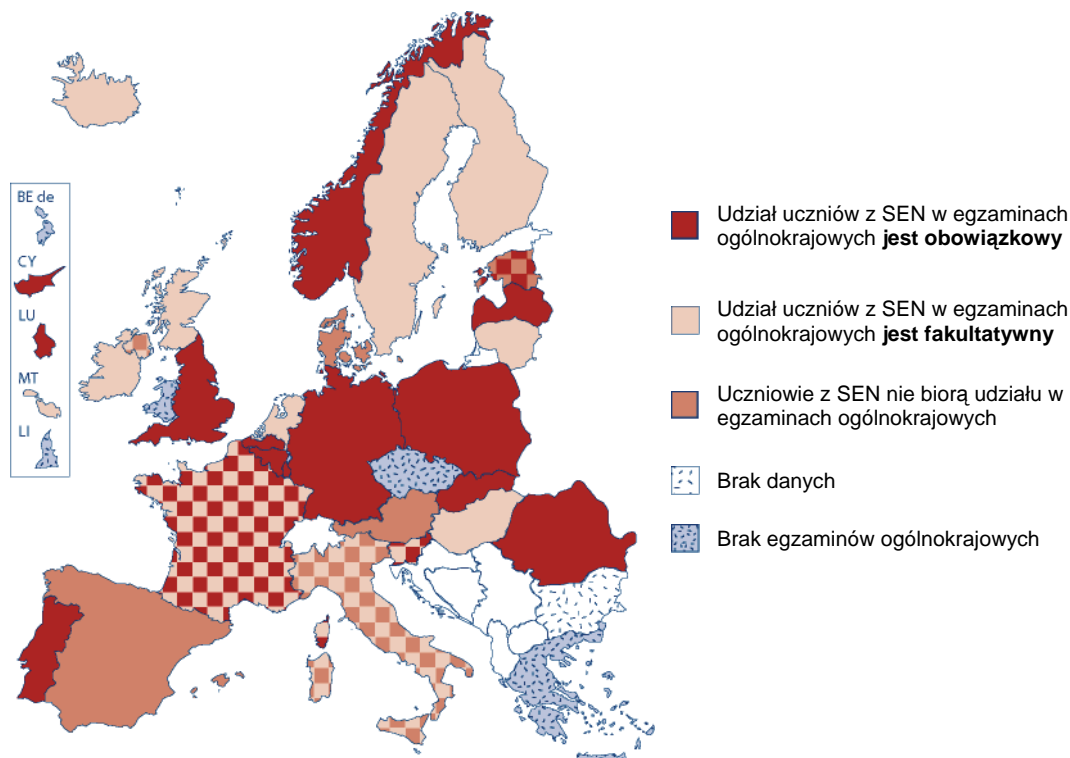
Ponad połowa krajów uwzględnionych w niniejszej analizie nie wykorzystuje obecnie ICT w egzaminach ogólnokrajowych, choć jest przygotowanych kilka stosownych planów i programów pilotażowych. Na przykład Estonia, która sprawdzała możliwości wprowadzenia ICT, zamierza przeprowadzić egzaminy pilotażowe przez Internet oraz wspomagać przez ICT ocenianie egzaminów na koniec kształcenia obowiązkowego w 2012 roku. Na Słowacji w roku szkolnym 2007/08 pierwszą część egzaminów z literatury i języka słowackiego testowano jako egzaminy internetowe. Odkąd w 2007 roku opracowano w Portugalii „technologiczny plan dla edukacji”, przygotowywane są plany sukcesywnego wdrażania „projektu oceny elektronicznej”, który obejmuje organizację egzaminów ogólnokrajowych w formie elektronicznej i promowanie ICT w nauczaniu. W Islandii Instytut Egzaminów w Edukacji pracuje obecnie nad egzaminami w wersji elektronicznej dostosowanymi do indywidualnych odbiorców. Plan zakłada, że na początkowym etapie do egzaminów koordynowanych na szczeblu krajowym zostanie w 2009 lub 2010 roku dodana wersja egzaminacyjna komputerowa, natomiast większość egzaminów zachowa formę papierową. Następnie egzaminy wspomagane komputerowo będą stopniowo zastępować sesje egzaminowania tradycyjnego. W Rumunii zastosowanie ICT do projektu pilotażowego egzaminów ogólnokrajowych planuje się na lata od 2010 do 2013. W Polsce technologie informatyczne i komunikacyjne mają zostać wprowadzone do oceniania arkuszy egzaminacyjnych między rokiem 2013 a 2015.

2.2.5. Udział uczniów mających specjalne potrzeby edukacyjne

Uczniowie mający specjalne potrzeby edukacyjne (*special educational needs – SEN*) to w Europie heterogeniczna grupa w różny sposób uczestnicząca w procesie egzaminacyjnym. Opierając się na definicji Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Wykształcenia (*International Standard Classification of Education – ISCED; 1997*)⁽¹⁷⁾, pojęcie: potrzeby specjalne odnosi się do uczniów niepełnosprawnych lub mających trudności w nauce, jak również tych, których niepowodzenia szkolne mają inne przyczyny, często wpływające niekorzystnie na optymalne postępy dziecka. Należy jednak zaznaczyć, że definicje i kategorie SEN różnią się w poszczególnych krajach wprowadzających odmienne klasyfikacje potrzeb specjalnych. Ponadto w różnych krajach nauka specjalna może odbywać się w szkołach specjalnych lub w ramach głównego nurtu kształcenia. Dostępność dodatkowego wsparcia dla tej szeroko rozumianej grupy dzieci zależy od stopnia dostosowania szkół w zakresie organizacji, nauczania i programu, a także egzaminów ogólnokrajowych.

⁽¹⁷⁾Zob. UNESCO, *International Standard Classification of Education (ISCED 1997)* (Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Wykształcenia (ISCED 1997)), 2006.

Rys. 2.6: Udział uczniów mających specjalne potrzeby edukacyjne w egzaminach ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Belgia (BE fr): Udział w egzaminach ogólnokrajowych jest obowiązkowy dla wszystkich uczniów w latach szkolnych, w których odbywają się egzaminy. Jednak w przypadku kształcenia specjalnego szkoły mogą rejestrować swoich uczniów na podstawie indywidualnych osiągnięć w nauce.

Belgia (BE nl): Uczniów z SEN w szkolnictwie ogólnodostępnym zachęca się do udziału w egzaminach ogólnokrajowych wraz z pozostałymi uczniami. Osoby uczęszczające do odrębnych placówek edukacji specjalnej nie podlegają egzaminom.

Niemcy: Dla uczniów z SEN uczęszczających do zwykłych szkół przyznających kwalifikacje udział w egzaminach ogólnokrajowych jest obowiązkowy. Uczniowie w szkołach SEN nieudzielających kwalifikacji nie muszą do nich przystępować.

Estonia: Dla uczniów z SEN, którzy realizują krajowy program nauczania w szkole elementarnej, udział w egzaminach ogólnokrajowych jest obowiązkowy. Uczniowie objęci uproszczonym krajowym programem nauczania w szkole elementarnej lub krajowym programem nauczania dla osób z umiarkowanymi lub znacznymi problemami z przyswajaniem wiedzy nie biorą udziału w egzaminach ogólnokrajowych. Nie organizują ich również szkoły specjalne dla uczniów z SEN.

Francja: W przypadku „oceny podstawowych kompetencji” udział uczniów z SEN jest fakultatywny, a o tym, czy ze względu na trudności z przyswajaniem wiedzy dany uczeń może przystąpić do egzaminu na takich samych warunkach co pozostali, decyduje dyrektor szkoły. Jeśli chodzi o „system ocen diagnostycznych”, udział uczniów z SEN jest obowiązkowy, a egzaminy są dostosowywane. Szkoły specjalne dla uczniów z SEN nie biorą udziału w egzaminach ogólnokrajowych z wyjątkiem placówek dla uczniów niewidomych i niedowidzących, które uczestniczą w „systemie ocen diagnostycznych”.

Włochy: Na etapie kształcenia podstawowego i w pierwszym roku szkoły średniej I stopnia uczniowie z SEN nie przystępują do egzaminów ogólnokrajowych. W trzecim roku szkoły średniej I stopnia o ich udziale decyduje wychowawca klasy.

Cypr: Egzamin jest obowiązkowy dla wszystkich uczniów – również dla uczniów z SEN, przy czym nie ma przepisów umożliwiających dostosowanie go do ich potrzeb. Zwolnieni mogą być tylko uczniowie o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Holandia: Egzaminy ogólnokrajowe z zasady nie są obowiązkowe. Jeśli szkoła zdecyduje się na udział w egzaminie, często przystępują do niego wszyscy uczniowie, choć nie mają takiego obowiązku. Ogólnie uczniowie niepełnosprawni lub z dysleksją także w nim uczestniczą, lecz forma egzaminu jest odpowiednio dostosowana.

Polska: Zwolnieni są uczniowie upośledzeni umysłowo w stopniu umiarkowanym i ciężkim.

Rumunia: Egzaminy ogólnokrajowe są obowiązkowe dla uczniów z SEN objętych systemem kształcenia ogólnego. Uczniowie z SEN uczęszczający do szkół specjalnych nie muszą brać w nich udziału.

Słowenia: Uczniowie z SEN objęci programem ogólnodostępnym lub równoważnym biorą udział w egzaminach ogólnokrajowych obowiązkowo w 9. roku nauki i nieobowiązkowo w 6. roku nauki. Udział w egzaminach ogólnokrajowych jest fakultatywny w obu latach nauki, jeśli uczniowie z SEN realizują program o obniżonych standardach kształcenia.

Ogólnie rzecz biorąc, zależnie od tego, czy egzaminy ogólnokrajowe dla uczniów z SEN są obowiązkowe, fakultatywne czy też istnieje w praktyce możliwość zwolnienia, kraje dzielą się na trzy grupy. Pierwsza obejmuje kraje, w których egzaminy są obowiązkowe dla wszystkich, a uczniowie z SEN biorą w nich udział wraz z pozostałymi dziećmi. Jednak w większości tych krajów taki obowiązek dotyczy tylko uczniów uczęszczających do szkół ogólnodostępnych. Zazwyczaj uczniowie szkół specjalnych nie biorą udziału w egzaminach ogólnokrajowych lub ich udział jest opcjonalny. W tej samej grupie znajdują się także kraje, które zmieniły systemy egzaminów ogólnokrajowych w taki sposób, że udział uczniów mających specjalne potrzeby stał się obowiązkowy. We Francji, gdzie udział uczniów w „systemie ocen diagnostycznych” jest obowiązkowy, egzaminy zostały odpowiednio dostosowane, na przykład dla osób niewidomych i niedowidzących używa się alfabetu Braille’a lub większych liter, a osoby z niepełnosprawnością fizyczną korzystają z materiałów zaadaptowanych. Estonia i Polska przygotowały materiały specjalnie dostosowane do potrzeb uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności (takie jak upośledzenie widzenia, słuchu i inne). Na Łotwie Centrum Przygotowywania Programu Nauczania i Egzaminów wprowadziło środki ułatwiające udział w egzaminach ogólnokrajowych uczniom mającym specjalne potrzeby. Przysługuje im na przykład więcej czasu na ukończenie egzaminu i więcej przerw. Mogą oni także korzystać z różnego rodzaju pomocy (między innymi szkieł powiększających, specjalnych przypomnień, ulotek informacyjnych). Nauczycielom wolno wyjaśniać zadania ustnie lub w języku migowym i kilkakrotnie odtwarzać nagrania. Również w Słowenii egzaminy ogólnokrajowe obowiązkowe dla uczniów z SEN w 9. roku nauki są dostosowywane do indywidualnych potrzeb. Stosuje się na przykład większe litery, elektroniczne wersje materiałów, nagrania oraz alfabet Braille’a w przypadku osób niewidomych i niedowidzących. Metody egzaminacyjne także są dostosowane do SEN: podczas egzaminów zapewnia się więcej czasu i częstsze przerwy, asystenci służą pomocą, a uczniowie mogą korzystać z komputerów oraz specjalnego wyposażenia lub zasobów.

Uczniowie z SEN w Portugalii także biorą udział w egzaminach ogólnokrajowych, jednak ci, którzy realizują bardzo zindywidualizowany program nauczania, dostosowany do ich konkretnych specjalnych potrzeb, są oceniani na podstawie tego programu nauczania. Portugalskie szkoły mogą zwalniać niektórych uczniów z egzaminów ogólnokrajowych. Jednak udział w egzaminach jest z zasady obowiązkowy dla wszystkich uczniów – z wyjątkiem imigrantów lub przyjezdnych przybywających do kraju w trakcie roku szkolnego, w którym normalnie podlegaliby egzaminom, lub przebywają krócej niż rok. Podobnie w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) uczniowie z SEN muszą realizować krajowy program nauczania. Prawo pozwala jednak na zmianę całości lub niektórych elementów tego programu oraz związanych z nim procedur oceniania dla poszczególnych dzieci z orzeczeniem o SEN. Szkoły mogą poprosić Urząd ds. Kwalifikacji i Programu Nauczania (*Qualifications and Curriculum Authority*) o zmodyfikowane materiały egzaminacyjne dla uczniów niewidomych lub niedowidzących bądź mających inne specjalne potrzeby edukacyjne, jak również o zmodyfikowane materiały egzaminacyjne z matematyki dla uczniów niedosłyszących oraz używających języka migowego. Ponadto dyrektor szkoły może czasowo zwolnić uczniów z całości lub części krajowego programu nauczania oraz związanych z nim programów oceniania na okres do sześciu miesięcy. Dzieci, które według swoich nauczycieli plasują się poniżej określonych pułapów ośmiostopniowej skali efektów kształcenia w ramach krajowego programu nauczania, nie są oceniane w ramach formalnych egzaminów, lecz przez samego nauczyciela. Ta kategoria może obejmować uczniów, którzy niedawno przybyli z innego systemu edukacji i nie mówią po angielsku.

W drugiej grupie krajów egzaminy ogólnokrajowe są fakultatywne dla uczniów z SEN niezależnie od tego, czy dany egzamin jest obowiązkowy dla pozostałych uczniów. Ich udział zależy od decyzji

szkoły, poszczególnych uczniów i ich rodziców albo od przepisów centralnych. Na przykład druga z tych sytuacji ma miejsce na Węgrzech, gdzie udział uczniów o specjalnych potrzebach w ogólnokrajowej ocenie kompetencji podstawowych (*National Assessment of Basic Competences – NABC*) jest regulowany prawem i zależy od rodzaju oraz stopnia trudności w nauce. Niektóre grupy biorą pełny udział w egzaminach, w przypadku innych wyniki nie są uwzględniane na świadectwach szkolnych. Na Litwie uczestnictwo uczniów z SEN w egzaminach ogólnokrajowych również jest opcjonalne. Po złożeniu pisemnej prośby niektórzy uczniowie z SEN (niedowidzący lub niedosłyszący albo lekko niepełnosprawni fizycznie) mogą poddać się egzaminom z zakresu edukacji elementarnej, przy czym forma zadania oraz instrukcje dotyczące jego oceny i wykonania są dostosowane do ich stanu zdrowotnego. Jeśli chodzi o egzamin w ramach „ogólnokrajowych badań osiągnięć uczniów”, uczniowie z SEN mogą wziąć udział w badaniu, jeśli klasa lub szkoła została włączona do próby reprezentatywnej. Przewidywane reformy mają dostosować wszelkie materiały do potrzeb tych uczniów. Tak dzieje się obecnie w Holandii, gdzie zmiany, które można wprowadzić w egzaminach ogólnokrajowych dla uczniów niepełnosprawnych lub z dysleksją, polegają między innymi na udostępnianiu niewidomym arkusza z pytaniami pisanego alfabetem Braille’a, powiększonej albo czarno-białej wersji dla osób niedowidzących lub z dysleksją oraz na przydzielaniu dłuższego czasu bądź zastosowaniu wersji mówionej również dla uczniów z dysleksją. Szkoły mogą zwolnić z egzaminu ogólnokrajowego dzieci imigrantów, które przybyły do kraju cztery lata lub mniej przed 8. rokiem nauki, kiedy odbywa się ten egzamin, oraz dzieci mające kontynuować naukę w szkołach średnich specjalnych. Uczniowie uprawnieni do pomocy w nauce, mający ogólne zaległości rzędu około półtora roku we wszystkich obszarach, mogą przystąpić do „egzaminu końcowego” lub egzaminu typu *level test*. W Islandii, jeśli uczniowie upośledzeni umysłowo pragną przystąpić do egzaminów koordynowanych na szczeblu krajowym, mogą to zrobić za zgodą rodziców. Dla uczniów o innych rodzajach niepełnosprawności przygotowano materiały dostosowane do ich potrzeb, jak w przypadku uczniów niedowidzących lub niedosłyszących albo z dysleksją. Ponadto dyrektorzy mogą zwolnić uczniów imigrantów z egzaminów z języka islandzkiego. Ci uczniowie mogą być także zwolnieni z egzaminu z matematyki, jeśli mieszkają w Islandii krócej niż rok. W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) uczniowie, określani wcześniej jako mający specjalne potrzeby edukacyjne i większa grupa uczniów obecnie określanych jako „wymagający dodatkowego wsparcia”, przystępują do egzaminów 5-14 (na poziomie odpowiadającym ich osiągnięciom w szkole) oraz do egzaminów ogólnokrajowych w wieku 16 lat na podstawie decyzji ich szkół i nauczycieli. Jeśli uczeń „wymagający dodatkowego wsparcia” uczęszcza do szkoły ogólnodostępnej, a znajdzie się w próbie reprezentatywnej SSA, to szkoła może zdecydować o jego udziale w egzaminie, biorąc pod uwagę (na przykład) związany z tym stres.

Są wreszcie kraje, takie jak Dania, Hiszpania i Austria, gdzie uczniowie z SEN nie przystępują do egzaminów ogólnokrajowych lub ich wyniki nie są brane pod uwagę. W Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna) dzieci mające orzeczenie Rady ds. Edukacji i Bibliotek (*Education and Library Board*) o SEN nie przystępują do egzaminów transferowych. Jednak dzieci z SEN, którym Rada nie wystawiła takiego orzeczenia i których rodzice starają się o miejsca w szkole średniej ogólnokształcącej, mogą wziąć udział w egzaminach.

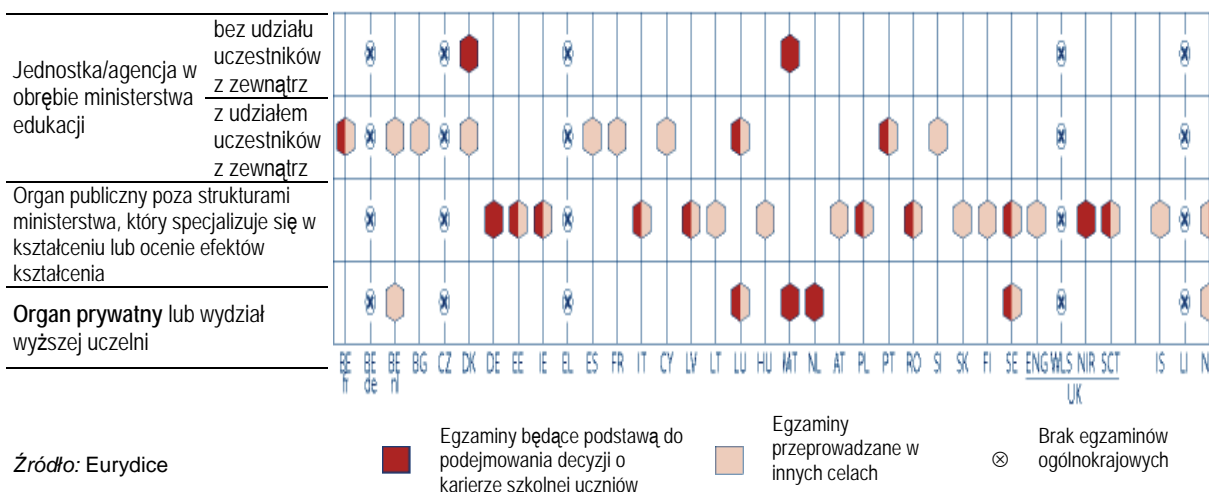
2.3. Uczestnicy i organy odpowiedzialne

W tej części omówiono jednostki odpowiedzialne za przygotowywanie, przeprowadzanie i ocenianie egzaminów ogólnokrajowych. Opis zakresu ich odpowiedzialności może dostarczyć istotnych informacji na temat wiarygodności i obiektywizmu. Zagadnienie to jest wyjątkowo aktualne, gdyż egzaminy ogólnokrajowe w Europie są zazwyczaj przeprowadzane na papierze i niemal zawsze zawierają pytania otwarte (por. część 2.2.5 powyżej), których nie można ocenić używając automatycznego skanowania optycznego.

2.3.1. Przygotowywanie egzaminów

Za przygotowywanie egzaminów ogólnokrajowych w Europie są odpowiedzialne dwa rodzaje organów: jednostka lub agencja w obrębie ministerstwa edukacji bądź agencja publiczna założona przez ministerstwo, ale pozostająca poza jego strukturami.

Rys. 2.7: Organy odpowiedzialne za przygotowywanie egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Dodatkowe uwagi

Malta: Rada ds. Egzaminów Certyfikacyjnych Szkoły Średniej i Matury (*Matriculation and Secondary Education Certificate Examinations Board*) na Uniwersytecie Maltańskim przygotowuje egzaminy certyfikacyjne szkoły średniej na zakończenie kształcenia obowiązkowego. Inne egzaminy są opracowywane przez dyrekcję do spraw jakości i standardów edukacji w Ministerstwie Edukacji.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe odbyły się w listopadzie 2008 roku dla przyjęć we wrześniu 2009 roku.

Objaśnienia

Czynnikiem decydującym o kategorii egzaminu jest jego główny cel (zob. rys. 2.1). Rysunek nie wprowadza podziału na egzaminy przeprowadzane na poziomach ISCED 1 i 2 (lub na obu). Więcej informacji znajduje się w załączniku.

W dziesięciu krajach za przygotowywanie egzaminów odpowiedzialne jest ministerstwo edukacji. Temu ministerstwu powierzyło to zadanie kilka krajów europejskich, które jako pierwsze wprowadziły egzaminy ogólnokrajowe potwierdzające osiągnięcia uczniów, czyli Dania, Luksemburg, Malta, Portugalia i Islandia. Islandia w 1993 roku powołała odrębną instytucję.

Tam, gdzie odpowiedzialność za przygotowywanie egzaminów ogólnokrajowych ponosi jednostka lub agencja w strukturach ministerstwa, zaangażowani są również inni uczestnicy – nauczyciele, specjaliści i kadra uniwersytecka. Jednak w Danii i na Malcie niektóre egzaminy o istotnym znaczeniu dla poszczególnych uczniów są przygotowywane wyłącznie przez ministerstwo edukacji. W Bułgarii i Słowenii za przygotowanie egzaminów również odpowiedzialne jest ministerstwo edukacji, jednak w dużej mierze przekazuje to zadanie specjalnie powołanym komisjom.

Drugi – i najbardziej popularny – schemat organizacyjny w Europie zakłada, że za przygotowanie egzaminów odpowiada specjalna agencja poza strukturami ministerstwa edukacji. Pierwsze takie agencje powstały w latach 90. XX wieku. Ich głównym zadaniem może być ewaluacja systemu edukacji (na przykład INVALSI we Włoszech) albo realizowanie szerszych obowiązków związanych z jego nadzorem i regulacją (na przykład Urząd ds. Edukacji na Węgrzech, Agencja ds. Edukacji Narodowej w Szwecji lub Fińska Krajowa Rada ds. Edukacji). Praca tych agencji może także polegać na ocenianiu poszczególnych uczniów i przyznawaniu świadectw, jak w Polsce i na Łotwie.

Niektóre te instytucje mają powiązania międzynarodowe. Na przykład niemiecki Instytut ds. Postępów w Edukacji skorzystał z wiedzy organów we Francji i Zjednoczonym Królestwie. Na Litwie między rokiem 1996 a 1999 krajowe centrum do spraw egzaminów przeprowadziło reformę egzaminów przy wsparciu partnerów ze Szkockiego Urzędu ds. Kwalifikacji (*Scottish Qualifications Authority*). W Rumunii w 2000 roku organ odpowiedzialny za opracowanie ogólnokrajowych egzaminów monitorujących, przeprowadzanych na koniec szkoły podstawowej, otrzymał wsparcie techniczne od holenderskiego instytutu CITO przy wyborze uczniów do próby reprezentatywnej oraz przygotowaniu procedur i elementów egzaminu.

W wielu sytuacjach instytucje te, tworząc procedury egzaminacyjne, korzystają z pomocy nauczycieli, specjalistów i kadry uniwersyteckiej. W niektórych krajach zaangażowanych jest wiele organów i uczestników. Na przykład w Irlandii egzaminy ogólnokrajowe z języka angielskiego i matematyki, przeprowadzane na próbach reprezentatywnych uczniów na dwóch poziomach kształcenia podstawowego, są efektem współpracy między wydziałem do spraw egzaminów w Centrum Badań nad Edukacją (*Educational Research Centre, Drumcondra*) oraz krajowych komitetów złożonych z przedstawicieli różnych organizacji, w tym Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz Krajowej Rady ds. Programu Nauczania i Oceny (*National Council for Curriculum Assessment*). W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) rada projektowa do spraw szkockiego badania osiągnięć (*Scottish Survey of Achievement*) podejmuje decyzje na temat każdego badania i przyjmuje rady dotyczące treści oraz rodzaju zadań od różnych osób i instytucji, w tym od przedstawicieli rządu, Szkockiego Urzędu ds. Kwalifikacji (*Scottish Qualifications Authority – SQA*), Szkockiego Biura ds. Uczenia się i Nauczania (*Learning and Teaching Scotland*), Szkockiego Związku Dyrektorów w Edukacji (*Association of Directors of Education in Scotland*) (na szczeblu lokalnym), Inspektoratu Jej Wysokości ds. Edukacji (*Her Majesty's Inspectorate of Education*), nauczycieli oraz pracowników SQA do spraw oceniania.

Niektóre kraje europejskie odchodzą od tych dwóch głównych modeli (jednostka/agencja w ministerstwie edukacji lub specjalna agencja ogólnokrajowa poza jego strukturami) i powierzają zadanie przygotowania egzaminów ogólnokrajowych innym instytucjom. Na przykład w Belgii (Wspólnota Flamandzka), Luksemburgu, Szwecji i Norwegii egzaminy (z wyjątkiem egzaminów pozwalających uzyskać świadectwo) są opracowywane przez wyższe uczelnie, ale wciąż pozostają pod nadzorem ministerstwa edukacji lub krajowej agencji specjalizującej się w tej dziedzinie. Na Malcie odpowiedzialność za egzamin certyfikacyjny szkoły średniej spoczywa na komisji do spraw egzaminów przy Uniwersytecie Maltańskim.

W Holandii obowiązuje inny model. CITO, centralny instytut odpowiedzialny za egzaminy ogólnokrajowe, od 1999 roku jest instytucją prywatną. Został on założony przez Ministerstwo Edukacji w 1968 roku i wciąż otrzymuje od rządu środki publiczne na działalność związaną z egzaminami ogólnokrajowymi. Instytut specjalizuje się w przygotowywaniu egzaminów i działa na polu międzynarodowym. Jest to jedyny system, w którym szkoły lub właściwe organy muszą płacić za udział uczniów w fakultatywnych egzaminach ogólnokrajowych. W innych sytuacjach szkoły nie płacą za takie egzaminy.

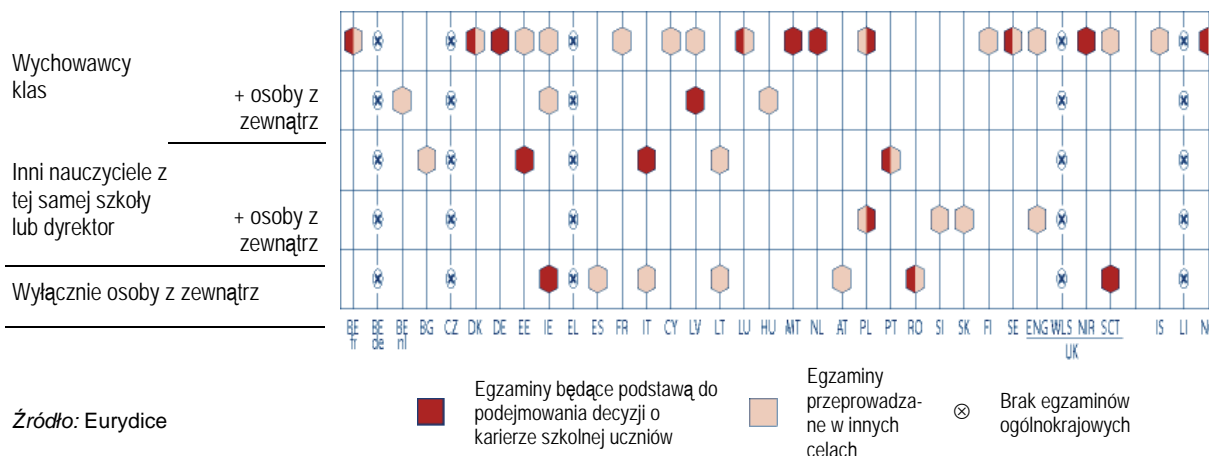
W Niemczech, które mają strukturę federalną, oraz w Hiszpanii, gdzie system edukacji jest zdecentralizowany, krajowe agencje do spraw oceny efektów kształcenia wraz z władzami szkół w landach i wspólnotami autonomicznymi podejmują decyzje o formie egzaminów ogólnokrajowych. W Niemczech egzaminy są przygotowywane przez landy. Ich treść uwzględnia zarówno program nauczania określonego przedmiotu w danym landzie, lata nauki, jak również standardy kształcenia – sformułowane przez niemiecki Instytut ds. Postępów w Edukacji i przyjęte w 2004 roku przez Stałą Konferencję Ministrów Edukacji i Kultury w landach. W Hiszpanii krajowy Instytut Ewaluacji (IE) i analogiczne organy we wspólnotach autonomicznych współpracują w zakresie przeprowadzania ogólnokrajowych egzaminów na próbach reprezentatywnych uczniów. Wprawdzie odpowiedzialność za te egzaminy ponosi IE, ale przedstawiciele wspólnot autonomicznych wchodzi w skład jego rady nadzorującej i uczestniczą w podejmowaniu decyzji o wszystkich etapach ogólnokrajowych procesów oceniania ustalanych zgodnie z porozumieniem osiągniętym w wyniku dyskusji i kompromisu. Za inne egzaminy obejmujące wszystkich uczniów odpowiedzialne są poszczególne wspólnoty autonomiczne.

2.3.2. Przeprowadzanie egzaminów ogólnokrajowych

W przeważającej większości ogólnokrajowe egzaminy uczniów przeprowadzają ich nauczyciele, którzy dysponują szczegółowymi instrukcjami co do sposobu realizacji tego zadania. Odnosi się to zarówno do egzaminów o istotnym wpływie na karierę szkolną uczniów, jak i do egzaminów przeprowadzanych w innym celu. Niektóre kraje ustanowiły określone praktyki gwarantujące jednolitość procedur w sytuacji, gdy nauczyciel prowadzi egzaminy własnych uczniów. I tak proces ten w Belgii (Wspólnota Flamandzka), Irlandii (w przypadku egzaminów przeprowadzanych na próbie reprezentatywnej uczniów) oraz na Łotwie (w przypadku egzaminów o istotnym znaczeniu dla uczniów) nadzorują zewnętrzni obserwatorzy.

Na Węgrzech wyznacza się jedną osobę w szkole do koordynowania procesu oceny kompetencji podstawowych. Taka osoba może wziąć wcześniej udział w szkoleniu organizowanym przez biura regionalne Urzędu ds. Edukacji. Gdy uczniów jest wielu, pracownicy szkoły wyznaczani są do koordynacji przebiegu ogólnokrajowej oceny kompetencji podstawowych (*National Assessment of Basic Competences – NABC*) na poziomie klasy. Osoby te – zgodnie z wytycznymi przedstawionymi w podręczniku NABC – muszą po zakończeniu procesu oceniania sporządzić raport. Urząd ds. Edukacji do nadzorowania egzaminów NABC przeprowadzanych na szczeblu lokalnym wyznacza komisarzy do spraw zapewnienia jakości.

Rys. 2.8: Osoby odpowiedzialne za przeprowadzanie egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice

Dodatkowe uwagi

Irlandia: Nauczyciele danej klasy przeprowadzają egzaminy standaryzowane z matematyki i języka angielskiego, aby rozpoznać indywidualne potrzeby edukacyjne. Ogólnokrajowe egzaminy na próbie reprezentatywnej z matematyki i języka angielskiego są przeprowadzane przez wychowawców klasy pod nadzorem inspektorów.

Litwa: Za przeprowadzanie egzaminów fakultatywnych (egzaminy z osiągnięć w zakresie edukacji elementarnej) odpowiedzialni są inni nauczyciele z tej samej szkoły, podczas gdy za egzaminy na próbach reprezentatywnych („ogólnokrajowe badania osiągnięć uczniów”) odpowiedzialność ponoszą egzaminatorzy zewnętrzni.

Zjednoczone Królestwo (ENG): Obowiązkowe egzaminy ogólnokrajowe na „1. etapie kluczowym”, jak również egzaminy fakultatywne są przeprowadzane przez wychowawców klasy. Obowiązkowe egzaminy ogólnokrajowe na „2. etapie kluczowym” są przeprowadzane przez dyrektora szkoły i nadzorowane przez przedstawicieli oficjalnych organów.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe odbyły się w listopadzie 2008 roku dla przyjęć we wrześniu 2009 roku.

Objaśnienia

Czynnikiem decydującym o kategorii egzaminu jest główny cel (zob. rys. 2.1). Rysunek nie wprowadza podziału na egzaminy przeprowadzane na poziomie ISCED 1 i na poziomie ISCED 2 (lub na obu poziomach). Więcej informacji znajduje się w załączniku.

W Hiszpanii, Austrii i Rumunii egzaminy ogólnokrajowe są zawsze przeprowadzane przez osoby spoza szkoły, w której się odbywają. Osoby te są wyznaczone przez krajowe organy odpowiedzialne za organizację egzaminów lub przez podmioty zewnętrzne, którym powierzono to zadanie. To samo dotyczy egzaminów pozwalających uzyskać świadectwo w Irlandii i Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) oraz niektórych egzaminów monitorujących we Włoszech i na Litwie. Podobnie było w Słowenii do 2005 roku, kiedy to stwierdzono, że zaangażowanie nauczycieli jest niezbędne z powodu zmiany celów egzaminów ogólnokrajowych, które zamiast stanowić podstawę przyznawania świadectwa, zaczęły służyć monitorowaniu szkół.

Egzaminy ogólnokrajowe mogą być także przeprowadzane przez nauczycieli z tej samej szkoły, którzy nie uczą przystępujących do nich uczniów. Tak jest w Bułgarii, Portugalii, Słowenii i Słowacji oraz w przypadku fakultatywnych egzaminów z osiągnięć w zakresie edukacji elementarnej na Litwie. W Słowenii upoważnieni członkowie centralnej komisji egzaminacyjnej, komisji przedmiotowych oraz krajowego centrum do spraw egzaminów mogą wizytować szkoły i uczestniczyć w procedurach egzaminacyjnych. Również w Portugalii członek inspektoratu do spraw kształcenia ogólnego może odwiedzić szkołę podczas trwania egzaminów ogólnokrajowych.

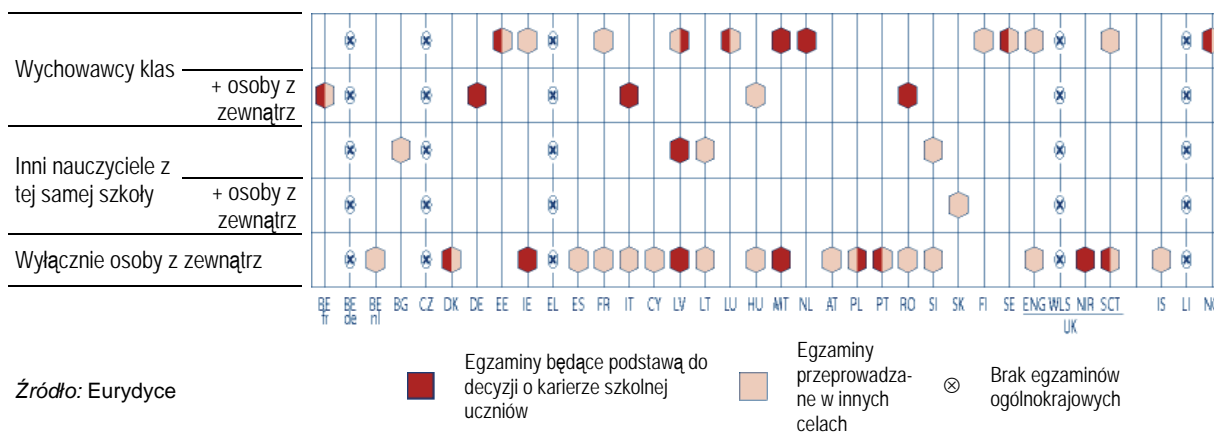
We Włoszech i w Polsce za przeprowadzanie egzaminów pozwalających uzyskać świadectwo odpowiedzialni są nauczyciele z tej samej szkoły, którzy nie uczą uczniów biorących udział w danym egzaminie, lub nauczyciele z innych szkół. W Polsce w przeprowadzaniu egzaminu biorą udział nauczyciele określonej grupy uczniów (z wyjątkiem tych, którzy uczą przedmiotu objętego egzaminem). W Estonii i Zjednoczonym Królestwie (Anglia) odpowiednio egzamin końcowy szkoły elementarnej oraz egzaminy ogólnokrajowe na „2. etapie kluczowym” są przeprowadzane przez dyrektora szkoły. Ponieważ władze lokalne w Anglii na mocy prawa ponoszą odpowiedzialność za audyt standardów przeprowadzania egzaminów, w około 10% szkół odbywają się coroczne wizytacje sprawdzające przebieg tego procesu. Agencja ds. Kwalifikacji i Programu Nauczania (*Qualifications and Curriculum Agency – QCA*) także może przeprowadzać wizytacje monitorujące.

2.3.3. Ocenianie egzaminów ogólnokrajowych

W dziewięciu krajach lub regionach zadanie oceniania egzaminów ogólnokrajowych zawsze powierza się jednostkom zewnętrznym, zwykle powoływanym przez organy odpowiedzialne za przygotowanie i przebieg egzaminów. W 11 innych krajach lub regionach niektóre egzaminy ogólnokrajowe są oceniane przez osoby z zewnątrz, na przykład nauczycieli, którzy odbywają specjalne szkolenie.

W Bułgarii, na Łotwie (w przypadku niektórych egzaminów pozwalających uzyskać świadectwo) i Litwie (fakultatywne egzaminy z osiągnięć w zakresie edukacji elementarnej), w Słowenii (egzaminy ogólnokrajowe w 6. roku nauki) i Słowacji egzaminy są oceniane przez nauczycieli z danej szkoły, którzy nie uczą uczniów przystępujących do egzaminu.

Rys. 2.9: Osoby odpowiedzialne za ocenianie egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydyce

Dodatkowe uwagi

Francja: Egzaminy w ramach tak zwanej oceny monitorującej (*évaluations-bilans*) są oceniane przez Dyрекcję ds. Oceny, Perspektyw i Efektów Kształcenia (DEPP), zaś egzaminy w zakresie ewaluacji kształtującej, wspierające poszczególnych uczniów w nauce, są oceniane przez nauczyciela.

Łotwa: Egzaminy z języka łotewskiego przeprowadzane na koniec 9. roku nauki wśród uczniów realizujących programy mniejszościowe są oceniane centralnie. Inne egzaminy pozwalające uzyskać świadectwo na koniec kształcenia obowiązkowego są oceniane w szkołach przez nauczycieli przedmiotu, a w niektórych przypadkach również przez wychowawcę klasy.

Litwa: Za ocenianie egzaminów z osiągnięć w zakresie edukacji elementarnej (fakultatywnych) są odpowiedzialni inni nauczyciele z tej samej szkoły, natomiast ocenianie egzaminów w ramach ogólnokrajowych badań osiągnięć uczniów (na próbach badawczych) leży w gestii egzaminatorów zewnętrznych.

Węgry: Egzamin NABC w 6. i 8. roku nauki jest oceniany przez osoby z zewnątrz. Egzamin NABC w 4. roku nauki jest oceniany przez wychowawców klas z wyjątkiem egzaminów wybranych do ogólnokrajowej próby reprezentatywnej (które są oceniane przez osoby z zewnątrz).

Malta: Coroczne egzaminy przeprowadzane w szkołach podstawowych i średnich są oceniane przez nauczycieli, zaś ocenianie egzaminów na koniec kształcenia podstawowego i obowiązkowego należy do obowiązków osób z zewnątrz, wskazanych przez jednostkę do spraw oceny kształcenia w Ministerstwie Edukacji i Kultury lub komisję do spraw egzaminów na Uniwersytecie Maltańskim.

Słowenia: Egzaminy na koniec kształcenia obowiązkowego są oceniane przez nauczycieli zaangażowanych specjalnie do tego celu w centrach oceny. Egzaminy przeprowadzane na koniec 6. roku kształcenia obowiązkowego są oceniane przez nauczycieli z poszczególnych szkół, którzy nie uczą uczniów przystępujących do tych egzaminów.

Zjednoczone Królestwo (ENG): Obowiązkowe egzaminy ogólnokrajowe na „1. etapie kluczowym” oraz egzaminy fakultatywne są oceniane przez wychowawców klas. Obowiązkowe egzaminy ogólnokrajowe na „2. etapie kluczowym” są oceniane zewnętrznie.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe odbyły się w listopadzie 2008 roku dla przyjęć we wrześniu 2009 roku.

Zjednoczone Królestwo (SCT): Egzaminy przeprowadzane w celu monitorowania systemu (szkockie badanie osiągnięć – *Scottish Survey of Achievement*) są oceniane przez osoby z zewnątrz, natomiast egzaminy ogólnokrajowe 5-14 – przez nauczycieli.

Objaśnienia

Czynnikiem decydującym o kategorii egzaminu jest główny cel (zob. rys. 2.1). Rysunek nie wprowadza podziału na egzaminy przeprowadzane na poziomie ISCED 1 i na poziomie ISCED 2 (lub na obu poziomach). Więcej informacji znajduje się w załączniku.

Można wskazać różnice w sposobie oceniania egzaminów zależnie od celu każdego z nich. Na przykład egzaminy opracowane po to, by wykrywać potrzeby edukacyjne poszczególnych uczniów, we wszystkich krajach za wyjątkiem Cypru są oceniane przez wychowawców klas. W Danii takie egzaminy są skomputeryzowane i oceniane automatycznie.

Jedynie w sześciu krajach (Estonia, Luksemburg, Malta, Holandia, Szwecja i Norwegia) egzaminy stanowiące podstawę do podejmowania decyzji o karierze szkolnej uczniów oceniają nauczyciele bez kontroli z zewnątrz. W Holandii egzaminy składają się wyłącznie z pytań wielokrotnego wyboru i są oceniane automatycznie. W Szwecji Narodowa Agencja ds. Edukacji opracowuje bezpieczniejsze metody przeprowadzania i oceniania egzaminów. Na Malcie coroczne egzaminy w szkołach podstawowych i średnich I stopnia, decydujące o promocji uczniów na kolejny rok, to jedyne egzaminy oceniane przez wychowawców klas. Egzaminy wstępne do *junior lyceums* i egzaminy kwalifikujące uczniów do otrzymania świadectwa szkoły średniej są oceniane na zewnątrz.

W innych krajach, gdzie wychowawcy klas oceniają egzaminy ogólnokrajowe, wykorzystuje się różne formy zewnętrznego nadzoru – oprócz instrukcji na temat procedur egzaminacyjnych przekazywanych szkołom wraz ze skalami ocen lub kryteriami oceny – aby zapewnić ogólną spójność i wiarygodność tego procesu. Na przykład w Belgii (Wspólnota Francuska) nauczyciele pod nadzorem inspektorów oceniają egzaminy certyfikacyjne przeprowadzane na koniec szkoły podstawowej zgodnie z instrukcjami przygotowanymi przez specjalną grupę roboczą. W Niemczech egzaminy najpierw ocenia nauczyciel odpowiedzialny za nauczanie przedmiotu objętego egzaminem. Następnie są one oceniane po raz drugi przez wskazanego przez dyrektora placówki nauczyciela z kwalifikacjami w zakresie tego samego przedmiotu z tej samej lub pobliskiej szkoły. We Włoszech egzaminy centralne na koniec szkoły średniej I stopnia są oceniane przez komisję egzaminacyjną złożoną z nauczycieli pracujących w ostatniej klasie szkoły średniej I stopnia oraz z przewodniczącego z zewnątrz. W Portugalii proces oceniania jest nadzorowany przez specjalnie przeszkolonych nauczycieli spoza szkoły. W Rumunii egzaminy prowadzone na koniec 7. i 8. roku nauki są oceniane najpierw przez wychowawcę klasy, a następnie przez osobę spoza szkoły.

*

* *

Podsumowując, obecna polityka w zakresie egzaminów ogólnokrajowych wydaje się służyć dwóm celom – z jednej strony, podobnie jak w przeszłości, dąży się do oceniania osiągnięć poszczególnych uczniów, z drugiej natomiast coraz częściej monitoruje się szkoły i cały system edukacji. Kraje, które organizują egzaminy ogólnokrajowe głównie w celu rozpoznawania indywidualnych potrzeb edukacyjnych, stanowią mniejszość. Władze oświatowe wdrażają odrębne egzaminy dla każdego z tych celów bądź też, co zdarza się częściej, wykorzystują ten sam egzamin do różnych celów.

Większość egzaminów ogólnokrajowych – zwłaszcza tych o istotnym znaczeniu dla kariery szkolnej poszczególnych uczniów lub pomagających rozpoznawać ich potrzeby edukacyjne – ma charakter obowiązkowy, a jeśli nawet są fakultatywne, to w praktyce i tak przystępują do nich niemal wszyscy. Rozpowszechnione są również egzaminy na próbie reprezentatywnej, wykorzystywane do monitorowania systemu edukacji.

Egzaminy w krajach europejskich odbywają się średnio dwa lub trzy razy w określonych latach kształcenia obowiązkowego, przy czym kilka krajów egzaminuje uczniów częściej lub rzadziej.

Jeśli pominiemy egzaminy pozwalające uzyskać świadectwo – często z wielu przedmiotów – na koniec szkoły średniej I stopnia, to kraje można podzielić na dwie grupy pod względem zakresu przedmiotów objętych egzaminem. Egzaminy ogólnokrajowe skupiają się na dwóch głównych przedmiotach, czyli języku nauczania i matematyce, albo – co staje się coraz częstsze – obejmują szerszy zakres programu nauczania. Obecnie kompetencje i umiejętności międzyprzedmiotowe rzadko sprawdza się przy użyciu standaryzowanych narzędzi.

Odnosząc się do konstrukcji egzaminów można stwierdzić, że do tej pory tylko nieliczne kraje wybrały sposób międzyprzedmiotowego opracowywania materiałów egzaminacyjnych. W większości krajów na egzaminach ogólnokrajowych uczniowie odpowiadają na te same pytania, a jedynie w nielicznych przypadkach stosuje się pytania zróżnicowane, pozwalające na bardziej zindywidualizowaną ocenę. ICT nie jest obecnie szeroko wykorzystywane w egzaminach ogólnokrajowych. Około jednej trzeciej krajów, aby umożliwić udział uczniów z SEN specjalnie dostosowało egzaminy lub materiały egzaminacyjne do ich potrzeb.

Na różnych etapach organizacji egzaminów ogólnokrajowych angażuje się nauczycieli. Niemal we wszystkich krajach pomagają przygotować pytania i określić kryteria oceny. Bardzo często biorą udział w przeprowadzaniu egzaminów, a w połowie krajów to oni je oceniają. Jednak ich udział może być w przeszłości ograniczony z powodu komputeryzacji egzaminów ogólnokrajowych.

Nie ma ścisłego związku między celami egzaminów i sposobem ich przeprowadzania. Zewnętrzni uczestnicy również często są odpowiedzialni za prowadzenie egzaminów o istotnym wpływie na karierę szkolną uczniów, jak i za egzaminy innego rodzaju. Dowodów na taki związek jest więcej przy ocenianiu, gdyż niemal wszędzie w gronie osób odpowiedzialnych znajdują się partnerzy zewnętrzni.

ROZDZIAŁ 3: WYKORZYSTANIE I WPŁYW WYNIKÓW EGZAMINÓW OGÓLNOKRAJOWYCH

Niniejszy rozdział przedstawia sposób wykorzystania wyników egzaminów ogólnokrajowych – po pierwsze w odniesieniu do poszczególnych uczniów, po drugie względem szkół i lokalnych władz, a wreszcie w kontekście całego systemu edukacji. Znajduje się w nim również streszczenie głównych dyskusji na temat wyników badań krajowych i ich wpływu na kształtowanie polityki szkolnej. Rozdział ten zawiera także informacje o przekazywaniu wyników egzaminów.

3.1 Wykorzystanie wyników egzaminów ogólnokrajowych w odniesieniu do poszczególnych uczniów

Uczeń jako jednostka jest najważniejszy w kontekście wykorzystania dwóch rodzajów egzaminów ogólnokrajowych, z których każdy ma odrębne cele. Egzaminy pierwszego rodzaju mają wspomagać decyzje o karierze szkolnej uczniów, a celem egzaminów drugiego rodzaju jest rozpoznawanie i zaspokajanie ich potrzeb edukacyjnych.

3.1.1. Podejmowanie decyzji o karierze szkolnej uczniów

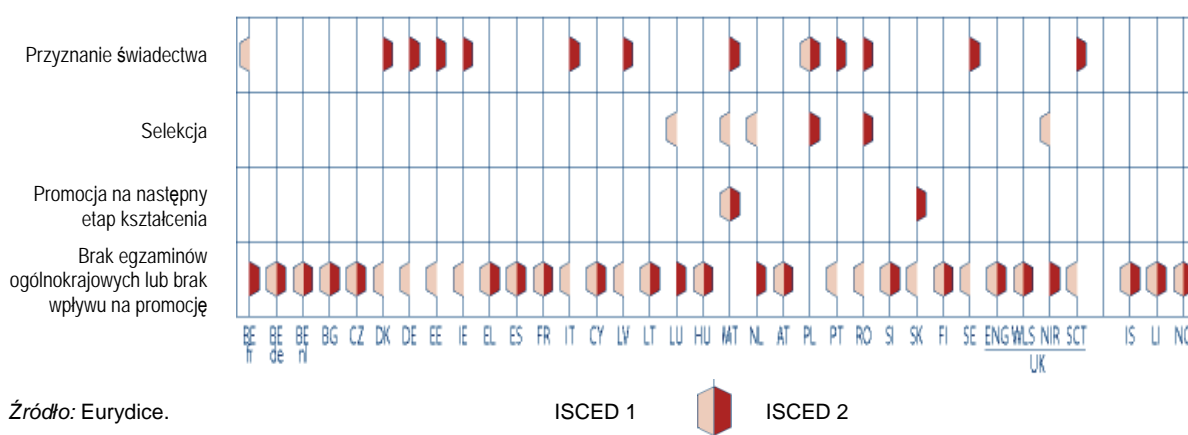
W 16 krajach lub regionach egzaminy ogólnokrajowe mają istotne znaczenie dla uczniów, ponieważ w różny sposób wpływają na ich karierę szkolną. Wśród tych krajów (lub regionów) tylko na Malcie uczniowie (na poziomach ISCED 1 i 2) przystępują do więcej niż jednego egzaminu, którego wyniki są brane pod uwagę przy promocji do następnej klasy. Malta wykorzystuje do tego celu egzaminy ogólnokrajowe w każdej klasie od 5. roku kształcenia podstawowego wzwyż. Jest także jedynym krajem, który postanowił, że szkoły, dzieląc uczniów na grupy zależnie od zdolności w 5. i 6. roku nauki w szkole podstawowej, powinny opierać się na wynikach egzaminów.

W krajach, w których wyniki egzaminów ogólnokrajowych mają wpływ na karierę uczniów, w większości stanowią one także podstawę do przyznania świadectwa na koniec szkoły podstawowej lub średniej I stopnia (bądź obu). Wówczas wyniki te analizowane są łącznie z pracą ucznia w ciągu roku szkolnego oraz z rezultatem wewnętrznego egzaminu końcowego. W Belgii (Wspólnota Francuska) wyniki egzaminu na koniec szkoły podstawowej są wyłączną podstawą dopuszczenia uczniów do szkoły średniej. Jeśli jednak uczeń nie zda egzaminu, może skorzystać z alternatywnej procedury pozwalającej odrzucić ten wynik. W takiej sytuacji komisja złożona z dyrektora szkoły oraz nauczycieli, którzy uczyli ucznia przez dwa ostatnie lata szkoły podstawowej, może przyznać świadectwo ukończenia szkoły podstawowej na podstawie ocen uzyskanych przez ucznia w ciągu ostatnich dwóch lat oraz biorąc pod uwagę inne czynniki.

W Polsce i Rumunii wyniki egzaminów ogólnokrajowych są wykorzystywane nie tylko do przyznawania świadectw, lecz także odgrywają rolę w podziale uczniów na grupy w ramach różnych dostępnych form kształcenia. Tak było również w Islandii do roku szkolnego 2007/08. W Polsce wyniki egzaminów ogólnokrajowych na koniec szkoły średniej I stopnia stanowią 50% punktów będących podstawą rekrutacji do różnych szkół średnich II stopnia. Słabe wyniki mogą sugerować wybór krótkiego cyklu kształcenia zawodowego. W Rumunii średnia ocen, uzyskanych przez uczniów z czterech przedmiotów objętych egzaminami ogólnokrajowymi podczas ostatnich dwóch lat szkoły średniej I stopnia, jest brana pod uwagę przy podejmowaniu decyzji, czy będą oni kontynuować naukę na poziomie ogólnokształcącym czy zawodowym. Do roku szkolnego 2007/08 w Islandii oceny

przyznawane przez szkoły za pracę wykonaną w ostatnim roku kształcenia obowiązkowego oraz wyniki egzaminów ogólnokrajowych były łączone na świadectwie kwalifikującym ucznia do szkoły średniej II stopnia o profilu ogólnokształcącym lub zawodowym. Jednak z funkcji polegającej na podziale na grupy zrezygnowano w 2009 roku. Od jesieni 2009 roku egzaminy odbywają się na początku ostatniego roku kształcenia obowiązkowego i będą podstawą udzielanej uczniom pomocy w osiągnięciu wysokich efektów kształcenia oczekiwanych przy jej zakończeniu.

Rys. 3.1: Jak wyniki egzaminów ogólnokrajowych wpływają na decyzje dotyczące kariery szkolnej uczniów, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

ISCED 1

ISCED 2

Dodatkowe uwagi

Francja: Pisemny egzamin o treści standaryzowanej na szczeblu krajowym jest organizowany z kilku przedmiotów i pozwala uzyskać świadectwo krajowe (*breveŕt*) na koniec szkoły średniej I stopnia. Mimo centralnych procedur przeprowadzania i oceniania tego egzaminu nie można go uznać za formę egzaminu standaryzowanego na szczeblu krajowym z powodu znacznego zróżnicowania praktyk stosowanych przy jego ocenianiu i interpretacji wyników.

Polska: Na koniec szkoły podstawowej uczniowie muszą przystąpić do egzaminu zewnętrznego, który ma funkcję bardziej diagnostyczną niż selektywną. Jednak udział w egzaminach jest warunkiem koniecznym ukończenia szkoły podstawowej i przyjęcia do szkoły średniej I stopnia.

Słowacja: Uczniowie, którzy uzyskali wyniki na poziomie 90% w każdym z przedmiotów objętych egzaminem ogólnokrajowym przeprowadzonym na koniec szkoły średniej I stopnia, mogą zostać przyjęci do szkoły średniej II stopnia bez egzaminów wstępnych. W przyszłości egzamin będzie wymogiem przy przyjęciu do szkoły średniej II stopnia.

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych zostały przeprowadzone w listopadzie 2008 roku dla przyjęć w 2009 roku.

Islandia: W roku szkolnym 2007/08 wyniki egzaminów po raz ostatni stanowiły podstawę do przyznania świadectwa na koniec kształcenia obowiązkowego oraz skierowania uczniów do kształcenia ogólnego lub zawodowego.

Objaśnienia

Tam, gdzie wyniki egzaminów są brane pod uwagę przy potwierdzaniu efektów kształcenia osiągniętych na koniec określonego etapu edukacji, automatycznie pomagają określić, którzy uczniowie przechodzą na kolejny etap. Jednak określenie „promocja na następny etap kształcenia” stosuje się wyłącznie do egzaminów, których wyniki nie są podstawą przyznawania świadectw.

W Bułgarii od roku szkolnego 2009/10 egzamin ogólnokrajowy przeprowadzany w 7. roku kształcenia obowiązkowego będzie decydował o promocji uczniów do szkoły średniej II stopnia, a ponadto pomoże stworzyć rankingi uczniów wpływające na wybór szkoły. Obecnie Słowenia jest jedynym krajem, którego regulacje stanowią, że wyniki egzaminów ogólnokrajowych mogą wpływać na dostęp do szkół średnich II stopnia, do których jest więcej chętnych niż miejsc. Ten rodzaj selekcji zależy od zgody rodziców i pojawił się w bardzo ograniczonym zakresie w roku szkolnym 2008/09.

W Luksemburgu, na Malcie i w Holandii wyniki egzaminów ogólnokrajowych mają istotny wpływ na karierę szkolną uczniów przy podziale na grupy, choć nie są brane pod uwagę przy przyznawaniu

świadectw. Do roku szkolnego 2008/09 tak samo było w Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna). W Luksemburgu wyniki uzyskane przez uczniów w egzaminach standaryzowanych na koniec szkoły podstawowej są jednym z pięciu kryteriów uwzględnianych w ocenie orientacji ucznia – obok zeszytów, pracy na lekcjach, dziennika oraz opinii nauczyciela o nim. Na Malcie uczniowie muszą zdać egzamin wstępny, aby zapisać się do *junior lyceum*, natomiast ogólnokształcące szkoły średnie przyjmują tych, którzy do niego nie przystąpili lub nie zdali go. Od roku szkolnego 2010/11 egzaminy wstępne na koniec szkoły podstawowej będą stopniowo wycofywane i zastępowane egzaminem ogólnokrajowym potwierdzającym poziom osiągnięć. W Holandii wyniki egzaminów są omawiane przez szkołę i rodziców uczniów, w celu wyboru najbardziej odpowiedniego rodzaju szkoły średniej. Choć sam egzamin nie jest obowiązkowy, w praktyce przystępują do niego niemal wszyscy uczniowie. Dyrektorzy szkół średnich biorą pod uwagę oceny uzyskane przez uczniów przy zapisach do szkoły. Choć żadne oficjalne badanie nigdy nie wykazało negatywnych skutków takich egzaminów, argumenty przeciwko nim podnoszone są w szkołach każdego roku. Przeciwnicy podkreślają nadmierną uwagę, jaką poświęca się tym egzaminom w czasie nauki, oraz stres wywołany u uczniów, a ponadto podważają zasadę selekcji na początku szkoły średniej. Przez długi czas w Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna) egzaminy, mające na celu selekcję uczniów przed rozpoczęciem nauki w szkole średniej, przeprowadzano w ostatnim roku szkoły podstawowej. Zostały one jednak zniesione od września 2009 roku. Do przyjęć w roku 2010 szkołom nie zaleca się stosowania kryteriów akademickich, lecz Ministerstwo Edukacji tego nie zabrania.

3.1.2. Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych

W około jednej trzeciej krajów (zob. rys. 2.1) nauczyciele wykorzystują egzaminy ogólnokrajowe, by rozpoznawać indywidualne potrzeby edukacyjne uczniów. Mogą oni ustalać cele, przyjmować strategie nauczania oraz planować działania na podstawie wyciągniętych wniosków. Egzaminy te nie są wykorzystywane do podejmowania decyzji o karierze szkolnej uczniów i z reguły nie mają charakteru obowiązkowego (zob. rozdział 2).

Na przykład we Francji wyniki tak zwanych „ocen diagnostycznych” pozwalają nauczycielom tworzyć *groupes de besoin* (grupy uczniów), którym zapewnią się dostosowane do indywidualnych potrzeb wsparcie i program rozwoju. Wyniki te przekazywane są rodzicom i stanowią formę samooceny uczniów, którzy mogą na tej podstawie dostosować metody uczenia się. Na Cyprze egzaminy przeprowadzane na koniec szkoły podstawowej są wykorzystywane do identyfikowania pod koniec kształcenia obowiązkowego uczniów zagrożonych analfabetyzmem funkcjonalnym w czytaniu i matematyce. Uczniowie ci otrzymują dodatkowe wsparcie zgodnie ze specjalnie opracowanym programem w szkole średniej I stopnia. W Zjednoczonym Królestwie (Anglia) egzaminy obowiązkowe na koniec „1. etapu kluczowego” (rok 2.) pomagają nauczycielowi w przygotowaniu końcowej oceny dla każdego dziecka, która uwzględnia jego postępy i efekty kształcenia w skali całego etapu kluczowego. Egzaminy fakultatywne przeprowadzane na poziomach ISCED 1 i 2 umożliwiają szkołom coroczne monitorowanie postępów uczniów w stosunku do poziomu ogólnokrajowego, a także przygotowanie ich do egzaminów przewidzianych przez przepisy prawa. Szkoły nie mają obowiązku przekazywania rodzicom wyników egzaminów. W Szkocji wyniki egzaminów z bazy oceny ogólnokrajowej 5-14 (*National 5-14 Assessment Bank*) są brane pod uwagę przy wspieraniu procesu uczenia się, gdy należy potwierdzić ocenę pracy na lekcji wystawianą przez nauczycieli.

Dokładny termin przeprowadzania egzaminów zależy od kraju (zob. rozdział 2). Egzaminy odbywają się na początku lub w środku roku szkolnego, co pozwala nauczycielom podejmować w ciągu roku

odpowiednie działania. Egzaminy formatywne mogą odbywać się na koniec roku szkolnego. Jeśli uczniowie w tych krajach nie kontynuują nauki z tym samym nauczycielem, to zazwyczaj informacje o ich wynikach są przekazywane osobie, która przejmuje pracę z nimi w kolejnym roku.

W Belgii (Wspólnota Francuska), Danii, Francji i Słowenii dostępne są wytyczne i zasoby pomagające interpretować wyniki i stosować odpowiednie środki zaradcze. Wspólnota Francuska Belgii prowadzi programy ustawicznego doskonalenia zawodowego dla nauczycieli w zakresie analizy i wykorzystywania wyników zewnętrznej oceny osiągnięć uczniów. Analiza skupia się w większym stopniu na poziomie klasy niż na poszczególnych uczniach. Również w Luksemburgu nauczyciele wykorzystują wyniki egzaminów ogólnokrajowych, dostarczone w formie zbiorczej zarówno na poziomie klasy, jak i szkoły, aby zastosować środki zaradcze.

3.2. Wyniki egzaminów a kształtowanie polityki szkolnej

Wśród krajów europejskich powszechną praktyką jest dostarczanie szkołom informacji umożliwiających dokonywanie samooceny oraz wprowadzanie zmian na podstawie wyników osiągniętych przez uczniów w egzaminach ogólnokrajowych w odniesieniu do średnich krajowych. Jest tak w przypadku większości egzaminów ogólnokrajowych opracowanych z myślą o monitorowaniu szkół lub całego systemu edukacji. Nie dotyczy to jednak Hiszpanii, Francji, Irlandii i Zjednoczonego Królestwa (Szkocja). W tych czterech krajach wyniki egzaminów ogólnokrajowych, służące do monitorowania całego systemu kształcenia i przeprowadzane na próbach reprezentatywnych uczniów lub szkół, nie są przedstawiane łącznie dla szkół objętych egzaminami.

Niekiedy do egzaminów na próbie reprezentatywnej mogą przystąpić placówki spoza tej próby, które potem otrzymują raport na temat wyników uzyskanych na poziomie szkoły. W części 3.2.1 opisany jest przykład Belgii (Wspólnota Flamandzka). Na Litwie wyniki „ogólnokrajowych badań osiągnięć uczniów” nie są systematycznie przedstawiane łącznie dla wszystkich szkół z próby reprezentatywnej. Władze lokalne, które postanawiają przeprowadzić szeroko zakrojone egzaminy na poziomie gminy, otrzymują raport porównawczy, zawierający efekty kształcenia w poszczególnych szkołach. W większości gminy podejmują decyzję o przekazaniu szkołom danych z oddzielnych badań.

W przypadku egzaminów zorientowanych na ucznia powszechną praktyką jest przekazywanie szkołom łącznych informacji o ich pozycji w badaniach ogólnokrajowych. Jednak Bułgaria, Niemcy, Irlandia, Luksemburg i Malta nie przekazują szkołom takich informacji, jeśli egzaminy mają istotny wpływ na karierę szkolną uczniów. Z krajów, które przeprowadzają egzaminy w celu rozpoznawania indywidualnych potrzeb edukacyjnych (zob. rys. 2.1), Dania, Irlandia, Cypr i Zjednoczone Królestwo (Anglia) nie łączą wyników z poszczególnych szkół. W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) wyniki egzaminów z bazy oceny ogólnokrajowej 5-14 (*National 5-14 Assessment Bank*) nie są łączone centralnie przez rząd szkocki, lecz mogą stanowić podstawę porównania z innymi lokalnymi szkołami, jeśli lokalne organy władz oświatowych tak postanowią (zob. część 3.2.2 poniżej).

Sumaryczne dane na poziomie szkoły i kraju często są uzupełniane informacjami pozwalającymi szkołom dokonać porównania z innymi placówkami o podobnych cechach w zakresie populacji uczniów, struktury klas itp. W zdecydowanej większości szkoły muszą przeprowadzać porównanie bez dostępu do indywidualnych wyników innych placówek albo korzystać z wyników anonimowych. Niewiele krajów publikuje wyniki poszczególnych szkół uzyskane w egzaminach ogólnokrajowych (zob. rys. 3.3). Choć w Norwegii szkoły mają dostęp w sieci do wyników egzaminów ogólnokrajowych i

mogą przeglądać własne wyniki na tle innych placówek, informacje nie są prezentowane w formie porównawczej.

Tam, gdzie szkoły otrzymują wyniki egzaminów ogólnokrajowych w formie łącznych danych dla szkoły i dla kraju, mogą wykorzystać te informacje jako podstawę do działań zmierzających do poprawy własnej jakości. Jest to określane jako „efekt zwierciadła”⁽¹⁸⁾. To, czy rzeczywiście tak się dzieje, zależy od poglądów lokalnych uczestników na temat wartości takich działań oraz ich priorytetów. Taka procedura bywa również uwzględniana w polityce edukacyjnej, która zachęca szkoły do analizy wyników egzaminów i dostosowywania działań praktycznych lub im takie zaleca. Może to wymagać analizy zaleceń dotyczących sposobu uwzględnienia wyników w wewnętrznej ewaluacji placówki edukacyjnej, wykorzystania ich podczas zewnętrznej ewaluacji, a następnie opublikowania dla poszczególnych szkół.

3.2.1. Wyniki egzaminów a ewaluacja szkoły

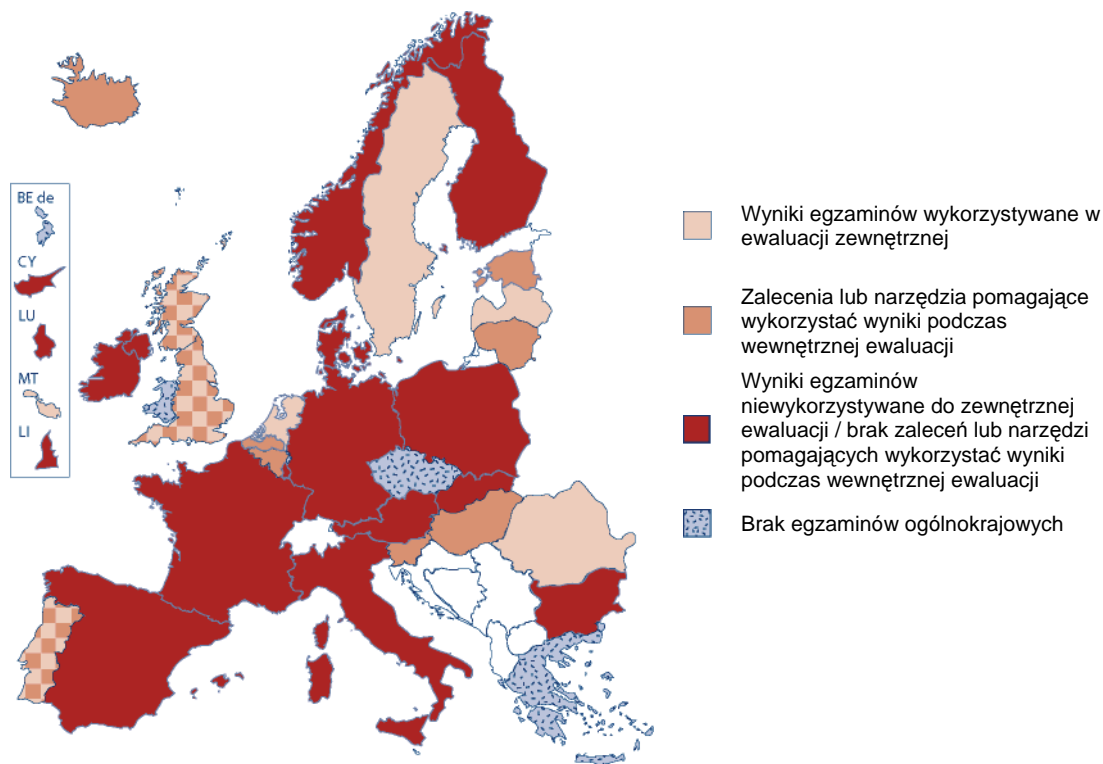
Dwie trzecie krajów organizuje egzaminy ogólnokrajowe, a wyniki są podawane łącznie dla poszczególnych szkół i dla całego kraju. W ośmiu z tych krajów obowiązują regulacje, zalecenia lub narzędzia wsparcia dotyczące **wykorzystania wyników egzaminów** do wewnętrznej ewaluacji szkoły (zob. rys. 3.2). W Belgii (Wspólnota Francuska), Estonii, na Węgrzech, w Słowenii, Zjednoczonym Królestwie (Anglia i Szkocja) oraz w Islandii władze centralne oczekują, że szkoły przeprowadzą wewnętrzny proces analizy jakości na podstawie wyników uzyskanych w egzaminach ogólnokrajowych. Na Węgrzech od roku 2008 szkoły o słabych wynikach w egzaminach ogólnokrajowych muszą przygotowywać i wdrożyć plan działania, który przewyższa możliwe przyczyny niezadowolających osiągnięć.

W Zjednoczonym Królestwie wewnętrzny proces analizy jakości uwzględnia nie tylko wyniki egzaminów, lecz także inne dane na temat efektywności kształcenia uczniów. W Anglii ważnym elementem sprawozdawczości szkół średnich są wyniki egzaminów pozostających poza zakresem tego opracowania, czyli egzaminów publicznych przeprowadzanych na koniec poziomu ISCED 3.

Aby wspomagać proces wewnętrznej ewaluacji, w tym wskaźniki osiągnięć z egzaminów ogólnokrajowych, władze centralne i lokalne w Zjednoczonym Królestwie (Anglia i Szkocja) udostępniły szkołom specjalnie zaprojektowane narzędzia. Tego rodzaju narzędzia przygotowano również w Portugalii, choć jedynie na poziomie klasy. Nauczyciele mają dostęp do informacji dotyczących każdego elementu i związanych z nim kompetencji. W Belgii (Wspólnota Francuska) placówki są zobowiązane do wewnętrznej analizy, a inspektoraty i doradcy do spraw edukacji wspierają szkoły w jej przeprowadzeniu. Mimo że egzaminy w Belgii (Wspólnota Flamandzka) odbywają się na próbie reprezentatywnej, wszystkie szkoły mogą – od 2009 roku – prowadzić równoległą wersję egzaminu i otrzymać informacje zwrotne do wykorzystania w autoewaluacji. W Słowenii krajowe centrum do spraw egzaminów przekazuje szkołom wytyczne w sprawie analizy wyników. Na Litwie organy władz oświatowych przygotowały system wewnętrznej ewaluacji, który pozwala szkołom traktować wyniki uczniów swoich oraz z innych szkół jako wskaźniki osiągnięć w nauce.

⁽¹⁸⁾Zob. Thélot C., Mons N., op cit.

Rys. 3.2: Wykorzystanie wyników egzaminów w ewaluacji szkoły, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Belgia (BE fr): Informacje dotyczą egzaminów obowiązkowych w 2. i 5. roku szkoły podstawowej oraz w 2. roku szkoły średniej. Egzaminy z roku szkolnego 2008/09 zostały przełożone na rok szkolny 2009/10.

Węgry: Regulacje w zakresie wyników egzaminów, uwzględnianych w wewnętrznej ewaluacji szkoły, dotyczą ogólnokrajowej oceny podstawowych kompetencji w 6. i 8. roku nauki.

Malta: Zewnętrzna ewaluacja szkoły uwzględnia wyniki wszystkich egzaminów ogólnokrajowych z wyjątkiem egzaminu certyfikacyjnego szkoły średniej.

Zjednoczone Królestwo (ENG): W zewnętrznej ewaluacji szkoły uwzględniane są wyniki oceny w zakresie krajowego programu nauczania na koniec „2. etapu kluczowego” (rok 6.).

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe, decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych, zostały przeprowadzone w listopadzie 2008 roku dla przyjęć w 2009 roku.

Zjednoczone Królestwo (SCT): Podczas zewnętrznej ewaluacji szkoły uwzględnia się wyniki szkockiego badania osiągnięć (*Scottish Survey of Achievement*) oraz egzaminów pozwalających uzyskać kwalifikacje państwowe (*National Qualifications*), lecz nie wyniki egzaminów z bazy oceny ogólnokrajowej 5-14 (*National 5-14 Assessment Bank*).

W ośmiu krajach w **zewnętrznej ewaluacji szkół** lub dyrektorów uwzględnia się wyniki uczniów z egzaminów ogólnokrajowych.

Na Łotwie, Malcie, w Holandii, Portugalii, Rumunii, Szwecji i Zjednoczonym Królestwie (Anglia i Szkocja) wyniki egzaminów ogólnokrajowych, łączne dla każdej ze szkół, są uwzględniane przez centralne organy władz oświatowych w ich ewaluacji lub audycie. W Portugalii szkoły o słabych wynikach egzaminów standaryzowanych na poziomie ISCED 1 muszą przygotować środki naprawcze i określić terminy ich wdrożenia. Placówki te proponują także dodatkowe wsparcie dzieciom osiągającym wyniki poniżej przeciętnej.

W Zjednoczonym Królestwie wyniki egzaminów stanowią jedno z kryteriów wykorzystywanych przez władze lokalne do ewaluacji szkół. Także na Węgrzech organy nadzorujące muszą w swoich

sprawozdaniach z ewaluacji uwzględniać wyniki szkoły w ogólnokrajowej ocenie podstawowych kompetencji.

W Słowenii Ministerstwo Edukacji i Sportu ocenia dyrektorów między innymi na podstawie sprawozdań, w których w wewnętrznej ewaluacji szkoły uwzględniono analizę wyników placówki z egzaminów ogólnokrajowych. Polityka ustalania sprawozdawczości szkoły na podstawie wyników egzaminów może się pojawić we Włoszech zgodnie z nowymi procedurami oceny, które zostaną wprowadzone od roku szkolnego 2009/10. Ministerstwo Edukacji poprosiło o procedury zewnętrznej i wewnętrznej ewaluacji nauczycieli i kierownictwa szkoły, uwzględniające wyniki uczniów osiągnięte w egzaminach ogólnokrajowych. Wyniki te będą porównywane z pomiarem poziomów zdolności uczniów w chwili, gdy pojawili się w szkole, aby ustalić wartość dodaną placówki.

3.2.2. Publikacja wyników egzaminów dla każdej szkoły

W przeważającej większości kraje europejskie nie publikują łącznych wyników egzaminów ogólnokrajowych dla każdej szkoły. W niektórych krajach oficjalne dokumenty jednoznacznie stanowią, że egzaminy ogólnokrajowe nie mogą być wykorzystywane do tworzenia rankingu szkół. Tak jest w Belgii (Wspólnota Francuska), we Francji w przypadku *évaluations-bilans* (ocena sumatywna), w Luksemburgu, Austrii i Słowenii. W Finlandii media wywierały silny nacisk na publikowanie rankingów szkół, lecz po dyskusji, jaka wywiązała się w kraju, zapadła decyzja przeciwko publikacji wyników egzaminów.

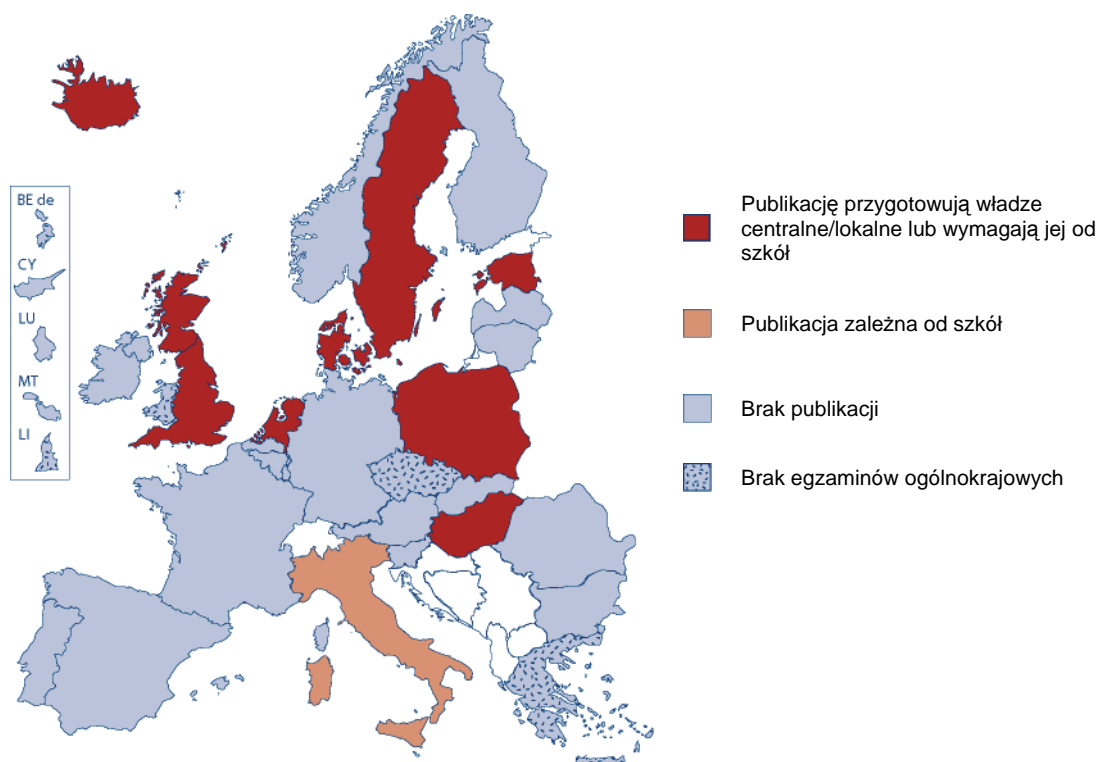
Jedynie nieliczne kraje decydują się na publikację przez rząd centralny wyników dla każdej szkoły lub zalecają publikację na szczeblu lokalnym. Takie informacje są publikowane przez ministrów edukacji w Danii, na Węgrzech, w Polsce i w Islandii oraz przez Narodową Agencję ds. Edukacji w Szwecji. W Holandii wyniki poszczególnych szkół publikuje inspektorat. Szkoły mogą także uwzględnić w swoich ulotkach informacyjnych średnie oceny uzyskane przez uczniów w egzaminach ogólnokrajowych. W Estonii szkoły mają obowiązek publikować łączne wyniki egzaminów uzyskane przez swoich uczniów.

Centralne organy władz oświatowych prezentują wyniki poszczególnych szkół na kilka sposobów. Mogą one być udostępnione w postaci surowych danych, jak w przypadku Szwecji, lub wskaźników ważonych zależnie od cech populacji uczniów, bądź też wartości dodanej szkół, jak to się dzieje w Islandii. Niekiedy łączy się dwa rodzaje informacji, jak w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) i egzaminów na koniec „2. etapu kluczowego” (rok 6.). W tym przypadku Sekretarz Stanu ds. Dzieci, Szkół i Rodzin publikuje porównawcze listy szkół w porządku alfabetycznym, ujawniając ich wyniki z obowiązkowych egzaminów ogólnokrajowych przeprowadzanych na koniec szkoły podstawowej, by rodzice mogli dokonać w pełni świadomego wyboru szkoły dla swoich dzieci. Ta sama procedura obowiązywała w egzaminach na koniec szkoły średniej I stopnia do roku szkolnego 2007/08. Szkoły muszą publikować swoje wyniki z egzaminów ogólnokrajowych, przeprowadzanych na koniec „2. etapu kluczowego”, w broszurach informacyjnych przygotowywanych dla rodziców. Mają za zadanie ustalać i publikować, jaki jest zamierzony odsetek uczniów, którzy osiągną średni poziom w egzaminach ogólnokrajowych.

Publikacja szkolnych wyników egzaminów ogólnokrajowych zapoczątkowana w latach 90. XX wieku bardzo szybko spotkała się z krytyką i zarzutami, że takie listy nie odzwierciedlają efektywności szkół. Listy wykazywały, że szkoły usytuowane w zamożnych rejonach uzyskiwały lepsze wyniki niż szkoły z rejonów ubogich. Potrzebne były listy pokazujące postępy szkół w zakresie efektywności kształcenia

uczniów, mierzonej w dwóch punktach czasowych. Po przeprowadzeniu w 2007 roku⁽¹⁹⁾ badań nad systemem egzaminów ogólnokrajowych Komisja Specjalna ds. Dzieci, Szkół i Rodzin (*Children, Schools and Families Select Committee*) stwierdziła, że listy porównawcze wyników egzaminów ogólnokrajowych powinny zawierać szersze informacje na temat każdej szkoły. Listy uważa się za zbyt uproszczone, by mogły pomóc rodzicom wyrobić sobie opinię o działalności poszczególnych szkół.

Rys. 3.3: Publikacja indywidualnych wyników szkół w egzaminach ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Dania: Publikowane są wyniki egzaminów pozwalających uzyskać świadectwo, odbywają się one na koniec kształcenia obowiązkowego.

Węgry: Publikowane są wyniki ogólnokrajowej oceny kompetencji podstawowych w 6. i 8. roku nauki.

Portugalia: Ministerstwo Edukacji nie publikuje średnich wyników szkół w egzaminach ogólnokrajowych. Jednak w przypadku egzaminu ogólnokrajowego na koniec kształcenia obowiązkowego Ministerstwo publikuje w Internecie wyniki uzyskane przez każdego z uczniów w każdej szkole (zachowując przy tym ich anonimowość).

Zjednoczone Królestwo (ENG): Publikowane są wyniki oceny w zakresie krajowego programu nauczania na koniec „2. etapu kluczowego” (rok 6.).

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe, decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych, zostały przeprowadzone w listopadzie 2008 roku dla przyjęć w 2009 roku.

Zjednoczone Królestwo (SCT): Władze lokalne mogą zdecydować o publikacji wyników egzaminów 5-14; rząd centralny przygotowuje publikację wyników egzaminów certyfikacyjnych, zdawanych w wieku 16 lat na koniec „cyklu” szkoły średniej I stopnia.

⁽¹⁹⁾ Izba Gmin, Children, Schools and Families Committee (Komisja ds. Dzieci, Szkół i Rodzin), *Testing and Assessment* (Egzaminy i ocenianie), trzeci raport z sesji 2007-08, t.1.

W Zjednoczonym Królestwie (Irlandia Północna) – po konsultacjach przeprowadzonych przez Ministerstwo Edukacji – zaprzestano w roku 2001 ogłaszania list zawierających wyniki szkół z egzaminów ogólnokrajowych.

W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) rząd nie publikuje rankingów szkół na podstawie wyników uzyskanych w egzaminach certyfikacyjnych na koniec szkoły średniej I stopnia. Wyniki dla każdej ze szkół są dostępne na rządowej stronie internetowej. Prasa może korzystać z tych danych, jeśli pragnie stworzyć własne rankingi. Władze lokalne proszą podlegające im szkoły o zamieszczanie w materiałach dla rodziców wyników osiągniętych w egzaminach z bazy oceny ogólnokrajowej 5-14 (*National 5-14 Assessment Bank*). Mogą także zdecydować o publikacji wyników egzaminów 5-14 ze swoich szkół albo o ich wykorzystaniu w celach porównawczych, by zachęcić placówki do autoewaluacji. Prasa może uzyskać i opublikować informacje uzyskane od władz lokalnych.

Należy wspomnieć o szkołach we Włoszech, które mają swobodę w zakresie rozpowszechniania swoich wyników osiągniętych w egzaminach ogólnokrajowych.

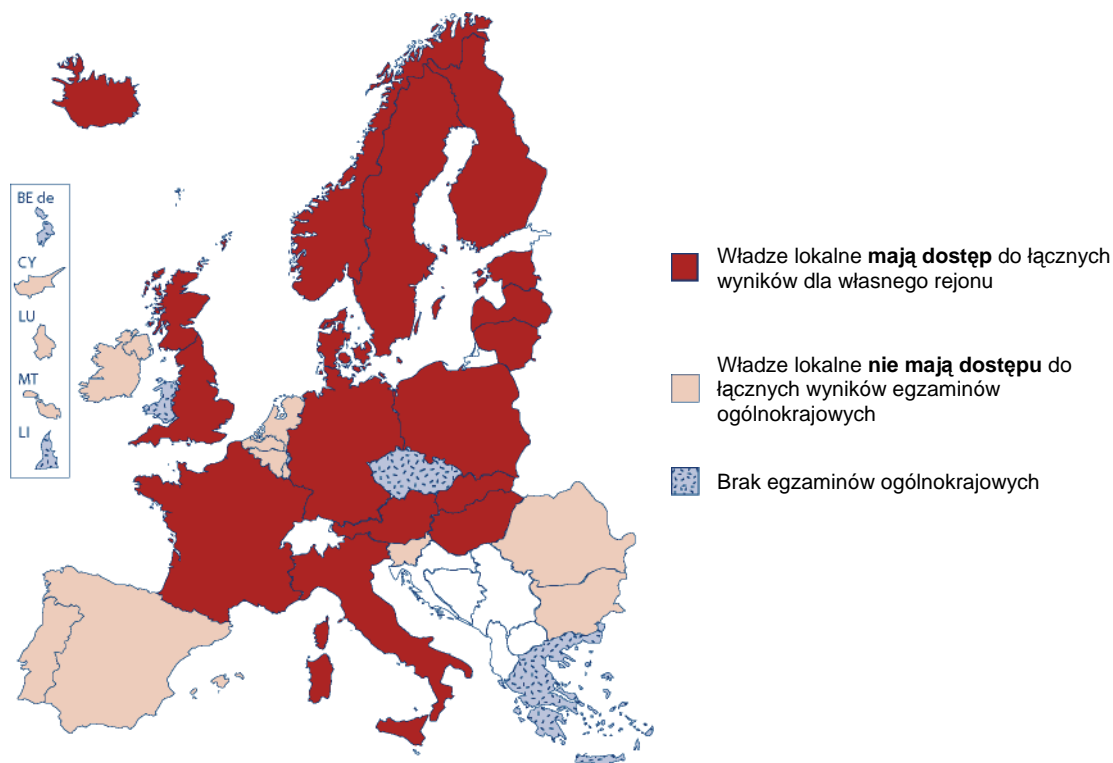
3.3. Wykorzystanie wyników egzaminów przez władze lokalne

W kilku krajach Europy, zwłaszcza w krajach nordyckich, obowiązki związane z edukacją leżą w gestii władz lokalnych. W około połowie krajów europejskich władze te systematycznie otrzymują łączne wyniki z egzaminów w swoim rejonie i zwykle wykorzystują je, by odpowiednio dostosować politykę edukacyjną. W Danii publikowane są lokalne wyniki z egzaminów certyfikacyjnych przeprowadzanych na koniec kształcenia obowiązkowego. Norweska „Biała księga o jakości edukacji” z czerwca 2008 roku postuluje, by władze lokalne były w większym stopniu rozliczane z wyników uzyskanych przez swoje szkoły, Władzom tym należy także ułatwiać wykorzystywanie wyników do monitorowania placówek. Publikacja sugeruje, aby każda gmina ułatwiała przygotowanie corocznych raportów o wynikach szkół.

Jeśli chodzi o egzaminy ogólnokrajowe, opracowane w celu monitorowania systemu edukacji i przeprowadzane na próbach reprezentatywnych uczniów, Litwa i Zjednoczone Królestwo (Szkocja) stworzyły systemy pozwalające władzom lokalnym zwiększyć rozmiary próby na swoim obszarze, aby uzyskać dane przydatne pod względem statystycznym. Lokalne władze, które zdecydowały się na taki system, otrzymują raport od władz centralnych na temat swoich względnych efektów kształcenia.

W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) i na Węgrzech wyniki egzaminów, przeprowadzanych w celu rozpoznania indywidualnych potrzeb edukacyjnych, nie są gromadzone centralnie, choć do pewnego stopnia ma to miejsce na Węgrzech. Niektóre władze lokalne – lub organy prowadzące instytucje edukacyjne na Węgrzech – wymagają od szkół przekazywania wyników uczniów do celów monitorowania. We Włoszech i w Finlandii dane na temat wyników egzaminów nie są przygotowywane centralnie dla każdego organu władz lokalnych, ale niektóre władze lokalne opracowują łączne wyniki uzyskane przez własne szkoły; we Włoszech są one wykorzystywane do ustalenia treści programów ustawicznego doskonalenia zawodowego nauczycieli i dyrektorów szkół.

Rys. 3.4: Przekazywanie wyników egzaminów ogólnokrajowych władzom lokalnym, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Źródło: Eurydice.

Dodatkowe uwagi

Dania: Informacje dotyczą ogólnokrajowych egzaminów certyfikacyjnych na koniec kształcenia obowiązkowego.

Francja: Informacje dotyczą ocen diagnostycznych w zakresie indywidualnych potrzeb edukacyjnych.

Litwa: W „ogólnokrajowych badaniach osiągnięć uczniów” informacje dotyczą wyłącznie gmin, które uczestniczą w badaniach ogólnokrajowych jako oddzielna próba badawcza. Łączne wyniki egzaminów z osiągnięć w zakresie edukacji elementarnej są dostępne dla gmin na życzenie.

Zjednoczone Królestwo (ENG): Informacje dotyczą obowiązkowych egzaminów ogólnokrajowych przeprowadzanych na koniec „2. etapu kluczowego” kształcenia obowiązkowego (rok 6.).

Zjednoczone Królestwo (NIR): Ostatnie centralne egzaminy transferowe, decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych, zostały przeprowadzone w listopadzie 2008 roku dla przyjęć w 2009 roku.

Zjednoczone Królestwo (SCT): Informacje dotyczą egzaminów ogólnokrajowych opracowanych w celu monitorowania efektów kształcenia w całym systemie (szkockie badanie osiągnięć – *Scottish Survey of Achievements*). Odnoszą się również do wyników ogólnokrajowych egzaminów certyfikacyjnych na koniec kształcenia obowiązkowego.

Norwegia: Informacje dotyczą ogólnokrajowych egzaminów monitorujących przeprowadzanych dwa razy w trakcie edukacji obowiązkowej.

3.4. Wykorzystanie wyników egzaminów przez rządy centralne lub organy władz oświatowych najwyższego szczebla

We wszystkich krajach wyniki egzaminów ogólnokrajowych przygotowywane są łącznie dla całego systemu edukacji i publikowane jako część raportu na temat jego kondycji. Dotyczy to egzaminów opracowywanych od początku w celu monitorowania systemu, a także egzaminów branżowych pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o karierze szkolnej uczniów oraz tych, które mają rozpoznawać ich indywidualne potrzeby edukacyjne. Tylko Łotwa, Luksemburg, Rumunia i Norwegia nie sporządzają rocznego raportu o stanie systemu edukacji na podstawie wyników egzaminów o istotnym znaczeniu

dla uczniów, a Dania, Irlandia i Zjednoczone Królestwo (Szkocja) nie gromadzą wyników egzaminów rozpoznających indywidualne potrzeby edukacyjne, by je uwzględnić w ogólnokrajowych raportach.

Raporty o kondycji całego systemu edukacji, oparte na wynikach egzaminów ogólnokrajowych, mogą także zawierać dane na temat jednostek regionalnych. Na przykład w Hiszpanii od 2009 roku raporty będą prezentować wyniki podzielone według wspólnot autonomicznych, porównując poziom osiągnięć w każdej z nich.

Raporty krajowe często zawierają wyniki porównawcze egzaminów z różnych okresów i analizę czynników towarzyszących, takich jak charakterystyka populacji lub cechy infrastruktury szkoły, które mogą wpływać na efektywność kształcenia uczniów. Raporty mają pomagać w kształtowaniu polityki na szczeblu krajowym lub najwyższym szczeblu odpowiedzialności oraz – w szerszym kontekście – dostarczać danych do dyskusji toczącej się w świecie edukacji. Mogą one także ułatwić rodzicom i opinii publicznej rozliczanie systemu kształcenia. Raporty są udostępniane decydom politycznym oraz różnym organom krajowym odpowiedzialnym za edukację. Mogą być publikowane w sieci przez ministrów edukacji lub agencje organizujące egzaminy ogólnokrajowe. Niektóre kraje ustaliły procedury omawiania wyników egzaminów ogólnokrajowych z różnymi podmiotami sektora edukacji oraz dotyczące późniejszego wspólnego podejmowania decyzji co do środków zaradczych.

Na przykład w Belgii (Wspólnota Flamandzka) minister edukacji organizuje pisemne konsultacje w sprawie wyników egzaminów dla nauczycieli i innych osób zaangażowanych w edukację. Zadawane pytania dotyczą wiedzy, wyjaśnień uzyskanych dzięki wynikom, stwierdzonych braków oraz obszarów, które można poprawić w przyszłości. Odpowiedzi są łączone w jednym dokumencie i przedstawiane szerokiemu gronu uczestników procesu edukacji na konferencji poświęconej jakości systemu nauczania. Wnioski z konferencji, opublikowane i przekazane wszystkim zainteresowanym, odnoszą się do działań na różnych poziomach. Mogą się skupiać na przykład na analizie celów w zakresie osiągnięć, na przygotowywaniu nowych programów, ustawicznym doskonaleniu zawodowym lub polityce ewaluacji szkół.

We Francji inicjatywa przekazywania wiadomości i organizowania konferencji na temat wyników egzaminów monitorujących może wypływać od nauczycieli, naukowców, rodziców lub związków zawodowych itp. W Słowenii krajowe centrum do spraw egzaminów organizuje coroczne seminaria, na których wszystkim nauczycielom kształcenia obowiązkowego prezentowane są wyniki egzaminów ogólnokrajowych. W Rumunii sesja prezentacyjna na temat wyników egzaminów ogólnokrajowych (4. rok nauki) odbyła się w 2007 roku, w ramach ustawicznego doskonalenia zawodowego dla wszystkich inspektorów szkół podstawowych.

W kilku krajach europejskich egzaminy ogólnokrajowe to ważny sposób zwrócenia uwagi na rozbieżności w poziomach osiągnięć uczniów i szkół, jak również na możliwe przyczyny takich różnic. W Hiszpanii wyniki egzaminów zostały uwzględnione w kilku ustawach edukacyjnych dotyczących sposobów ograniczania niepowodzeń w szkole i zmniejszania liczby uczniów przedwcześnie przerywających naukę. We Francji wyniki egzaminów monitorujących służą do regulacji polityki mającej ograniczać niepowodzenia w nauce. Stworzono ponadto *réseau ambition réussite* („strukturę ambicji i sukcesu”), wspierającą szkoły najbardziej dotknięte tym problemem. W Irlandii wyniki egzaminów ogólnokrajowych z języka angielskiego i matematyki (NAER i NAMA) są podstawą polityki wspierania uczniów z ubogich środowisk. W opublikowanej w Norwegii „Białej księdze o jakości edukacji” z czerwca 2008 roku zaproponowano, by rząd wyniki egzaminów ogólnokrajowych brał za podstawę udzielania wsparcia szkołom o słabych wynikach.

Przedmiotem reform, podjętych w związku z wynikami egzaminów ogólnokrajowych, były także inne obszary polityki edukacyjnej poszczególnych krajów, wiążące się z celami programów nauczania. Są to: zakres niektórych przedmiotów w ramach krajowego programu nauczania w Belgii (Wspólnota Flamandzka), Estonii, Rumunii, na Łotwie i Litwie; ramy czasowe poszczególnych przedmiotów w Finlandii; baza ogólnej wiedzy i kompetencji we Francji; programy ustawicznego doskonalenia zawodowego w Belgii (Wspólnota Francuska) oraz wykorzystanie środków dydaktycznych w Estonii. Stworzono ponadto plany działania w zakresie poszczególnych przedmiotów, aby poprawić ogólnokrajowy poziom efektywności kształcenia, na przykład w Portugalii, która w roku szkolnym 2006/07 uruchomiła swój program działania dotyczący matematyki i języka portugalskiego – w 2007 roku.

3.5. Badania i dyskusja

Niektóre kraje odwołują się do dyskusji lub ogólnokrajowych badań na temat niepożądanych skutków egzaminów ogólnokrajowych⁽²⁰⁾. W krajach tych egzaminy często mają istotne konsekwencje dla szkół, na przykład wyniki poszczególnych placówek są publikowane lub brane pod uwagę w ich ewaluacji. Do niezamierzonych skutków egzaminów należy poświęcanie przez nauczycieli zbyt dużej uwagi podczas lekcji treściom przedmiotów objętych egzaminami, choć egzaminy pokrywają jedynie niewielką część programu nauczania (zob. rozdział 2).

Na przykład w Danii, przeprowadzone przez Duński Instytut Ewaluacji w 2002 roku badanie wykazało, że przedmioty objęte egzaminami ogólnokrajowymi, pozwalającymi uzyskać świadectwo na koniec kształcenia obowiązkowego – a w szczególności język angielski i matematyka – uważane są za ważniejsze od innych, takich jak historia, biologia i geografia. W efekcie szkoły traktowały priorytetowo ustawiczne doskonalenie zawodowe pracowników, którzy uczyli przedmiotów uwzględnionych w egzaminach ogólnokrajowych. Natomiast w Szwecji większość nauczycieli, którzy wzięli udział w badaniu przeprowadzonym w 2004 roku przez Narodową Agencję ds. Edukacji, zadeklarowało, że nie dostosowuje nauczania do treści egzaminów. W Holandii inspektorzy zauważyli, że niektóre szkoły decydowały się nie przeprowadzać egzaminów CITO wśród słabych uczniów w ostatnim roku szkoły podstawowej, skierowanych na kształcenie wyrównawcze w kolejnym roku. Szkoły próbowały w ten sposób utrzymywać wysoką średnią ocen i chronić swój wizerunek.

W Zjednoczonym Królestwie (Anglia) egzaminy ogólnokrajowe od chwili wprowadzenia budziły wiele kontrowersji. Argumenty przemawiające na korzyść egzaminów przedstawił w 1993 roku ówczesny minister do spraw standardów szkolnych pod presją Krajowego Związku Nauczycieli (National Union of Teachers), który groził ich bojkotem. Według ministra egzaminy ogólnokrajowe wprowadzały standardy i cele, które pomogły spełnić oczekiwania szkół i nauczycieli, związane z lepszymi wynikami kształcenia uczniów. Stanowiły narzędzie wyrównywania różnic społecznych, ponieważ większość uczniów, uzyskujących pomoc na podstawie wyników egzaminów, pochodziła z ubogich środowisk. Umożliwiły także wskazanie najzdolniejszych uczniów. Przeciwnicy egzaminów ogólnokrajowych uważają, że zniechęcają one uczniów i podnoszą poziom stresu, że ich przeprowadzanie tak naprawdę nie leży w interesie uczniów ani rodziców oraz że nauka nastawiona jest na przygotowanie uczniów, by zdali egzaminy. Oprócz tego negatywnie wpływają na znaczenie oceny wystawianej przez nauczyciela, ponieważ społeczeństwo przywiązuje ogromną wagę do wyników egzaminów

⁽²⁰⁾Więcej informacji na temat wpływu egzaminów ogólnokrajowych na system edukacji można znaleźć w publikacji: Mons N., op. cit.

ogólnokrajowych na koniec każdego „etapu kluczowego”. Badanie systemu egzaminów ogólnokrajowych – przeprowadzone w 2007 roku przez Komisję Specjalną ds. Dzieci, Szkół i Rodzin (*Children, Schools and Families Select Committee*)⁽²¹⁾ – wykazało, że wielu nauczycieli przykładło nadmierną wagę do tych elementów programu nauczania, które mogły pojawić się na egzaminach, oraz zbyt koncentrowało się na uczniach, mających szansę osiągnąć ustalone przez rząd cele w zakresie efektów kształcenia.

W Zjednoczonym Królestwie (Walia i Irlandia Północna) doszło do podobnej debaty. W jej wyniku zaczęto przykładać mniejszą wagę do egzaminów ogólnokrajowych w ramach całego systemu oceniania uczniów (zob. rozdział 1). Choć w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) pozostawiono egzaminy na koniec „1. i 2. etapu kluczowego” (uczniowie w wieku 7 i 11 lat), egzaminy na „3. etapie kluczowym” (uczniowie w wieku 14 lat) od roku szkolnego 2008/09 zostały zniesione. Stworzono nową grupę ekspertów złożoną z dyrektorów i specjalistów do spraw edukacji, której zadanie polegało na doradzaniu w sprawie nowych procedur dla tej grupy wiekowej, a szczególnie na poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, czy można wprowadzić ogólnokrajowe egzaminy na próbie reprezentatywnej dla „3. etapu kluczowego”. Mimo pozostawienia egzaminów na „1. etapie kluczowym”, odgrywają one rolę pomocniczą w regulowanym prawnie procesie oceniania przez nauczycieli. Pojawiły się postulaty (ze strony niektórych związków nauczycielskich) zniesienia egzaminów na „2. etapie kluczowym”, rząd jest jednak zdecydowany nadal je wykorzystywać jako główne źródło informacji dla rodziców i ogółu społeczeństwa. Chodzi bowiem o możliwości monitorowania rok po roku efektów kształcenia w całym systemie edukacji i utrzymanie standardów kształcenia w szkołach podstawowych.

W Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) w 2000 i 2003 roku odbyły się krajowe konsultacje w sprawie egzaminów. Ujawniły one obawy rządu, społeczności akademickiej oraz szkół, dotyczące wpływu egzaminów ogólnokrajowych na sposób myślenia lokalnych władz oraz dyrektorów – wpływu, który przejawiał się w zawężeniu doświadczeń uczniów w zakresie programu i metodologii nauczania. Obawy te wzięto pod uwagę w ogólnokrajowym programie: „ocena ma służyć uczeniu się”, uruchomionym w pierwszych latach XXI wieku. Przypominał on nauczycielom, że powinni ograniczyć rolę egzaminów i traktować je jako częściowe potwierdzenie własnej sumatywnej oceny osiągnięć poszczególnych uczniów.

*

* *

⁽²¹⁾ Izba Gmin, op cit.

W blisko połowie uwzględnionych krajów można stwierdzić, że egzaminy ogólnokrajowe są ważnym elementem kształcenia uczniów, ponieważ osiągnięte wyniki mają wpływ na ich karierę szkolną. Widać jednak różnice w znaczeniu przypisywanym egzaminom w poszczególnych krajach. Przejawia się to w częstotliwości egzaminów na poziomach ISCED 1 i 2; wyniki egzaminów stanowią niekiedy jedyny czynnik wpływający na kolejny etap kariery szkolnej uczniów – lub jeden z kilku czynników wraz z pracą na lekcji lub egzaminami zewnętrznymi – oraz w konsekwencji uzyskanych wyników mogą zakwalifikować ucznia na następny poziom lub skierować go na określony rodzaj kształcenia w kolejnym etapie. Jeśli chodzi o tę ostatnią funkcję, w niektórych krajach zrezygnowano niedawno z roli pewnych egzaminów ogólnokrajowych, polegającej na kierowaniu uczniów do różnych form kształcenia, lub planuje się taki krok.

Znaczenie ogólnokrajowego egzaminowania uczniów jest znane. W polityce edukacyjnej poszczególnych krajów, na podstawie uzyskanych wyników, podejmuje się konkretne działania.

Należy zauważyć, że kraje europejskie w odmienny sposób podchodzą do procesu poprawy jakości nauczania. Niektóre z nich priorytetowo traktują ogólnokrajową analizę wyników, ponieważ przeprowadzają egzaminy na próbie reprezentatywnej lub nie rejestrują szczegółowych efektów kształcenia na poziomie lokalnym. W związku z tym reformy wprowadzone na podstawie tych wyników są realizowane na szczeblu krajowym. Wiele krajów nie tylko przygotowuje raporty ogólnokrajowe, lecz także skupia się na działaniach na poziomie lokalnym, dostarczając im danych z egzaminów, by mogli dokonać porównań, a następnie podjąć kroki naprawcze. Część z nich publikuje wyniki uzyskane na poziomie szkoły lub uwzględnia je w ewaluacji zewnętrznej, zachęcając tym samym szkoły do dalszego analizowania wyników egzaminów i pracy nad ich poprawieniem.

Na koniec warto wspomnieć, że w niektórych krajach, gdzie przeprowadzane są egzaminy o istotnym znaczeniu dla uczniów lub szkół, w dyskusjach lub badaniach zwracano uwagę na ich nieprzewidziane skutki.

NAJWAŻNIEJSZE ZAGADNIENIA

Kraje UE stosują różne formy oceniania uczniów i korzystają z wielu narzędzi oceny oraz metod o charakterze zewnętrznym lub wewnętrznym, sumującym lub kształtującym. Choć funkcja i znaczenie tych narzędzi są różne, stanowią jednak część ogólnej struktury i służą tym samym podstawowym celom, tj. pomiarowi wyników uzyskiwanych przez uczniów oraz generowaniu informacji wspomagających proces uczenia się. Najbardziej powszechnym sposobem oceniania uczniów w trakcie kształcenia obowiązkowego jest ocena ciągła, przeprowadzana przez nauczyciela. Ma ona kilka ważnych zalet. Jej wyniki trudno jednak porównać i jest to jeden z najważniejszych powodów organizowania na szczeblu krajowym egzaminów standaryzowanych. Zaspokajają one zapotrzebowanie na standaryzowane informacje o efektach kształcenia uczniów, które potwierdzają osiągnięcia i monitorują rezultaty.

Egzaminy standaryzowane są tworzone i modyfikowane w krajowych programach oraz strukturach edukacyjnych. Stały się ważnym narzędziem polityki edukacyjnej i są stosowane do pomiaru oraz monitorowania wyników kształcenia poszczególnych uczniów, szkół i systemów edukacji.

W roku szkolnym 2008/09 jedynie Belgia (Wspólnota Niemieckojęzyczna), Republika Czeska, Grecja, Zjednoczone Królestwo (Walia) i Liechtenstein nie przeprowadziły egzaminów ogólnokrajowych. Kilka innych krajów pozostaje na etapie wdrażania systemów egzaminów ogólnokrajowych (rozdział 1, rys. 1.1). Od lat 90. XX wieku egzaminy ogólnokrajowe wykorzystuje się w coraz szerszym zakresie. Można to powiązać z kilkoma równoległymi zmianami w europejskich systemach edukacji, takimi jak decentralizacja i rosnąca autonomia szkół, zasady dotyczące wyboru szkoły oraz monitorowanie jakości kształcenia. Znaczenie egzaminów ogólnokrajowych wciąż się zmienia i na przykład w Zjednoczonym Królestwie (Anglia, Walia i Irlandia Północna) odgrywają one obecnie mniej istotną rolę w systemie oceniania.

W wielu krajach Europy egzaminy ogólnokrajowe uważa się za konieczne, ponieważ pozwalają uzyskać porównywalny i standaryzowany pomiar osiągnięć w nauce. Dyskusja zwykle toczy się wokół treści, form i organizacji egzaminów oraz sposobu wykorzystania ich wyników. Kluczowym zagadnieniem jest konieczność zadbania o to, by egzaminy ogólnokrajowe były dokładne, obiektywne i opłacalne, a dzięki temu uzasadnione i odpowiednie dla danego celu. Przygotowanie takich egzaminów zwykle powierza się wyspecjalizowanej agencji publicznej, która wykonuje swoje zadania w porozumieniu z urzędnikami ministerialnymi, nauczycielami i ekspertami uniwersyteckimi. Narzędzia i procedury egzaminacyjne są regularnie analizowane. Poszukuje się metod, które zagwarantują rzetelne wyniki egzaminów, a jednocześnie pozwolą na łatwe modyfikowanie – w zależności od potrzeb – europejskich systemów edukacji.

Analiza porównawcza celów i organizacji tych egzaminów (rozdział 2) oraz wykorzystania ich wyników (rozdział 3) ujawnia znacząco różnorodność systemów egzaminów ogólnokrajowych. Można wysnuć kilka ważnych wniosków na temat europejskich wzorców i tendencji powiązanych z kwestiami politycznymi, często podnoszonymi przy okazji ogólnokrajowych dyskusji toczących się wokół zagadnienia oceniania.

Jeden czy kilka celów egzaminów ogólnokrajowych?

Obecnie polityka w zakresie egzaminów ogólnokrajowych skupia się na dwóch najważniejszych celach: pierwszy z nich, bardziej tradycyjny, to poświadczanie osiągnięć poszczególnych uczniów, natomiast drugi, coraz ważniejszy, to monitorowanie szkół lub całego systemu edukacji. W niektórych krajach organizowane są ponadto ogólnokrajowe egzaminy kształtujące - wspomagające proces uczenia się podczas lekcji (rozdział 2, rys. 2.1).

Władze oświatowe wdrażają odrębne egzaminy dla każdego z tych celów bądź też, co zdarza się częściej, wykorzystują ten sam egzamin do kilku celów. Ma to miejsce na przykład wtedy, gdy wyniki egzaminów potwierdzających osiągnięcia lub do celów kształtujących stosuje się także do monitorowania szkół lub systemu, bądź gdy wyniki egzaminów na próbie reprezentatywnej – przeprowadzane głównie w celu monitorowania całego systemu – są wysyłane z powrotem do egzaminowanych szkół, by pomóc im udoskonalić pracę.

Specjaliści w zakresie oceniania ostrzegają, że wykorzystanie jednego egzaminu do kilku celów może nie być właściwym rozwiązaniem, jeśli informacje potrzebne w każdym z obszarów nie są takie same. Może tak być, gdy system egzaminów, zaprojektowany głównie do pomiaru osiągnięć uczniów, jest również stosowany przez szkoły lub nauczycieli, by spełniać wymagania w zakresie sprawozdawczości, lub gdy ten sam egzamin ma służyć jednocześnie do celów kształtujących i sumujących.

Równowaga między zapotrzebowaniem na dane o efektach kształcenia a ryzykiem nadmiernego obciążenia egzaminami

Decydenci polityczni i specjaliści do spraw edukacji toczą dyskusje na temat równowagi między uzasadnionym zapotrzebowaniem na aktualny obraz osiągnięć uczniów a potencjalnie negatywnymi konsekwencjami egzaminów dla uczniów i nauczycieli. Rozważa się zwłaszcza wpływ egzaminów na efektywność pensum dydaktycznego, czas przeznaczony na szersze cele w zakresie programu nauczania oraz stres i motywację.

Kraje europejskie organizują egzaminy ogólnokrajowe średnio w dwóch lub trzech oddzielnych latach szkolnych w trakcie kształcenia obowiązkowego, przy czym nie zawsze wszyscy uczniowie są objęci egzaminem w danym roku. Niektóre kraje egzaminują swoich uczniów częściej lub rzadziej od przeciętnej (rozdział 2, rys. 2.2). Na przykład w Danii, na Malcie i w Zjednoczonym Królestwie (Szkocja) uczniowie mogą przystępować nawet do 10 lub 11 egzaminów ogólnokrajowych, podczas gdy w Niemczech, Holandii i Słowacji podczas kształcenia obowiązkowego jest tylko jeden taki egzamin.

W Europie przeważająca większość egzaminów ogólnokrajowych jest obowiązkowa dla wszystkich uczniów w danej kohorcie, a tam, gdzie egzaminy są fakultatywne, często i tak przystępuje do nich niemal każdy. Do tej kategorii należą egzaminy pozwalające uzyskać świadectwo lub rozpoznać indywidualne potrzeby edukacyjne. Egzaminy na próbie badawczej – wykorzystywane zwykle do celów monitorowania – są również częste. Decyzja, czy egzaminować całą kohortę, czy jedynie próbę reprezentatywną, zależy od celu danego egzaminu. Egzaminy prowadzone na całej kohorcie nadają się do potwierdzania lub certyfikacji osiągnięć poszczególnych uczniów. Egzaminy na próbie reprezentatywnej dostarczają dość rzetelnych danych do monitorowania efektów kształcenia w kraju, nie zwiększając przy tym w istotny sposób obciążenia uczniów i nauczycieli.

Wpływ na nauczanie i możliwość zawężenia programu nauczania

Egzaminy ogólnokrajowe często sprawdzają dwa podstawowe przedmioty, czyli język nauczania oraz matematykę; w niektórych krajach dochodzą jeszcze nauki ścisłe lub język obcy, albo jedno i drugie. Poza egzaminami pozwalającymi uzyskać świadectwo na koniec szkoły średniej I stopnia niewiele krajów systematycznie egzaminuje uczniów z szerszego zakresu programu nauczania. Jednym z ograniczeń wielu egzaminów ogólnokrajowych jest to, że oceniają osiągnięcia uczniów jedynie w zakresie niewielkiej części programu nauczania. Jednak kilka krajów ogłosiło plany corocznego zwiększania liczby przedmiotów objętych egzaminem, inne zaś zmieniają przedmioty objęte egzaminem w kolejnych rocznych cyklach. Niektóre kraje przyjęły podejście wyraźnie „zorientowane na kompetencje”, a inne sprawdzają określone umiejętności międzyprzedmiotowe.

Kolejnym problemem jest sposób przeciwdziałania potencjalnie niepożądanym skutkom egzaminów, takim jak tendencja do dostosowywania lub ograniczania nauczania do tych elementów programu, które podlegają egzaminom, lub przykładanie zbyt dużej wagi do umiejętności związanych wyłącznie ze zdawaniem egzaminów. Takie skutki mogą być wyraźne wtedy, gdy egzaminy mają istotne znaczenie dla uczniów, a także dla nauczycieli i szkół.

Łączenie wyników egzaminów o decydującym znaczeniu z innymi formami oceny

Większość krajów europejskich organizuje egzaminy ogólnokrajowe o istotnym znaczeniu dla uczniów, ponieważ uzyskane wyniki mają wpływ na decyzje o ich przyszłej karierze szkolnej. W większości rezultaty analizowane są w połączeniu z wynikami innych form oceniania, zwłaszcza oceny ciągłej dokonywanej przez nauczyciela oraz egzaminów wewnętrznych. Dzięki temu nauczyciele mają wpływ na decyzje dotyczące ich uczniów. Taka metoda łączy mocne strony kilku narzędzi oceniania i jest wolna od wady egzaminów ogólnokrajowych, polegającej na ukazywaniu jedynie osiągnięć uczniów w określonej chwili i tylko w niewielu obszarach.

Wykorzystanie wyników egzaminów do doskonalenia szkół i monitorowania jakości edukacji

Wyniki egzaminów ogólnokrajowych są wykorzystywane do kilku celów, w tym do monitorowania standardów, dostarczania informacji zwrotnych uczniom i rodzicom oraz do ukierunkowania działań nauczycieli. We wszystkich krajach egzaminy odgrywają istotną rolę w kształtowaniu polityki oświatowej, a ich wyniki są analizowane przy tworzeniu rozwiązań, mających zaradzić różnicom w poziomach osiągnięć, pomóc w przygotowaniu programów nauczania lub poprawić ustawiczne doskonalenie zawodowe nauczycieli.

Wiele krajów europejskich przekazuje szkołom łączne wyniki egzaminów, które umożliwiają porównanie ze średnią w kraju. Na ogół to szkoły podejmują decyzję o sposobie wykorzystania tych wyników do poprawy pracy. Jednak w 12 krajach stawiane są wymagania lub zaleca się, aby wyniki egzaminów uwzględniać w zewnętrznej i/lub wewnętrznej ewaluacji szkoły. W porównaniu z niektórymi krajami, takimi jak Stany Zjednoczone lub Kanada, wyniki egzaminów w Europie są rzadko wykorzystywane jako narzędzie sprawozdawczości, dopuszczające stosowanie sankcji i nagród oraz wpływające na decyzje alokacyjne.

Większość krajów europejskich nie publikuje łącznych wyników z egzaminów poszczególnych szkół (rozdział 3.3, rys. 3.3). W niektórych krajach prawo wyraźnie zakazuje wykorzystywania wyników do tworzenia porównawczych tabeli ligowych szkół lub rankingów, ponieważ zwykle nie poprawia to oferowanego kształcenia. Jedynie w Zjednoczonym Królestwie (Anglia) publikacji szkolnych wyników egzaminów towarzyszy dowolność w wyborze szkoły przez rodziców; te dwa czynniki mają największe szanse wzmocnić wpływ egzaminów na praktykę szkolną. W pozostałej części Europy najpopularniejszy model to wykorzystanie wyników egzaminów jako podstawy do doskonalenia szkół, choć wyniki te nie są publikowane ani uwzględniane w zewnętrznej ewaluacji szkoły.

*

* *

Podsumowując, analiza porównawcza i przegląd prowadzonych obecnie dyskusji na temat egzaminów ogólnokrajowych wykazuje, że kraje europejskie dokonują różnorodnych wyborów, jeśli chodzi o rolę egzaminów w mierzeniu efektywności kształcenia uczniów, jakości pracy szkół i funkcjonowania całego systemu. Ich decyzje polityczne przejawiają się bezpośrednio w różnicach między takimi parametrami, jak częstotliwość, liczba uwzględnionych przedmiotów, udział całej kohorty lub jedynie próby reprezentatywnej oraz sposoby wykorzystania wyników egzaminów. Poglądy dotyczące egzaminów ogólnokrajowych wciąż się zmieniają, a debata o funkcji takiego rozwiązania trwa, podczas gdy niektóre kraje kończą pełne wdrażanie systemów egzaminacyjnych, inne oceniają swoje dotychczasowe doświadczenia, a jeszcze inne dopiero rozważają możliwość wprowadzenia egzaminów ogólnokrajowych. Ogólnie rzecz biorąc, w opracowaniu podkreślono kluczowe aspekty egzaminów, a kraje mogą skorzystać z doświadczenia innych. Z przeglądu literatury⁽²²⁾ wynika, że wpływ egzaminów ogólnokrajowych na wyniki kształcenia uczniów i pracę szkół oraz na ogólną jakość procesu uczenia się, a także na koszty egzaminów, pozostaje obszarem wymagającym dalszych informacji i badań.

⁽²²⁾ Nathalie Mons, *Theoretical and Real Effects of Standardised Assessment* (Teoretyczne i rzeczywiste konsekwencje oceny standaryzowanej), sierpień 2009.

GLOSARIUSZ

Kody krajów

EU-27	Unia Europejska
BE	Belgia
BE fr	Belgia – Wspólnota Francuska
BE de	Belgia – Wspólnota Niemieckojęzyczna
BE nl	Belgia – Wspólnota Flamandzka
BG	Bulgaria
CZ	Republika Czeska
DK	Dania
DE	Niemcy
EE	Estonia
IE	Irlandia
EL	Grecja
ES	Hiszpania
FR	Francja
IT	Włochy
CY	Cypr
LV	Łotwa
LT	Litwa
LU	Luksemburg
HU	Węgry
MT	Malta

NL	Holandia
AT	Austria
PL	Polska
PT	Portugalia
RO	Rumunia
SI	Słowenia
SK	Słowacja
FI	Finlandia
SE	Szwecja
UK	Zjednoczone Królestwo
UK-ENG	Anglia
UK-WLS	Walia
UK-NIR	Irlandia Północna
UK-SCT	Szkocja
Kraje EFTA/EEA	Trzy kraje Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu, które należą do Europejskiego Obszaru Gospodarczego:
IS	Islandia
LI	Liechtenstein
NO	Norwegia

Kod statystyczny

: Brak danych

Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Wykształcenia (ISCED 1997)

Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Wykształcenia (ISCED) to narzędzie, które pozwala opracowywać statystyki dotyczące edukacji w skali międzynarodowej. Uwzględnia dwie zmienne w klasyfikacjach: poziomy i rodzaje kształcenia wraz z uzupełniającym podziałem według orientacji ogólnej/zawodowej/przedzawodowej oraz wybór edukacji/ryнку pracy. Obecna wersja, ISCED 97⁽²³⁾, rozróżnia siedem poziomów kształcenia (od ISCED 0 do ISCED 6). Opierając się na podejściu empirycznym, ISCED przyjmuje, że istnieją pewne kryteria, które pomagają przyporządkować programy kształcenia do określonych poziomów. Zależnie od poziomu i rodzaju kształcenia należy ustalić hierarchię ważności kryteriów głównych i pobocznych (typowe kwalifikacje początkowe, minimalne wymagania początkowe, minimalny wiek, kwalifikacje kadry itp.). Wyróżnia się następujące poziomy:

ISCED 0: Edukacja przedszkolna

ISCED 1: Szkolnictwo podstawowe

ISCED 2: Szkolnictwo średnie I stopnia

ISCED 3: Szkolnictwo średnie II stopnia

ISCED 4: Szkolnictwo policealne

ISCED 5: Szkolnictwo wyższe (pierwszy etap)

ISCED 6: Szkolnictwo wyższe (drugi etap)

Niniejsze opracowanie uwzględnia wyłącznie poziomy ISCED 1 i 2. Szczegóły przedstawiono poniżej:

ISCED 1: Szkolnictwo podstawowe

Kształcenie na tym poziomie rozpoczyna się zwykle w wieku od 5 do 7 lat; jest obowiązkowe we wszystkich krajach i trwa na ogół od czterech do sześciu lat.

ISCED 2: Szkolnictwo średnie I stopnia

Kształcenie na tym poziomie to kontynuacja poziomu podstawowego, choć nauczanie zazwyczaj w większym stopniu koncentruje się na poszczególnych przedmiotach. Zakończenie nauki na tym poziomie zwykle zbiega się z końcem kształcenia obowiązkowego.

⁽²³⁾ http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/isced/ISCED_A.pdf

BIBLIOGRAFIA

Black, Paul; Wiliam, Dylan, *Assessment for Learning: Beyond the Black Box* (Ocena służąca uczeniu się. Poza czarną skrzynką), Assessment Reform Group, University of Cambridge, 1999.

European Network of Policy Makers for the Evaluation of Education System (Europejska Sieć Decydentów ds. Oceny Systemów Edukacyjnych), *External Assessment in the European Countries, synoptic table* (Ocena zewnętrzna w krajach europejskich, tabela podsumowująca), 2009, dokument niepublikowany.

Eurydice, *School Autonomy in Europe: Policies and Measures* (Autonomia szkół w Europie – strategie i działania), Eurydice, Bruksela 2007.

Eurydice, *Levels of Autonomy and Responsibilities of Teachers in Europe* (Zakres autonomii i odpowiedzialności nauczycieli w Europie), Eurydice, Bruksela 2008.

Harlen, W., *Assessment of Learning* (Ocena uczenia się), Sage Publications LDT, Londyn 2007.

Izba Gmin, Children, Schools and Families Committee (Komisja ds. Dzieci, Szkół i Rodzin), *Testing and Assessment* (Egzaminy i ocenianie), trzeci raport z sesji 2007-2008, Londyn.

Mons, Nathalie, *Theoretical and Real Effects of Standardised Assessment, literature review* (Teoretyczne i rzeczywiste konsekwencje oceny standaryzowanej, przegląd literatury), 2009.

National Council for Curriculum and Assessment (Krajowa Rada ds. Programu Nauczania i Oceniania), *Supporting Assessment in Schools* (Wspieranie procesu oceniania w szkołach), *Standardised Testing in Compulsory Schooling* (Standaryzowane egzaminy w szkolnictwie obowiązkowym), Dublin 2005.

Newton, Paul E., *Evaluating assessment systems* (Ewaluacja systemów oceniania), Qualification and Curriculum Authority (Urząd ds. Kwalifikacji i Programu Nauczania), dok. 1 – czerwiec 2007.
http://www.qcda.gov.uk/libraryAssets/media/Evaluating_Assessment_Systems1.pdf

OECD, *Formative Assessment – Improving Learning in Secondary Classrooms* (Ocena formatywna – poprawa procesu uczenia się w klasach szkoły średniej), OECD, Paryż 2005.

Qualifications and Curriculum Authority (Urząd ds. Kwalifikacji i Programu Nauczania), *Compulsory Assessment Systems in the INCA countries: Thematic Probe* (Obowiązkowe systemy oceny w krajach INCA – analiza tematu), NFER, Londyn, maj 2007.
http://www.inca.org.uk/pdf/Compulsory_assessment_systems.pdf

Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006) [w:] *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L394 z 30.12.2006, str. 10-18, Urząd Publikacji, Luksemburg.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>

Thélot, C., *Evaluer l'Ecole. Études 2002/10*, 2002, t. 397, str. 323-334.
http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=ETU&ID_NUMPUBLIE=ETU_974&ID_ARTICLE=ETU_974_0323

UNESCO, *International Standard Classification of Education (ISCED 1997)*, (Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Wykształcenia (ISCED 1997)), Paryż 1997.
http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm

SPIS RYSUNKÓW

Rys. 1.1: Rok pierwszego pełnego wdrożenia egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2	18
Rys. 2.1: Główne cele egzaminów standaryzowanych na szczeblu krajowym, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	25
Rys. 2.2: Liczba i rodzaj egzaminów ogólnokrajowych oraz lata nauki, w których są przeprowadzane, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	27
Rys. 2.3: Liczba przedmiotów objętych egzaminami ogólnokrajowymi, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	30
Rys. 2.4: Standaryzacja pytań egzaminacyjnych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	34
Rys. 2.5: Zastosowanie ICT w egzaminach ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	37
Rys. 2.6: Udział uczniów mających specjalne potrzeby edukacyjne w egzaminach ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	39
Rys. 2.7: Organy odpowiedzialne za przygotowywanie egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	42
Rys. 2.8: Osoby odpowiedzialne za przeprowadzanie egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	45
Rys. 2.9: Osoby odpowiedzialne za ocenianie egzaminów ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	46
Rys. 3.1: Jak wyniki egzaminów ogólnokrajowych wpływają na decyzje dotyczące kariery szkolnej uczniów, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	50
Rys. 3.2: Wykorzystanie wyników egzaminów w ewaluacji szkoły, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	54
Rys. 3.3: Publikacja indywidualnych wyników szkół w egzaminach ogólnokrajowych, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	56
Rys. 3.4: Przekazywanie wyników egzaminów ogólnokrajowych władzom lokalnym, poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09	58

Wybrane parametry egzaminów ogólnokrajowych – tabele krajowe Poziomy ISCED 1 i 2, rok szkolny 2008/09

Belgia (Wspólnota Francuska)

Belgia (Wspólnota Francuska)		Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Évaluation externe des acquis des élèves de l'enseignement obligatoire (Zewnętrzna ocena osiągnięć uczniów w zakresie kształcenia obowiązkowego)</i> ⁽²⁴⁾	Egzamin ogólnokrajowy 2: <i>Épreuve externe commune</i>
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych		Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	1 i 2		1
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - dostarczenie nauczycielom informacji na temat poziomu osiągnięć ich uczniów w odniesieniu do przyjętych celów oraz ogólnych wyników uczniów we Wspólnocie Francuskiej, jak również wyników w określonym regionie geograficznym - informowanie organów władz oświatowych i wszystkich uczestników o osiągnięciach uczniów w systemie edukacji <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - publikacja „wyników i komentarzy” zawierających średnie wyniki uzyskane we Wspólnocie Francuskiej (lecz bez wyników poszczególnych szkół) - szkoły przeprowadzają analizę celem ustalenia i wdrożenia strategii poprawy wyników - jednostki do spraw inspekcji i działań pedagogicznych opierają się na wynikach, oceniając poziom kształcenia i działań pedagogicznych - komisja do spraw monitorowania systemu edukacji przedstawia rządowi notatkę, która, jeśli to konieczne, zawiera zalecenia dotyczące poprawy wyników 	<p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - certyfikacja uczniów na zakończenie edukacji podstawowej (lecz w przypadku niepowodzenia szkoła może wystawić świadectwo na podstawie wcześniejszych wyników ucznia oraz raportu dodatkowego sporządzonego przez nauczyciela szkoły podstawowej w 6. roku) 	
Grupa docelowa	Wszyscy uczniowie szkół podstawowych w 2. roku (wiek 7 lat) i 5. roku (wiek 10 lat) oraz uczniowie w 2. roku szkoły średniej (wiek 13 lat).		Wszyscy uczniowie szkoły podstawowej w 6. roku oraz uczniowie w pierwszym roku podziału na grupy w szkole średniej
Przedmioty objęte egzaminami	Cykl trzyletni – 2008/09: nauki ścisłe, historia i geografia (przeniesione na rok szkolny 2009/10); 2009/10: czytanie, umiejętność pisania i języki obce (w 6. roku szkoły podstawowej); 2010/11: matematyka i języki obce (2. rok szkoły średniej)		Język francuski, świadomość/wstęp do nauk ścisłych oraz świadomość/szkolenie w zakresie historii i geografii

⁽²⁴⁾ Te egzaminy przełożono na rok szkolny 2009/10.

Belgia (Wspólnota Niemieckojęzyczna)

BE de	Brak egzaminów ogólnokrajowych na poziomach ISCED 1 i 2 w roku szkolnym 2008/09
-------	---

Belgia (Wspólnota Flamandzka)

BE nl	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Periodieke Peilingen</i> (Okresowy egzamin ogólnokrajowy)
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji
Poziom ISCED	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie systemu edukacji - informowanie szkół uczestniczących w egzaminie - zapewnienie wszystkim szkołom możliwości uczenia się <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - pisemne konsultacje w sprawie wyników ze wszystkimi partnerami edukacji, będące punktem wyjścia corocznej konferencji, której efektem jest publikacja zaleceń dla wszystkich zaangażowanych stron, aby poprawić jakość flamandzkiej edukacji - działania w zakresie polityki, takie jak analiza programu nauczania - informacje zwrotne dla szkół objętych badaniami, które mogą zostać wykorzystane w autoewaluacji - dla szkół, które nie biorą udziału w badaniu, dostępne są równoległe wersje egzaminu ogólnokrajowego i podobne informacje zwrotne, aby szkoły te również mogły wykorzystać je w autoewaluacji
Grupa docelowa	Wszyscy uczniowie w 6. roku (wiek 12 lat) szkół objętych próbą reprezentatywną oraz klasy wchodzące w skład próby reprezentatywnej w roku 8. (wiek 14 lat) wśród wybranych szkół
Przedmioty objęte egzaminami	O przedmiotach objętych egzaminem w danym roku decyduje rząd. W roku szkolnym 2008/09 uczniowie zarówno roku 6., jak i 8. przystępują do egzaminu z matematyki. W roku szkolnym 2009/10 na koniec poziomu ISCED 1 (rok 6.) odbędzie się egzamin z „ nauk o środowisku: czasu, przestrzeni, społeczeństwa i wykorzystania źródeł informacji”.

Bułgaria

BG	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Vunshno ocenavane</i> (Egzamin zewnętrzny): - koniec roku 4. (koniec kształcenia podstawowego), rok 5. i 6. - koniec roku 7. (koniec edukacji elementarnej, do celów certyfikacji), wprowadzany od roku szkolnego 2009/10
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji
Poziom ISCED	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - rejestracja efektów kształcenia w kontekście centralnych wymagań edukacyjnych i programów nauczania - przygotowanie programów krajowych i wprowadzanie koniecznych zmian politycznych <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyniki egzaminów stanowią część oceny ciągłej w drugim semestrze danego roku szkolnego - wyciąganie wniosków na temat tendencji w edukacji i jej stanu (monitorowanie efektów kształcenia uczniów w ciągu kilku kolejnych lat i coroczne porównywanie efektów kształcenia w analogicznych latach szkolnych); takie wnioski pomagają decydom politycznym na wszystkich szczeblach zaplanować w razie potrzeby odpowiednie działania - porównywanie efektów kształcenia z krajowymi wymaganiami w zakresie edukacji
Grupa docelowa	Wszyscy uczniowie w 4., 5. i 6. roku
Przedmioty objęte egzaminami	<ul style="list-style-type: none"> - rok 4.: literatura i język bułgarski, matematyka, człowiek i przyroda oraz człowiek i społeczeństwo - rok 5. i 6.: literatura i język bułgarski, matematyka, człowiek i przyroda, historia, geografia i język obcy

Republika Czeska

CZ Brak egzaminów ogólnokrajowych na poziomach ISCED 1 i 2 w roku szkolnym 2008/09

Dania

Egzamin ogólnokrajowy 1:		Egzamin ogólnokrajowy 2:	
DK	De nationale test (Egzamin ogólnokrajowy – pełne wdrożenie w 2010 roku)	DK	Folkeskolens afgangsprøve (Egzamin końcowy Folkeskole ⁽²⁵⁾)
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych	Główny cel	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	1 i 2	Poziom ISCED	2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie osiągnięć i dostarczanie nauczycielom informacji do wykorzystania przy planowaniu działań dydaktycznych, aby dostosować się do potrzeb poszczególnych uczniów - dostarczenie kompleksowych informacji zwrotnych szkołom, uczniom i rodzicom 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - udokumentowanie stopnia, w jakim uczniowie spełniają wymagania przewidziane w regulacjach dotyczących programu <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - certyfikacja - egzamin nie ma wpływu na dostęp do kształcenia na poziomie ISCED 3 	
Grupa docelowa	Od 2. do 8. roku; obowiązkowy dla uczniów w Folkeskole	Grupa docelowa	Obowiązkowy dla każdego ucznia na koniec 9. roku Folkeskole
Przedmioty objęte egzaminami	12 egzaminów z 7 przedmiotów; obowiązkowych jest 10 egzaminów: język duński/czytanie w roku 2., 4., 6. i 8., matematyka w roku 3. i 6., język angielski w roku 7., biologia, fizyka/chemia i geografia w roku 8. Dodatkowo dwa fakultatywne egzaminy z duńskiego jako drugiego języka w 5. i 7. roku	Przedmioty obowiązkowe: język duński (pisemny i ustny), matematyka (pisemny), język angielski (ustny), fizyka/chemia (ustny) oraz jeden egzamin z nauk humanistycznych i jeden ze ścisłych	<p>Dodatkowo uczeń może przystąpić do egzaminów z przedmiotów fakultatywnych (z języka niemieckiego, francuskiego, haftu, obróbki drewna lub z prowadzenia gospodarstwa domowego – trzy ostatnie egzaminy można zdawać na koniec 8. roku na podstawie decyzji dyrektora szkoły)</p>

⁽²⁵⁾ Na koniec nieobowiązkowego 10. roku organizowany jest fakultatywny egzamin końcowy (10.-klassens-prøve), podobny do egzaminu ogólnokrajowego, lecz o wyższych wymaganiach akademickich. Obejmuje on jeden lub kilka spośród następujących przedmiotów: język duński, matematyka, język angielski, język niemiecki/francuski oraz nauki ścisłe. Ponadto uczniowie mogą przystąpić do jednego lub kilku egzaminów roku 9. (z języka duńskiego, matematyki, języka angielskiego lub nauk ścisłych) bądź wybrać kombinację egzaminów roku 9. i 10.

Niemcy

Egzamin ogólnokrajowy 1:	
DE	<i>Hauptschulabschluss</i> (Świadectwo ukończenia <i>Hauptschule</i> – na koniec 9. roku) / <i>Realschulabschluss</i> (Świadectwo ukończenia <i>Realschule</i> – na koniec 10. roku)
Główny cel	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie jakości i wspieranie rozwoju szkół oraz praktyk pedagogicznych - ewaluacja wewnętrzna i zewnętrzna <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - potwierdzenie, że uczeń osiągnął cele kształcenia ogólnodostępnego - certyfikacja - pomoc w ocenianiu i/lub promocji na następnym etapie kształcenia - wyniki są dostarczane lokalnym władzom nadzorującym szkoły i Ministerstwu Edukacji landu w formie łączonej, wraz ze wskaźnikami porównującymi tendencje w czasie
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów na koniec 9. roku, jeśli chcą opuścić szkołę na koniec tego roku szkolnego Jeśli pragną kontynuować naukę w roku 10., egzamin jest obowiązkowy na koniec roku 10.
Przedmioty objęte egzaminami	Obowiązkowe przedmioty objęte egzaminem to: język niemiecki, matematyka oraz pierwszy język obcy (najczęściej angielski, rzadziej francuski) W Badenii-Wirtembergii uczniowie muszą zdać dodatkowy egzamin projektowy z określonego tematu

Estonia

EE	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Tasemetöö</i> (Egzamin standaryzowany)	Egzamin ogólnokrajowy 2: <i>Põhikooll lõpuksam</i> (Egzamin końcowy szkoły elementarnej / kształcenia obowiązkowego)
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	Jednolita struktura (poziom ISCED 1)	Jednolita struktura (poziom ISCED 2)
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ocena efektów kształcenia na koniec określonych etapów - porównanie wyników różnych szkół - pomoc w podejmowaniu decyzji dotyczących rozwoju programu nauczania, opracowywania materiałów dydaktycznych oraz doskonalenia zawodowego nauczycieli <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - brak wytycznych co do sposobu wykorzystania, ale wyniki są uwzględniane w trakcie ewaluacji wewnętrznej w połączeniu z wynikami oceny kształtującej, wykorzystywanymi do wystawienia ocen na koniec roku - wyniki egzaminu na koniec 9. roku są analizowane w skali kraju na podstawie próby badawczej (10-15%) kohorty w przypadku przedmiotów obowiązkowych oraz na podstawie całej kohorty w przypadku przedmiotu fakultatywnego 	
Grupa docelowa	Koniec 3. roku (wiek 10 lat) oraz koniec 6. roku (wiek 13 lat), próba badawcza uczniów	Koniec 9. roku (wiek 16 lat); obowiązkowy dla wszystkich uczniów
Przedmioty objęte egzaminami	3. rok: estoński/rosyjski jako język ojczysty oraz matematyka 6. rok: estoński/rosyjski jako język ojczysty, matematyka oraz przedmiot zmieniany każdego roku	<p>Uczniowie muszą przystąpić do trzech egzaminów: dwa dotyczą przedmiotów obowiązkowych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - literatura i język estoński w estońskich szkołach średnich oraz estoński jako drugi język w rosyjskich szkołach średnich - matematyka <p>Jeden dotyczy przedmiotu fakultatywnego: do wyboru literatura i język rosyjski w rosyjskich szkołach średnich; angielski, francuski, niemiecki lub rosyjski jako język obcy, biologia, geografia, chemia, fizyka, historia i nauki społeczne</p>

Irlandia

Egzamin ogólnokrajowy 1:		Egzamin ogólnokrajowy 2:		Egzamin ogólnokrajowy 3:	
IE	<i>Standardised testing in English reading and mathematics</i> (Egzaminy standaryzowane z czytania w języku angielskim i z matematyki)	<i>National Assessment of English Reading – NAER</i> (Krajowa ocena umiejętności czytania w języku angielskim) <i>National Assessment of Mathematical Achievement – NAMA</i> (Krajowa ocena osiągnięć w matematyce)	<i>Junior Certificate</i> (Świadectwo junior certificate)		
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów		
Poziom ISCED	1	1	2		
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie nauczycieli w podejmowaniu bardziej świadomych decyzji dotyczących procesu nauczania i uczenia się - informowanie rodziców o postępach uczniów - wskazywanie uczniów, którzy mogą wymagać wsparcia 	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ustalenie bieżących standardów w czytaniu/matematyce - porównywanie wyników z poprzednimi egzaminami NAER/NAMA - dostarczanie danych pomocnych przy analizie i tworzeniu polityki oraz alokacji zasobów (NAER) - sprawdzanie zmian w nauczaniu i ocenianiu od chwili wprowadzenia programu nauczania dla szkół podstawowych (NAMA) - badanie czynników związanych ze szkołą, nauczycielami i środowiskiem domowym, które mogą wpływać na standardy w czytaniu/matematyce - przygotowanie podstawy, do której będzie można porównywać wyniki w przyszłości (NAER) - przygotowanie zaleceń dotyczących nauczania i oceniania (NAMA) 	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ocenianie postępów uczniów w zakresie szerokiej grupy przedmiotów uwzględnionych w programie nauczania - punkt odniesienia jako pierwszy egzamin ogólnokrajowy dla uczniów na etapie kształcenia ponadpodstawowego - ustalenie planów uczniów na kolejnym etapie edukacji ponadpodstawowej - tworzenie szerokiej i rzetelnej dokumentacji postępów uczniów i ich osiągnięć na tym etapie 		

IE	Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 2:	Egzamin ogólnokrajowy 3:
		<p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzenie polityki - monitorowanie standardów - wskazywanie korelatów osiągnięć - wprowadzanie realistycznych standardów - wspieranie sprawozdawczości - zwiększanie świadomości wśród ogółu - kierowanie działaniami nauczycieli 	<p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - certyfikacja - na szczeblu ponadpodstawowym wyniki egzaminów ogólnokrajowych stanowią źródło danych dla doradców i decydentów politycznych w Ministerstwie Edukacji i Nauki oraz badaczy - wyniki są także wykorzystywane przez szkoły i uczniów jako podstawa wyboru przedmiotów w drugim cyklu szkoły średniej (<i>senior cycle</i>)
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów na koniec I klasy lub na początku II klasy (wiek 6-7 lat) oraz na koniec IV klasy LUB na początku V klasy (wiek 10-11 lat)	Uczniowie II klasy (tj. 4. rok szkoły podstawowej) oraz VI klasy (8. i ostatni rok szkoły podstawowej) Próba badawcza uczniów	Na koniec 3. roku kształcenia ponadpodstawowego Obowiązkowy dla wszystkich uczniów
Przedmioty objęte egzaminami	Czytanie w języku angielskim, matematyka	NAER: czytanie w języku angielskim NAMA: matematyka	<p><u>Podstawowe przedmioty obowiązkowe:</u> język irlandzki, język angielski, matematyka, wychowanie obywatelskie z wiedzą o społeczeństwie i polityce (<i>civic, social and political education – CSPE</i>)</p> <p>Inne przedmioty: greka klasyczna; wychowanie artystyczne, prace ręczne i projektowanie; zarządzanie; filologia klasyczna; nauki o środowisku i społeczeństwie (<i>environmental and social studies – ESS</i>); język francuski; geografia; język niemiecki; filologia hebrajska; historia; prowadzenie gospodarstwa domowego; język włoski; język łaciński; obróbka drewna; obróbka metalu; wychowanie muzyczne; edukacja religijna; nauki ścisłe; język hiszpański; rysunek techniczny; technika</p>

Grecja

EL

Brak egzaminów ogólnokrajowych na poziomach ISCED 1 i 2 w roku szkolnym 2008/09

Hiszpania

ES	Egzamin ogólnokrajowy 1 ⁽²⁶⁾ :	
	<i>Evaluaciones Generales de Diagnóstico</i> (Ogólna ocena diagnostyczna; egzaminy przeprowadzane na szczeblu krajowym)	
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	
Poziom ISCED	1 i 2	
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - dostarczenie reprezentatywnych danych na temat szkół i uczniów na szczeblu wspólnot autonomicznych i kraju <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - stanowi podstawę analiz i działań naprawczych zależnie od uzyskanych wyników 	
Grupa docelowa	Próby badawcze uczniów w 4. roku kształcenia podstawowego (od roku szkolnego 2008/09) oraz w 2. roku szkoły średniej I stopnia (od roku szkolnego 2009/10), przeprowadzane na koniec roku szkolnego	
Przedmioty objęte egzaminami	Celem jest cykliczna ewaluacja ośmiu kluczowych kompetencji. W roku szkolnym 2008/09 w 4. roku szkoły podstawowej oceniane są kompetencje komunikacji językowej, kompetencje matematyczne, wiedza i interakcja ze światem fizycznym oraz kompetencje społeczne i obywatelskie. W 2009/10 roku te same kompetencje będą oceniane w 2. roku szkoły średniej. Kalendarz na kolejne lata aż do zamknięcia cyklu będzie ustalany przez władze Instytutu Ewaluacji.	

⁽²⁶⁾ Ponadto wszystkie wspólnoty autonomiczne będą przeprowadzały wśród wszystkich uczniów egzaminy w tych samych latach nauki, w 4. roku szkoły podstawowej (od roku 2008/09) oraz w 2. roku szkoły średniej I stopnia (od roku szkolnego 2009/10), aby zbierać dane o każdym uczniu i szkole. Informacje te będą wykorzystywane, aby pomóc szkołom poprawić jakość oferowanego kształcenia oraz informować rodziców oraz środowisko pedagogiczne. O planie egzaminów sprawdzających osiem kluczowych kompetencji będą decydowały poszczególne wspólnoty autonomiczne. Większość wspólnot będzie co roku oceniać kompetencje komunikacji językowej i kompetencje matematyczne. W niektórych przypadkach wszystkie kluczowe kompetencje będą oceniane w tym samym roku.

Francja ⁽²⁷⁾

FR	Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 2:	Egzamin ogólnokrajowy 3:
	Cycle des évaluations bilans en fin d'école et en fin de collège (Cykl ocen monitorujących na koniec szkoły podstawowej i średniej I stopnia)	Évaluations-bilans des compétences de base en français et en mathématiques en fin d'école et en fin de collège (Ocena podstawowych kompetencji w języku francuskim i matematyce na koniec szkoły podstawowej i średniej I stopnia)	Évaluations-diagnostiques (System ocen diagnostycznych)
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych
Poziom ISCED	1 i 2	1 i 2	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie systemu edukacji na szczeblu krajowym - przygotowanie obiektywnego raportu na temat kompetencji i wiedzy uczniów w zakresie podstawowych przedmiotów <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - regulowanie polityki edukacyjnej na poziomie kraju, zwłaszcza w stosunku do zawartości programu nauczania, definicji <i>socles de compétences</i> (progów kompetencji), trybu programów akademickich, organizacji pedagogicznych oraz określonych populacji szkolnych 	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie systemu edukacji na szczeblu krajowym - przygotowanie obiektywnego raportu na temat podstawowych kompetencji w zakresie języka francuskiego i matematyki <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - regulowanie polityki edukacyjnej na poziomie kraju, zwłaszcza w stosunku do zawartości programu nauczania, definicji <i>socles de compétences</i> (progów kompetencji), trybu programów akademickich, organizacji pedagogicznych oraz określonych populacji szkolnych 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - określenie poziomu osiągnięć ucznia lub klasy (mocne i słabe strony) <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - nauczyciele podejmują niezbędne działania, by pomóc uczniom w procesie uczenia się z uwzględnieniem różnorodności w klasach i odmiennego tempa nauki

⁽²⁷⁾ Pisemny egzamin o treści standaryzowanej na szczeblu krajowym jest organizowany z kilku przedmiotów i pozwala uzyskać świadectwo państwowe (*brève*) na koniec szkoły średniej I stopnia. Mimo centralnych procedur przeprowadzania i oceniania tego egzaminu nie można go uznać za formę egzaminu standaryzowanego na szczeblu krajowym z powodu szerokiego zakresu stosowanych przy jego ocenianiu i interpretacji wyników.

FR	Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 2:	Egzamin ogólnokrajowy 3:
Grupa docelowa	Próba reprezentatywna szkół (publicznych i prywatnych), klas i uczniów na koniec szkoły podstawowej (wiek 10-11 lat) oraz kształcenia obowiązkowego (wiek 14-15 lat)	W środku roku szkolnego próba reprezentatywna szkół (publicznych i prywatnych), klas i uczniów na koniec szkoły podstawowej (wiek 10-11 lat) oraz kształcenia obowiązkowego (wiek 14-15 lat)	Fakultatywny dla uczniów CE2 (szkoły podstawowej); obowiązkowy dla uczniów rozpoczynających pierwszy rok szkoły średniej I stopnia
Przedmioty objęte egzaminami	Rotacja wszystkich przedmiotów wykładanych na poziomach ISCED 1 i 2 (z wyjątkiem wychowania artystycznego i fizycznego) w pięcioletnim cyklu: w 1. roku uczniowie są egzaminowani z języka francuskiego, w 2. roku z języków obcych (angielski, niemiecki i hiszpański), w 3. roku z wychowania obywatelskiego i życia w społeczeństwie, w 4. roku z nauk o życiu i ziemi, a w 5. roku z matematyki	Język francuski i matematyka	Język francuski i matematyka

Wfochy

IT	Egzamin ogólnokrajowy 1:
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji (w 2. i 5. roku szkoły podstawowej i w 1. roku szkoły średniej) Podejmowanie decyzji o karierze szkolnej uczniów (dla uczniów szkoły średniej I stopnia w 3. roku)
Poziom ISCED	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - badanie osiągnięć uczniów na początku i na końcu różnych etapów kształcenia, aby zmierzyć wartość dodaną szkół w zakresie podnoszenia poziomu uczniów <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - w ramach egzaminu centralnego dla uczniów szkół średnich I stopnia w 3. roku, do celów certyfikacji - wykorzystanie wyników egzaminów ogólnokrajowych nie zostało jeszcze prawnie określone. Obecnie Ministerstwo Edukacji sugeruje następujące sposoby wykorzystania wyników egzaminów ogólnokrajowych: <ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie osiągnięć uczniów na początku i na końcu edukacji w danej szkole, również pod kątem wartości dodanej każdej szkoły - ewaluacja dydaktyki szkoły - ocena nauczycieli - Narodowy Instytut Ewaluacji Systemów Edukacji (<i>National Institute for the Evaluation of Educational Systems – INVALSI</i>), który przygotowuje egzaminy ogólnokrajowe, posługuje się nim, by promować wykorzystanie wyników egzaminów ogólnokrajowych do poprawy strategii pozwalających podnosić poziom uczniów - władze lokalne na szczeblu regionu i prowincji wykorzystują łączone wyniki egzaminów ogólnokrajowych do promowania szkoleń i rozwoju

IT	Egzamin ogólnokrajowy 1: zawodowego wśród dyrekcji szkół i nauczycieli - poczynając od egzaminu centralnego w roku szkolnym 2008/09, egzaminy ogólnokrajowe będą musiały dostarczać informacji na temat osiągnięć uczniów spoza kraju w egzaminach końcowych zwłaszcza w zakresie umiejętności językowych
Grupa docelowa	Uczniowie szkoły podstawowej w 2. i 5. roku oraz uczniowie szkoły średniej I stopnia w roku 1. i 3. (średni wiek to odpowiednio 8, 11, 12 i 14 lat) Egzaminy są obowiązkowe dla 3. roku szkoły średniej I stopnia; egzaminy w 2. i 5. roku szkoły podstawowej oraz w 1. roku szkoły średniej I stopnia odbywają się na probie reprezentatywnej
Przedmioty objęte egzaminami	Język włoski i matematyka Od roku szkolnego 2010/11 włączone zostaną nauki ścisłe i język angielski

Cypr

CY	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Dokimia gia diagnosi provlimaton alfavitismou</i> (Egzamin diagnozujący problemy z umiejętnością czytania i pisania)
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych
Poziom ISCED	1
Cele i sposoby wykorzystania	<u>Cel:</u> - wskazanie uczniów zagrożonych analfabetyzmem funkcjonalnym <u>Sposób wykorzystania:</u> - zapewnienie dodatkowego wsparcia uczniom zagrożonym analfabetyzmem funkcjonalnym zgodnie ze specjalnie opracowanymi programami
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 6. roku (rozszerzenie egzaminu na rok 2. i 9. znajduje się obecnie w fazie pilotażowej)
Przedmioty objęte egzaminami	Język nowogrecki i matematyka

Łotwa

Egzamin ogólnokrajowy 1:	
LV	<i>Valsts pārbaudes darbs</i> (Egzamin ogólnokrajowy) obejmujący <i>leskaite</i> (sprawdzian) i <i>eksāmens</i> (egzamin)
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji (egzaminy na koniec 3. i 6. roku) Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów (egzamin na koniec 9. roku)
Poziom ISCED	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ocena jakości edukacji - pomiar poziomu uzyskanej wiedzy i umiejętności każdego ucznia w zakresie określonych przedmiotów <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyniki egzaminów ogólnokrajowych są wykorzystywane do wystawiania ocen i do celów certyfikacji - szkoły mogą wykorzystywać dane do ewaluacji oferowanego przez siebie kształcenia - Centrum Przygotowywania Programu Nauczania i Egzaminów, odpowiedzialne za opracowanie i doskonalenie systemu egzaminów ogólnokrajowych, wykorzystuje wyniki do określania dynamiki osiągnięć uczniów, porównując wyniki egzaminów ogólnokrajowych oraz oceny na koniec semestru lub roku szkolnego
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w roku 3. (wiek 10 lat), 6. (wiek 13 lat) oraz 9. (wiek 16 lat)
Przedmioty objęte egzaminami	<p>Egzaminy ogólnokrajowe zdawane w wieku 10 lat (koniec roku 3.):</p> <ul style="list-style-type: none"> - sprawdzian o treści łączonej - sprawdzian z języka łotewskiego w programach nauczania dla mniejszości <p>Egzaminy ogólnokrajowe zdawane w wieku 13 lat (koniec roku 6.):</p> <ul style="list-style-type: none"> - sprawdzian z języka łotewskiego dla szkół, gdzie językiem nauczania jest łotewski - sprawdzian z języka łotewskiego dla szkół realizujących programy dla mniejszości - sprawdzian z matematyki - sprawdzian z języka mniejszości dla szkół realizujących programy nauczania dla mniejszości -

LV	Egzamin ogólnokrajowy 1:
Przedmioty objęte egzaminami (c.d.)	<p>Egzaminy ogólnokrajowe zdawane w wieku 16 lat (koniec roku 9.):</p> <ul style="list-style-type: none"> - egzamin z języka łotewskiego dla szkół, w których językiem nauczania jest łotewski - centralny egzamin z języka łotewskiego dla szkół realizujących programy dla mniejszości - egzamin z matematyki - egzamin z historii i historii Łotwy - egzamin z języka mniejszości dla szkół realizujących programy nauczania dla mniejszości - sprawdzian z języka obcego - sprawdzian z nauk przyrodniczych <p>sprawdzian z wychowania fizycznego</p>

Litwa

LT	Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 2:
Główny cel	<i>Nacionaliniai mokinių pasiekimų tyrimai</i> (Ogólnokrajowe badania osiągnięć uczniów)	<i>Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas</i> (PUPP) (Egzaminy z osiągnięć w zakresie edukacji elementarnej)
Poziom ISCED	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji
Cele i sposoby wykorzystania	1 i 2	2 (koniec edukacji elementarnej)
	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie systemu edukacji - rozpoznawanie/analiza problemów w nauczaniu i uczeniu się - ocena jakości edukacji na poziomie lokalnym/gminy <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - na szczeblu krajowym wyniki egzaminów są regularnie wykorzystywane do monitorowania edukacji oraz do przygotowywania i wdrażania programu nauczania - szkoły wykorzystują wyniki do samooceny oraz jako informacje zwrotne na temat osiągnięć i wskazówki dla uczniów i ich rodziców 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - pomiar osiągnięć uczniów w zakresie edukacji elementarnej i dostarczanie informacji na temat jakości edukacji elementarnej <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - na szczeblu krajowym wyniki egzaminów są regularnie wykorzystywane do monitorowania edukacji oraz do przygotowywania i wdrażania programu nauczania - szkoły wykorzystują wyniki do samooceny oraz jako informacje zwrotne na temat osiągnięć i wskazówki dla uczniów i ich rodziców
Grupa docelowa	Egzaminy na próbie badawczej w latach nieparzystych w 4. roku (wiek 10-11 lat) i w 8. roku (wiek 14-15 lat); w latach parzystych w 6. roku (12-13 lat) i roku 10./2. <i>gymnasium</i> (wiek 16-17 lat)	Egzamin nieobowiązkowy w ostatnim roku edukacji elementarnej (koniec roku 10/2. <i>gymnasium</i> , wiek 16-17 lat)
Przedmioty	W 4. roku: język litewski (jako język ojczysty) i matematyka	Większość egzaminów obejmuje dwa przedmioty: język ojczysty

LT	Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 2:
objęte egzaminami	W 6., 8., 10./2. roku <i>gymnasium</i> : język litewski (jako język ojczysty), matematyka; nauki ścisłe (biologia, chemia, fizyka) oraz nauki społeczne (historia, geografia, wychowanie obywatelskie)	(litewski, białoruski, polski, rosyjski lub niemiecki) i matematykę. W szkołach o języku nauczania innym niż litewski uczniowie mogą także przystąpić do egzaminu z litewskiego jako języka urzędowego
Luksemburg		
LU	Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 1:
Główny cel	Épreuves standardisées (Egzaminy standaryzowane)	Épreuves standardisées dans le cadre de la procédure d'orientation (Egzaminy standaryzowane z procedurą podziału na grupy)
Poziom ISCED	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Cele i sposoby wykorzystania	1 i 2	1
	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - określenie wyników klas względem średniej w kraju i zbiorów klas o identycznej populacji <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - łączone wyniki dla klas i placówek są wysyłane do szkół - wspieranie nauczycieli w podejmowaniu działań zaradczych 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - podział uczniów na grupy <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyniki osiągnięte przez uczniów w egzaminach standaryzowanych stanowią jeden z pięciu kryteriów wyszczególnionych na decyzji o przydzieleniu do określonych grup wydawanej przez komitet doradczy i dotyczącej dopuszczenia uczniów do szkoły średniej
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 3. roku szkoły podstawowej (wiek 9 lat) oraz w 5. roku szkoły średniej (wiek 15 lat), na początku roku akademickiego	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów szkoły podstawowej w 6. roku (wiek 11 lat)
Przedmioty objęte egzaminami	Język niemiecki, matematyka Język francuski, dla uczniów szkoły średniej w 5. roku	Język niemiecki, język francuski i matematyka

Węgry

Egzamin ogólnokrajowy 1:		Egzamin ogólnokrajowy 2:	
HU	Országos Kompetenciamérés (Ogólnokrajowa ocena podstawowych kompetencji) (National Assessment of Basic Competences – NABC) dla 4. roku	Országos Kompetenciamérés (Ogólnokrajowa ocena podstawowych kompetencji) (National Assessment of Basic Competences – NABC) dla 6. i 8. roku	
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	
Poziom ISCED	Poziom 1	Poziom 2	
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - diagnozowanie poziomu rozwoju poszczególnych dzieci w różnych dziedzinach - dostarczenie nauczycielom informacji o aktualnym indywidualnym poziomie i jakości podstawowych umiejętności, by mogli je wykorzystać do dalszego planowania i ustalania celów - promowanie rozwoju kultury opartej na ewaluacji i autoewaluacji na szczeblu instytucjonalnym <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - z wyników korzystają przede wszystkim szkoły i nauczyciele w celach związanych z programem nauczania i rozwijaniem metod dydaktycznych - dyrektorzy szkół uwzględniają wyniki w raportach z autoewaluacji - podejmowanie decyzji politycznych - badania i dodatkowe analizy 	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - określenie efektów kształcenia uczniów - dostarczanie szkołom przykładów nowych treści dydaktycznych opartych na kompetencjach, a także sposobów oceny - dostarczanie organom prowadzącym szkoły informacji, które można łatwo porównać z krajowymi danymi na temat efektów kształcenia - informowanie lokalnych, regionalnych i krajowych decydentów politycznych oraz klientów szkół (rodziców, uczniów) o efektywności szkoły - promowanie rozwoju kultury opartej na ewaluacji i autoewaluacji na szczeblu instytucyj <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyniki wykorzystują przede wszystkim szkoły, a także organy prowadzące instytucje, decydenci, organy władz oświatowych - dostarczanie danych i formułowanie praktyk potrzebnych do przeprowadzenia obiektywnej lokalnej autoewaluacji na szczeblu instytucjonalnym 	
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 4. roku	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 6. i 8. roku	
Przedmioty objęte egzaminami	Egzaminom nie podlegają przedmioty, lecz aktualny poziom i jakość podstawowych umiejętności (pisanie, czytanie, liczenie, procesy poznawcze)	Egzaminom nie podlegają przedmioty, lecz raczej umiejętności praktycznego wykorzystania wiedzy i umiejętności przez uczniów (w zakresie czytania i matematyki)	

Malta

MT	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Annual Examinations for Primary Schools</i> (Coroczne egzaminy dla szkół podstawowych)	Egzamin ogólnokrajowy 2: <i>Junior Lyceum Entrance Examination into Form 1</i> (Egzamin wstępny do I klasy <i>junior lyceum</i> (wprowadzany w roku szkolnym 2010/11))	Egzamin ogólnokrajowy 3: <i>Annual Examinations for Secondary Schools</i> (Coroczne egzaminy dla szkół średnich)	Egzamin ogólnokrajowy 4: <i>Secondary Education Certificate Examination – SECE</i> (Egzamin certyfikacyjny szkoły średniej)
Główny cel	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	1 (państwowe szkoły podstawowe)	1 (szkoły państwowe oraz wyznaniowe/niezależne)	1 i 2 (państwowe szkoły średnie)	2 (szkoły państwowe i niepaństwowe)
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie wyników do promocji uczniów - informowanie rodziców o sumujących osiągnięciach uczniów w danym roku szkolnym - udział dzieci na grupy w roku 5. i 6. według wyników egzaminów - informowanie Dyrekcji ds. Jakości i Standardów Edukacji (<i>Directorate for Quality and Standards in Education – DQSE</i>) o efektach kształcenia w poszczególnych szkołach (do celów monitorowania i audytu) 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - podział uczniów kończących edukację podstawową i kierowanie ich do <i>junior lyceum</i> lub szkoły średniej ogólnokształcącej 	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie wyników do promocji uczniów - informowanie rodziców o osiągnięciach uczniów w danym roku szkolnym - przyporządkowanie uczniów do przedmiotów podstawowych zależnie od wyników egzaminów - informowanie DQSE o efektach kształcenia w poszczególnych szkołach (do celów monitorowania i audytu) 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - certyfikacja na koniec szkoły średniej

MT	Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 2:	Egzamin ogólnokrajowy 3:	Egzamin ogólnokrajowy 4:
	<p>Sposób wykorzystania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - do celów promocji i podziału na grupy w roku 5. i 6. 	<p>Sposób wykorzystania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informowanie DQSE oraz Dyrekcji ds. Usług Edukacyjnych (<i>Directorate for Educational Services – DES</i>) odpowiednio do celów monitorowania i podziału na grupy 	<p>Sposoby wykorzystania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dla uczniów w klasach I-V do promocji i ustalania celów - informowanie rodziców o postępach uczniów - monitorowanie i audyt efektów kształcenia w szkołach przez DQSE - coroczny egzamin dla klasy V stanowi podstawę do wydania świadectwa ukończenia szkoły 	<p>Sposób wykorzystania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kwalifikacja do placówek policealnych
Grupa docelowa	<p>Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 4., 5. i 6. roku (wiek odpowiednio 8+, 9+ i 10+ lat) wyłącznie w państwowych szkołach podstawowych</p>	<p>Uczniowie kończący 6. rok (wiek 10+ lat) w szkołach państwowych, jak również w szkołach niezależnych/wyznaniowych o charakterze nieciągłym</p> <p>Fakultatywny, ale przystępuje do niego około 90% uczniów ze szkół państwowych i około 35% uczniów ze szkół niepaństwowych</p>	<p>Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w państwowych szkołach średnich w klasach I-V (wiek 11-15+ lat)</p>	<p>Fakultatywny, ale przystępuje do niego około 80% wszystkich uczniów kończących szkoły średnie państwowe i niepaństwowe (wiek od 15+ do 16+ lat)</p>
Przedmioty objęte egzaminami	<p>Język maltański, język angielski, matematyka, religia, nauki społeczne</p>	<p>Język maltański, język angielski, matematyka, religia, nauki społeczne</p>	<p>Język maltański, język angielski, matematyka, religia, nauki społeczne, nauki ścisłe oraz szereg obowiązkowych i fakultatywnych przedmiotów w zakresie wychowania artystycznego, nauk ścisłych, języków i nauk humanistycznych</p>	<p>Szeroki zakres przedmiotów, w tym: rachunkowość, język arabski, wychowanie artystyczne, biologia, zarządzanie, chemia, kultura klasyczna, handel, informatyka, ekonomia, język angielski, literatura angielska, nauka o środowisku (<i>studji ambjentali</i>), język francuski, geografia, język angielski, język grecki, historia, prowadzenie gospodarstwa domowego, język włoski, język łaciński, <i>IL-Malti</i>, matematyka, fizyka, religia, <i>IT-Tagħlim Religjuż</i>, język rosyjski, nauki społeczne, język hiszpański, komunikacja graficzna, tkaniny i projektowanie, europeistyka, wychowanie fizyczne, projektowanie i technika (kompletna lista znajduje się pod adresem: http://home.um.edu.mt/matsec/)</p>

Holandia

Egzamin ogólnokrajowy 1:	
NL	CITO-Eindtoets Basisonderwijs (Egzamin końcowy szkoły podstawowej)
Główny cel	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	1
Cele i sposoby wykorzystania	<p>Cel:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazywanie rodzicom/opiekunom oraz nauczycielom najlepszej szkoły średniej dla dziecka, które wzięło udział w egzaminie <p>Sposoby wykorzystania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - świadectwo ucznia zawierające wyniki egzaminu CITO to narzędzie wykorzystywane w konsultacjach między rodzicami i szkołą na temat wyboru rodzaju szkoły - dyrektor szkoły podstawowej informuje wybraną szkołę średnią o wynikach ucznia pragnącego do niej uczęszczać - inny raport CITO porównuje średnie wyniki szkół ze średnimi wynikami w kraju, co pozwala monitorować jakość kształcenia oferowanego przez placówki oraz dokonywać dalszej analizy prowadzącej do zmian w programie nauczania szkoły
Grupa docelowa	Udział w egzaminie zależy od decyzji szkoły/właściwego organu, co dotyczy zarówno szkół prywatnych, jak i państwowych, lecz w praktyce niemal wszyscy uczniowie w ostatnim roku kształcenia podstawowego (wiek około 12 lat) przystępują do tego egzaminu
Przedmioty objęte egzaminami	Język nauczania, arytmetyka/matematyka, metodyka pracy umysłowej i orientacja w świecie to nieobowiązkowa część egzaminu, a zatem to szkoły decydują, czy do niej przystępować

Austria

Egzamin ogólnokrajowy 1:	
<i>Standardtestung/Testung zur Überprüfung der Bildungsstandards</i> (Egzaminy oparte na standardach kształcenia – pierwsze regularne ogólnokrajowe egzaminy odbędą się w roku szkolnym 2011/12 i 2012/13)	
Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	
Poziom ISCED	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - dostarczenie szkołom informacji zwrotnych na temat stanu strukturalnego i wyników (mocne/słabe strony, konieczność rozwoju) - sprawdzenie, do jakiego stopnia szkoły i nauczyciele wypełniają swoje obowiązki w zakresie nauczania umiejętności podstawowych - ocena efektów kształcenia w szkołach - podniesienie poziomu sprawozdawczości przez ustalenie progów referencyjnych w częściowo autonomicznym systemie szkolnictwa <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - dostarczenie uczniom indywidualnych informacji zwrotnych oraz ocena służąca uczeniu się - nauczyciele mogą wykorzystać wyniki klasy do samooceny - celem jest stworzenie systemu informacji zwrotnych na podstawie ewaluacji zewnętrznej zgodnie z zasadami polityki opartej na dowodach
Grupa docelowa	Próba badawcza uczniów w 4. roku (koniec kształcenia podstawowego, wiek 10 lat) i w 8. roku (koniec szkoły średniej I stopnia, wiek 14 lat)
Przedmioty objęte egzaminami	Rok 4.: czytanie i pisanie w języku niemieckim oraz matematyka Rok 8.: język niemiecki, matematyka i język angielski

Polska

Egzamin ogólnokrajowy 1:	
Sprawdzian dla uczniów kończących szkołę podstawową Egzamin gimnazjalny dla uczniów kończących gimnazjum	
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji (poziomy ISCED 1 i 2) Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów (poziom ISCED 2)
Poziom ISCED	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - sprawdzenie osiągnięć - ocena jakości kształcenia w szkołach - porównywalność świadectw i dyplomów w kraju bez względu na miejsce ich wydania <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - egzaminy nie są oficjalnie wykorzystywane do selekcji, choć nieformalnie wyniki służą niekiedy do takiego celu (głównie w przypadku popularnych szkół) (poziom ISCED 1) - przygotowanie krajowych raportów analizujących wyniki egzaminów
Grupa docelowa	Obowiązkowe dla wszystkich uczniów szkoły podstawowej w 6. roku (przeciętny wiek 12 lat) oraz w 3. roku szkoły średniej I stopnia (przeciętny wiek 15 lat)
Przedmioty objęte egzaminami	Egzamin na koniec szkoły podstawowej (6. rok): międzyprzedmiotowe metody sprawdzania pięciu umiejętności (czytanie, pisanie, rozumowanie, korzystanie z informacji, używanie wiedzy w praktyce) Egzamin na koniec szkoły średniej I stopnia (3. rok): część I – nauki humanistyczne, część II – nauki ścisłe (matematyka i nauki przyrodnicze) oraz część III – nowożytny język obcy (po raz pierwszy w 2009 roku); części I i II to egzaminy międzyprzedmiotowe

Portugalia

PT	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Provas de Aferição</i> (Egzaminy standaryzowane/pomiarowe)	Egzamin ogólnokrajowy 2: <i>Exames Nacionais do 3.º ciclo do Ensino Básico</i> (Ogólnokrajowe egzaminy w ramach trzeciego cyklu kształcenia obowiązkowego)
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	1	2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - pomiar i monitorowanie opanowanych kluczowych kompetencji opisanych w krajowym programie nauczania - poprawa jakości procesu uczenia się/systemu edukacji <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyniki pomagają nauczycielom i radom szkół rozpoznać potrzeby edukacyjne i dopasować strategię nauczania 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ocena nie tylko uczniów, lecz także całego systemu edukacji; egzamin wiąże się ponadto z zewnętrzną ewaluacją szkół <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ certyfikacja i wystawianie ocen (wraz z oceną ciągłą – wynik egzaminu stanowi 30% ogólnej oceny końcowej)
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w roku 4. (przeciętny wiek 9 lat) oraz 6. (przeciętny wiek 11 lat)	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów na koniec roku 9. (przeciętny wiek 14 lat)
Przedmioty objęte egzaminami	Matematyka i język portugalski	Matematyka i język portugalski

Rumunia

Egzamin ogólnokrajowy 1:		Egzamin ogólnokrajowy 2:	
RO	Evaluarea Națională la finalul clasei a IV (Egzamin ogólnokrajowy IV roku)	Tezele cu subiect unic la clasele a VII-a și a VIII-a. (Egzaminy semestralne VII i VIII roku)	
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów	
Poziom ISCED	1	2	
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - pomiar i monitorowanie realizacji standardów krajowego programu nauczania na koniec szkoły podstawowej <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - raport techniczny na temat wyników ogólnokrajowych, przygotowywany przez Narodowe Centrum ds. Oceny Kształcenia Przeduniwersyteckiego (<i>National Centre for Curriculum and Assessment in Pre-university Education – NCCAPE</i>), jest wykorzystywany przez decydentów politycznych oraz ekspertów do spraw programu nauczania, by wprowadzać zmiany w programie nauczania, oraz przez szkoły, które mogą porównać swoje wyniki ze średnią w kraju 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - porównywanie wyników uczniów i wspieranie decyzji w zakresie certyfikacji i selekcji <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyniki egzaminów są przekazywane bezpośrednio uczniom/nauczycielom/szkołom - wyniki są także łączone na szczeblu okręgowym i na szczeblu krajowym - średnie efekty kształcenia wśród uczniów mierzone w tych egzaminach wpływają na skierowanie każdego z uczniów do placówek kształcenia akademickiego lub zawodowego 	
Grupa docelowa	Egzamin na próbie badawczej dla uczniów szkoły podstawowej w roku 4. (koniec szkoły podstawowej), wiek 10 lat	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 7. i 8. roku	
Przedmioty objęte egzaminami	Język ojczysty (rumuński lub węgierski); matematyka; nauki przyrodnicze	Język ojczysty, matematyka, historia lub geografia	

Słowenia

SI	<p>Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Nacionalno preverjanje znanja (Ocena ogólnokrajowa)</i></p>
Główny cel	<p>Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji</p>
Poziom ISCED	<p>Jednolita struktura (poziomy ISCED 1 i 2)</p>
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - uzyskanie dodatkowych informacji na temat wiedzy uczniów, spełnienia standardów programu nauczania oraz funkcjonowania systemu edukacji <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - uczniowie i ich rodzice otrzymują dodatkowe informacje na temat osiągnięć, porównywalne z wynikami innych uczniów oraz średnią w kraju - nauczyciele otrzymują informacje na temat osiągnięć poszczególnych uczniów na tle standardów programu nauczania - szkoły wykorzystują wyniki (wraz z innymi wskaźnikami) w ewaluacji jakości własnej pracy - na szczeblu systemowym wyniki można wykorzystywać do pracy nad całym systemem, programem nauczania, kształceniem nauczycieli i materiałami dydaktycznymi
Grupa docelowa	<p>Nieobowiązkowy dla uczniów na koniec drugiego cyklu (rok 6.; wiek 11 lub 12 lat) Obowiązkowy dla uczniów na koniec trzeciego cyklu (rok 9.; wiek 14 lub 15 lat)</p>
Przedmioty objęte egzaminami	<p>Na koniec drugiego cyklu: język słoweński (lub węgierski/włoski na obszarach zróżnicowanych etnicznie), matematyka oraz język obcy (angielski lub niemiecki) Na koniec trzeciego cyklu: język słoweński (lub węgierski/włoski na obszarach zróżnicowanych etnicznie), matematyka oraz trzeci przedmiot (wybierany corocznie przez ministra spośród następujących: język obcy (angielski lub niemiecki), biologia, chemia, fizyka, nauki techniczne, geografia, historia, wychowanie obywatelskie i etyka oraz wychowanie muzyczne, artystyczne i fizyczne)</p>

Słowacja

Egzamin ogólnokrajowy 1:	
Celoslovenské certifikačné testovanie žiakov deviatych ročníkov ZŠ (Ogólnokrajowy certyfikacyjny egzamin uczniów w 9. roku szkoły podstawowej)	
Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	
Poziom ISCED	2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - porównywanie szkół w celu poprawy ich pracy - w przyszłości egzamin stanie się kryterium kwalifikacji do szkoły średniej II stopnia <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - porównywanie uczniów z całą egzaminowaną populacją - kształtująca ocena uczniów przez nauczycieli i ewaluacja procesu nauczania - wspieranie uczniów i nauczycieli w wyborze szkoły średniej II stopnia
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 9. roku
Przedmioty objęte egzaminami	<p>Matematyka, język nauczania: słowacki (język urzędowy), węgierski, ukraiński</p> <p>W roku szkolnym 2008/09 uczniowie ze szkół o mniejszościowym języku nauczania również będą egzaminowani z języka urzędowego</p>

Finlandia

FI	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Oppimistulosten kansallinen arviointi (FI) / Nationell utvärdering av inlämningsresultat (SE)</i> (Ogólnokrajowa ocena efektów kształcenia)	
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	
Poziom ISCED	1 i 2	
Cele i sposoby wykorzystania	<p>Cele:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sprawdzanie na szczeblu krajowym stopnia realizacji celów ustalonych w ramach krajowych podstaw programowych - monitorowanie przestrzegania zasad równości i porównywalności w edukacji (pod uwagę bierze się takie aspekty, jak płeć, język, region i status społeczny) <p>Sposoby wykorzystania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - w szkołach: do celów ich własnego rozwoju - wyniki krajowe są wykorzystywane do rozwoju na szczeblu krajowym oraz jako podstawa do podejmowania decyzji politycznych - meta-analiza, na przykład w zakresie efektów kształcenia i ich związku z różnymi aspektami promowania równości i porównywalności, takimi jak narzędzia wsparcia, środowisko społeczne, ocenianie uczniów 	
Grupa docelowa	Z reguły egzaminy na próbie badawczej odbywają się w jednym lub dwóch latach szkolnych, najczęściej w 6. roku (koniec „podstawowej fazy” edukacji elementarnej), w 9. roku (ostatni rok edukacji elementarnej) lub w innych punktach przejściowych programu nauczania (punkty krajowego programu nauczania, dla których przewidziano wytyczne w zakresie oceniania); w roku szkolnym 2008/09 egzaminy na próbie badawczej odbyły się w 6. i 9. roku.	
Przedmioty objęte egzaminami	Najczęściej jest to tylko jeden przedmiot – język ojczysty lub matematyka, rzadziej trzeci przedmiot lub grupa przedmiotów zależnie od krajowych priorytetów; w roku szkolnym 2008/09 uczniowie w 6. roku przystępują do egzaminu z matematyki, zaś uczniowie w 9. roku – do egzaminu ze szwedzkiego jako drugiego języka obcego i z języka ojczystego	

Szwecja

SE	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Nationella prov</i> (Egzaminy ogólnokrajowe)
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych (3. i 5. rok) Podejmowanie decyzji o karierze szkolnej uczniów (rok 9)
Poziom ISCED	Jednolita struktura (poziomy ISCED 1 i 2)
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - 3. i 5. rok: rozpoznawanie obszarów, gdzie uczniowie potrzebują indywidualnego wsparcia lub osiągają dobre wyniki - 9. rok: pomoc w wystawianiu ocen i sprawdzenie, czy uczeń osiągnął krajowe cele w zakresie przedmiotów objętych egzaminem - wszystkie lata: monitorowanie na szczeblu lokalnym i krajowym <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wyniki pozwalają władzom szkół ocenić jakość własnych usług
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 3., 5. i 9. roku
Przedmioty objęte egzaminami	Rok 3.: język szwedzki, szwedzki jako drugi język, matematyka Rok 5.: język szwedzki, szwedzki jako drugi język, język angielski, matematyka Rok 9.: język szwedzki, szwedzki jako drugi język, język angielski, matematyka; oprócz tego jedna trzecia szkół przystępuje do egzaminu z biologii, jedna trzecia z chemii, i jedna trzecia z fizyki

Zjednoczone Królestwo (Anglia)

UK-ENG		Egzamin ogólnokrajowy 1:	Egzamin ogólnokrajowy 2:
		<i>National Curriculum Assessment</i> (Ocena w zakresie krajowego programu nauczania) ⁽²⁸⁾	<i>Optional national curriculum tests</i> (Nieobowiązkowe egzaminy z krajowego programu nauczania)
Główny cel		Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych („1. etap kluczowy”) ⁽²⁹⁾ Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji („2. etap kluczowy”)	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych
Poziom ISCED	1		1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ocena osiągnięć - informowanie uczniów, pracodawców i innych zainteresowanych stron - monitorowanie systemu edukacji <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie rodziców w dokonywaniu wyborów - wspieranie procesu oceniania przez nauczycieli - sprawozdawczość szkoły 	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ewaluacja postępów oraz diagnozowanie mocnych i słabych stron klasy i poszczególnych uczniów - sprawdzanie, czy uczniowie są na dobrej drodze, by pomyślnie zdać wymagane prawnie egzaminy na koniec „2. etapu kluczowego” <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - szkoły wykorzystują egzaminy, by składać sprawozdania rodzicom; egzaminy nie są jednak wymagane przez prawo, nie podlegają raportowaniu i nie są oceniane centralnie (głównymi użytkownikami są nauczyciele) 	
Grupa docelowa	<p>Ostatni rok „1. etapu kluczowego” (rok 2., wiek 7 lat)</p> <p>Ostatni rok „2. etapu kluczowego” (rok 6., wiek 11 lat)</p> <p>Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w szkołach finansowanych ze środków publicznych; szkoły niezależne są zachęcane do wzięcia udziału w egzaminach, lecz nie mają takiego obowiązku</p>	<p>Egzaminy nieobowiązkowe w roku 3., 4., 5., 7. i 8. (w wieku 8, 9, 10, 12 i 13 lat) przeprowadzane w większości szkół</p>	
Przedmioty objęte egzaminami	<p>„1. etap kluczowy”: język angielski i matematyka</p> <p>„2. etap kluczowy”: język angielski, matematyka i nauki ścisłe</p>	Język angielski i matematyka	

⁽²⁸⁾ Egzaminy obowiązkowe na koniec „3. etapu kluczowego” (w wieku 14 lat) zostały zniesione jako wymóg prawny od roku szkolnego 2008/09. Stopniowo będzie je zastępować bardziej intensywna i poprawiona ocena w klasie oraz częstsze sprawozdania dla rodziców. Materiały egzaminacyjne na rok szkolny 2008/09 są dostępne dla szkół, które chcą je otrzymać.

⁽²⁹⁾ Egzaminy na koniec „1. etapu kluczowego” stanowią część oceny nauczycieli i nie są rozpatrywane niezależnie.

Zjednoczone Królestwo (Walia):

UK-WLS	Brak egzaminów ogólnokrajowych na poziomach ISCED 1 i 2 w roku szkolnym 2008/09
--------	---

Zjednoczone Królestwo (Irlandia Północna)

UK-NIR	Egzamin ogólnokrajowy 1: Transfer tests (Egzaminy transferowe) ⁽³⁰⁾
Główny cel	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	1
Cele i sposoby wykorzystania	<u>Cel:</u> - wpływ na selekcję do szkół ponadpodstawowych
Grupa docelowa	Uczniowie na koniec „3. etapu kluczowego” (rok 6.); egzaminy są nieobowiązkowe i przystępuje do nich około 35% uczniów
Przedmioty objęte egzaminami	Język angielski, matematyka oraz nauki ścisłe i technika

⁽³⁰⁾ Ostatnie centralne egzaminy transferowe decydujące o selekcji do szkół ponadpodstawowych zostały przeprowadzone w 2008 roku dla przyjęć w 2009 roku. Dla przyjęć w 2010 roku szkołom zaleca się nie korzystać z kryteriów akademickich, nie jest to jednak zabronione.

Zjednoczone Królestwo (Szkocja)

UK-SCT	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>National 5-14 Assessment Bank</i> (Baza oceny ogólnokrajowej 5-14)	Egzamin ogólnokrajowy 2: <i>Scottish Survey of Achievement</i> – SSA (Szkockie badanie osiągnięć)	Egzamin ogólnokrajowy 3: <i>National Qualifications – NQ</i> (Kwalifikacje państwowe): <i>Standard Grade or Intermediate (1 and 2) Examinations</i> (Egzaminy na kwalifikacje <i>Standard Grade</i> lub <i>Intermediate (1 i 2)</i>)
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Podejmowanie decyzji o karierze szkolnej uczniów
Poziom ISCED	Poziom 1. i pierwsza połowa poziomu 2.	Poziom 1. i pierwsza połowa poziomu 2.	Druga połowa poziomu 2.
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - potwierdzenie oceny wystawianej przez nauczycieli na tle standardów krajowych; jest to część spójnego systemu oceniania, którego główny cel to wspieranie uczniów w procesie uczenia się <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - informowanie rodziców, szkół i władz lokalnych 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - dostarczenie obrazu poziomu osiągnięć na szczeblu krajowym <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - monitorowanie na poziomie kraju, informacje dla szkockiego rządu - przygotowanie raportu ogólnokrajowego 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - certyfikacja osiągnięć w 3. i 4. roku szkoły średniej (wiek 14-16 lat) <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - szkoły wykorzystują wyniki do autoewaluacji i planowania zmian
Grupa docelowa	Uczniowie w wieku 5-14 lat; nieobowiązkowy, lecz wszystkie lub niemal wszystkie szkoły w sektorze publicznym korzystają z tych egzaminów; decyduje się na to bardzo niewiele szkół niezależnych	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów szkół podstawowych w roku 3., 5. i 7. oraz szkół średnich w roku 2. (wiek 8, 10, 12, 14 lat) we wszystkich szkołach ogólnodostępnych (w tym prywatnych)	Nieobowiązkowy, lecz przystępują do niego niemal wszyscy uczniowie publicznych szkół średnich w roku 4. lub 3.
Przedmioty objęte egzaminami	Język ojczysty (angielski lub gaelicki) oraz matematyka	Język ojczysty (angielski lub gaelicki), matematyka, nauki ścisłe, nauki społeczne (każdy rok skupia się na jednym z tych obszarów)	Wszystkie przedmioty, uczniowie wybierają 7 lub 8 przedmiotów, w tym język angielski i matematykę

Islandia

IS	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Samræmd könnunarpróf</i> (Egzaminy koordynowane na szczeblu krajowym)
Główny cel	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych / Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji
Poziom ISCED	1 i 2
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - dostarczanie informacji na temat osiągnięć uczniów im samym, rodzicom i szkołom - monitorowanie systemu edukacji - porównywanie wyników szkół <p><u>Sposoby wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie nauczycieli w decyzjach na temat dalszego uczenia się/nauczania - szkołom zaleca się uwzględnić wyniki w autoewaluacji
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w szkołach publicznych i dotowanych, w roku 4. i 7. ⁽³¹⁾
Przedmioty objęte egzaminami	Język islandzki, angielski i matematyka

Liechtenstein

LI	Brak egzaminów ogólnokrajowych na poziomach ISCED 1 i 2 w roku szkolnym 2008/09
-----------	---

⁽³¹⁾ Egzaminy koordynowane na szczeblu krajowym w 10. roku nauki zostaną przywrócone w roku szkolnym 2009/10.

Norwegia

	Egzamin ogólnokrajowy 1: <i>Nasjonale prøver</i> (Egzaminy ogólnokrajowe)	Egzamin ogólnokrajowy 2: <i>Eksamen</i> (Egzaminy)	Egzamin ogólnokrajowy 3: <i>Obligatorisk kartleggingsprøve</i> (Sprawdzian diagnostyczny)
Główny cel	Monitorowanie szkół i/lub systemu edukacji	Podjęcie decyzji o karierze szkolnej uczniów	Rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych
Poziom ISCED	1 i 2	2	1
Cele i sposoby wykorzystania	<p><u>Cele:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - dostarczenie informacji na temat podstawowych umiejętności uczniów - ustalenie bazy do doskonalenia i rozwoju w danej szkole <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - narzędzie wspomagające działania w zakresie doskonalenia i rozwoju na szczeblu lokalnym i centralnym 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ocenianie uczniów na koniec szkoły średniej I stopnia <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - certyfikacja na koniec szkoły średniej I stopnia 	<p><u>Cel:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazanie najstabszych uczniów, czyli takich, którzy mają lub mogą mieć problemy z czytaniem lub matematyką <p><u>Sposób wykorzystania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie kształcenia w zakresie podstawowych umiejętności w początkowych latach nauki
Grupa docelowa	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w roku 5. i 8. (wiek 10 i 13 lat)	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów na koniec szkoły średniej I stopnia, rok 10.	Obowiązkowy dla wszystkich uczniów w 2. roku
Przedmioty objęte egzaminami	Egzaminy sprawdzają podstawowe umiejętności: alfabetyzm (czytanie w języku norweskim, znajomość matematyki oraz czytanie w języku angielskim).	Do wyboru: matematyka, język angielski lub iapoński, język angielski	Alfabetyzm (czytanie w języku norweskim) oraz znajomość matematyki

PODZIĘKOWANIA

AGENCJA WYKONAWCZA DS. EDUKACJI, KULTURY I SEKTORA AUDIOWIZUALNEGO

P9 Eurydice

Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1140 Brussels
(<http://www.eurydice.org>)

Redaktor

Arlette Delhaxhe

Autorzy

Teodora Parveva (koordynacja), Isabelle De Coster, Sogol Noorani

Ekspert zewnętrzny

Nathalie Mons (starszy wykładowca nauk o edukacji na Uniwersytecie Pierre-Mendès
France (Grenoble 2, Francja)

Układ graficzny i rysunki

Patrice Brel

Koordinacja prac związanych z drukiem

Gisèle De Lel

KRAJOWE BIURA EURYDICE

BELGIQUE/BELGIË

Unité francophone d'Eurydice
Ministère de la Communauté française
Direction des Relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/002
1080 Bruxelles
Opracowanie materiału krajowego: zbiorowe; Sébastien Delattre (*Service général du Pilotage du système éducatif*)

Eurydice Vlaanderen / Afdeling Internationale Relaties
Ministerie Onderwijs
Hendrik Consciencegebouw 7C10
Koning Albert II – laan 15
1210 Brussel
Opracowanie materiału krajowego: Els Ver Eecke and Veerle Verhaegen (Dział ds. Programu Nauczania), Isabelle Erauw (Dział ds. Strategicznego Wsparcia Politycznego)

Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen Gemeinschaft
Agentur für Europäische Bildungsprogramme VoG
Postfach 72
4700 Eupen
Opracowanie materiału krajowego: Leonhard Schiffers, Johanna Schröder

BULGARIA

Eurydice Unit
European Integration and International Organisations
Division
European Integration and International Cooperation
Department
Ministry of Education and Science
15, Graf Ignatiev Str.
1000 Sofia
Opracowanie materiału krajowego: zbiorowe

ČESKÁ REPUBLIKA

Eurydice Unit
Institute for Information on Education
Senovážné nám. 26
P.O. Box č. 1
110 06 Praha 1
Opracowanie materiału krajowego: Helena Pavlíková, František Barták

DANMARK

Eurydice Unit
CIRIUS
Fiolstræde 44
1171 København K
Opracowanie materiału krajowego: Anders Vrangbæk Riis, Anette Muus (Kierownik Biura); Jakob Wandall (Agencja ds. Ewaluacji i Poprawy Jakości Szkół Podstawowych i Średnich I Stopnia)

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
EU-Büro des Bundesministeriums für Bildung und
Forschung (BMBF) / PT-DLR
Carnotstr. 5
10587 Berlin

Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der
Kultusministerkonferenz
Lennéstrasse 6
53113 Bonn
Opracowanie materiału krajowego: Brigitte Lohmar

Eurydice Unit
SA Archimedes
Koidula 13A
10125 Tallinn
Opracowanie materiału krajowego: Kristi Mere (starszy specjalista, Centrum ds. Ogólnokrajowych Egzaminów i Kwalifikacji)

Eurydice Unit
Department of Education and Science
International Section
Marlborough Street
Dublin 1
Opracowanie materiału krajowego: zbiorowe

Eurydice Unit
Ministry of National Education and Religious Affairs
Directorate of European Union
Section C 'Eurydice'
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2168)
15180 Maroussi (Attiki)
Opracowanie materiału krajowego: Athina Plessa-Papadaki (Dyrektor ds. Unii Europejskiej), Anastasia Kostakis (Biuro Eurydice)

Unidad Española de Eurydice
CIDE – Centro de Investigación y Documentación
Educativa (MEPSYD)
c/General Oraa 55
28006 Madrid
Opracowanie materiału krajowego: Flora Gil Traver, eksperci zewnętrzni: Enrique Roca Cobo, Rosario Sánchez Nuñez-Arenas

FRANCE

Unité française d'Eurydice
Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la performance
Mission aux relations européennes et internationales
61-65, rue Dutot
75732 Paris Cedex 15
Opracowanie materiału krajowego: Thierry Damour;
ekspert: Jacqueline Levasseur

Eurydice Unit
Ministry of Education, Science and Culture
Office of Evaluation and Analysis
Sölvhólgötu 4
150 Reykjavík
Opracowanie materiału krajowego: Margrét Harðardóttir

Unità italiana di Eurydice
Agenzia Nazionale per lo Sviluppo dell'Autonomia
Scolastica (ex INDIRE)
Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca
Palazzo Gerini
Via Buonarroti 10
50122 Firenze
Opracowanie materiału krajowego: Simona Baggiani;
ekspert: Roberto Ricci (pracownik włoskiego Narodowego
Instytutu Ewaluacji Systemu Edukacji – INVALSI)

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia
Opracowanie materiału krajowego: Christiana Haperi;
ekspert: Danae Lordou-Kaspari

Eurydice Unit
LLP National Agency – Academic Programme Agency
Blaumaņa iela 22
1011 Rīga
Opracowanie materiału krajowego: Kristīne Nemanė;
ekspert: Anitra Irbe (Zastępca Dyrektora Centrum ds.
Programu Nauczania i Egzaminów)

LIECHTENSTEIN

Informationsstelle Eurydice
Schulamts
Austrasse 79
9490 Vaduz
Opracowanie materiału krajowego: Eva-Maria Schädler

Eurydice Unit
Ministry of Education and Science
A. Volano g. 2/7
01516 Vilnius
Opracowanie materiału krajowego: Eglė Uginčienė, Asta
Ranonytė, Pranas Gudynas, Daiva Bigelienė

Unité d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation
professionnelle (MENFP)
29, Rue Aldringen
2926 Luxembourg
Opracowanie materiału krajowego: Michel Lanners, Mike
Engel

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Szalay u. 10-14
1055 Budapest
Opracowanie materiału krajowego: Dóra Demeter
(koordynacja); eksperci: Livia Faragó, Edit Sinka

MALTA

Eurydice Unit
Directorate for Quality and Standards in Education
Ministry of Education, Culture, Youth and Sport
Great Siege Rd
Floriana VLT 2000
Opracowanie materiału krajowego: Raymond Camilleri
(koordynacja); ekspert: Peter Vassallo (Asystent
Dyrektora, Dyrekcja ds. Jakości i Standardów w Edukacji)

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid
IPC 2300 / Kamer 08.047
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
Opracowanie materiału krajowego: Raymond van der Ree

NORGE

Eurydice Unit
Ministry of Education and Research
Department of Policy Analysis, Lifelong Learning and
International Affairs
Akersgaten 44
0032 Oslo
Opracowanie materiału krajowego: zbiorowe

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur – I/6b
Minoritenplatz 5
1014 Wien
Opracowanie materiału krajowego: Barbara Eller

POLSKA

Eurydice Unit
Foundation for the Development of the Education System
Mokotowska 43
00-551 Warsaw
Opracowanie materiału krajowego: Beata Płatos;
ekspert: Mirosław Sawicki

PORTUGAL

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação
Gabinete de Estatística e Planeamento da Educação
(GEPE)
Av. 24 de Julho, 134 – 4.º
1399-54 Lisboa
Opracowanie materiału krajowego: Margarida Leandro,
Natacha Melo; eksperci: Hélder Guerreiro, Luísa Ucha,
Luísa Belo, Sandra Pereira

Eurydice Unit
National Agency for Community Programmes in the Field
of Education and Vocational Training
Calea Serban Voda, no. 133, 3rd floor
Sector 4
040205 Bucharest
Opracowanie materiału krajowego: Veronica – Gabriela
Chirea; ekspert Roxana Mihail (Narodowe Centrum ds.
Programu Nauczania i Ewaluacji w Edukacji
Przeduniwersyteckiej – NCCAPE)

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Office for Development of Education (ODE)
Masarykova 16/V
1000 Ljubljana
Opracowanie materiału krajowego: Andrejka Slavec Gornik
(ekspert)

Eurydice Unit
Slovak Academic Association for International Cooperation
Staré grunty 52
842 44 Bratislava
Opracowanie materiału krajowego: Marta Ivanova z
ekspertem zewnętrznym: Romana Kanovská (Dyrektor
Narodowego Instytutu ds. Certyfikacji i Pomiarów
Kształcenia)

Eurydice Finland
Finnish National Board of Education
P.O. Box 380
00531 Helsinki
Opracowanie materiału krajowego: ekspert: Jorma
Kuusela (Fińska Krajowa Rada ds. Edukacji)

Eurydice Unit
Ministry of Education and Research
103 33 Stockholm
Opracowanie materiału krajowego: zbiorowe

Eurydice Unit Türkiye
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Türkiye Birimi, Merkez Bina 4. Kat
B-Blok Bakanlıklar
06648 Ankara

Eurydice Unit for England, Wales and Northern Ireland
National Foundation for Educational Research (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough SL1 2DQ
Opracowanie materiału krajowego: Claire Sargent

Eurydice Unit Scotland
International Team
Schools Directorate
2B South
Victoria Quay
Edinburgh
EH6 6QQ
Opracowanie materiału krajowego: Ernie Spencer, ekspert
krajowy zatrudniony przez Biuro Krajowe

EACEA; Eurydice

Ogólnokrajowe egzaminowanie uczniów w Europie: cele, organizacja i wykorzystanie wyników

Bruksela: Eurydice

2009 – 111 stron

ISBN 978-92-9201-036-2

DOI 10.2797/18294

Deskrytory: ocenianie uczniów, egzamin standaryzowany, ewaluacja systemu edukacji, ewaluacja placówki edukacyjnej, organ władz oświatowych, sprawozdawczość, ocena sumująca, ocena kształtująca, certyfikacja, perspektywa historyczna, szkolnictwo podstawowe, szkolnictwo średnie, kształcenie ogólne, analiza porównawcza, EFTA, Unia Europejska